

Toró Tibor – Varga Szilvia

Nyelvhasználati barométer 2019

Kutatási jelentés a magyar tannyelvű oktatási
intézmények hivatalos nyelvhasználati szokásairól
és nyelvi tájképéről

Kolozsvár, 2020

A kutatás kérdéseit tartalmazó kérdőív lekérdezésére az Erdélystat és a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet *Tanügyi barométer 2019* című teljes körű kérdőíves kutatás keretein belül került sor, a kutatás megszervezéséért a *Kvantum Research* szociológiai közvéleménykutatásokat és kvalitatív kutatásokat végző cég felelt.

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

Tartalom

Bevezető	2
I. A nyelvi tájkép és iskolai nyelvhasználat kutatása. Rövid elméleti felvezető.....	4
II. Jogi szabályozás és annak operacionalizálása	7
III. Az iskolák jellemzői.....	13
IV. Nyelvhasználat az erdélyi magyar nyelven oktató iskolákban.....	18
1. A hivatalos nyelvi tájkép elemei	18
2. Külső kommunikáció	25
3. Belső kommunikáció.....	29
4. Az iskolai alkalmazottak magyar nyelvtudása	33
5. Identitás megőrzését célzó tevékenységek és programok.....	39
V. A vegyes iskolák nyelvi tájképe	46
1. A vegyes iskolák jellemzői	46
2. A vegyes iskolában megjelenő hivatalos feliratok elemzése	49
2.1 Az iskola homlokzatán megjelenő hivatalos felirat nyelve	49
2.2 Az oktatási intézmények belső feliratainak nyelve.....	51
2.3 Az oktatási intézmények belső feliratozási stratégiái	55
3. A vegyes iskolában külső kommunikációja.....	58
4. Az iskolai alkalmazottak nyelvtudása	61
4.2 A vezetőségi tagok nyelvtudása.....	61
4.1 Az iskolai alkalmazottak nyelvtudása.....	63
5. A vegyes iskolák nyelvhasználatának mélyebb statisztikai elemzése	65
VI. Következtetés	72
Bibliográfia.....	75
Ábrák és táblázatok	76

Bevezető

Az erdélyi magyarok jelentős anyanyelvi oktatási hálózattal rendelkeznek, hiszen majdnem 1000 oktatási helyszínen folyik magyar nyelvű képzés. Landry and Bourhis (1997) meghatározó kutatása óta tudjuk, hogy az oktatás nyelve mellett kulcsfontosságú kérdés, hogy milyen szerepet töltenek be a nyelvek környezetünkben, hiszen egy-egy nyelv hangsúlyos jelenléte vagy éppen hiánya meghatározza azt, hogy milyen attitűdök erősödnek meg a nyelvekkel kapcsolatban és milyen nyelvi hierarchia válik természetessé az emberek számára. Ennek fényében, kutatásunk célja az erdélyi iskolák nyelvi helyzetének vizsgálata volt, különös tekintettel a nyelvi tájképre és a nem-oktatási tevékenységek nyelvhasználatának mintázataira. A helyzet feltérképezése egyrészt az iskolák nyelvi sokszínűségéről nyújt képet, másrészt az erre vonatkozó konkrét törvényi rendelkezések és a kutatás eredményeinek összevetése fényt derít arra, hogy miként érvényesülnek a nyelvi jogok az oktatási intézményekben. Az iskolák nyelvi helyzetének kutatása annál is fontosabb, mert kihatással lehet a gyermek személyiségfejlődésére: ez az első intézményes helyszín, ahol a magyar diákok a romániai nyelvpolitika és nyelvi ideológia befolyásával találkoznak. Más szóval, az itt nyert tapasztalatok meghatározhatják a gyerekek későbbi nyelvi gyakorlatait és az állammal szembeni elvárásait ezen a téren.

Egy másik fontos kérdés, amely hangsúlyosan megjelent a kutatásban az, hogy melyek azok a tényezők, amelyek egy intézményen belül elősegítik a sokszínűségének meglétét, vagy épp hiányát. Vannak nyelvhasználattal kapcsolatos elemek, amelyek meglétét törvény szabályozza: ilyen például a közintézmények nevét jelző hivatalos tábla vagy az ellenőrzőbe írandó osztályzatok nyelve. A törvény alapján mindkét esetben a magyar nyelv használata kötelező. . Mint ahogy látni fogjuk, a gyakorlatban ezek a rendelkezések sok esetben nem valósulnak meg. Kutatásunk során kiemelt figyelmet fordítottunk ezekre az esetekre, arra keresve a választ, hogy mi határozza meg egy-egy kötelező, vagy törvény által szabályozott elem megvalósulását, vagy éppen annak hiányát.

Az érvényben levő oktatási rendelkezések értelmében (bizonyos kivételektől eltekintve) egy iskolának akkor lehet jogi személyisége, ha a diáklétszáma meghaladja a 300 diákot. Amennyiben ez nem történik meg, az iskola elveszíti jogi személyiségét és egy olyan oktatási helyszínné (románul: unitate de învățământ) válik, amely egy másik, *jogi személyiséggel*

rendelkező oktatási intézménynek (unitate cu personalitate juridică) lesz alárendelve. A jogi személyiséggel nem rendelkező oktatási helyszínek nem szűnnek meg intézményként létezni (sok esetben más településen is működnek, mint az intézmény, amihez jogilag tartoznak), azonban pénzügyi és döntéshozatali értelemben már nem önállóak. A jogi személyiséggel rendelkező oktatási intézménynek. hasonlóan a közszéközpontokhoz az adminisztrációban, kettős szerepet töltenek be. Egyrészt, ők felelősek a teljes oktatási intézmény gazdasági, jogi és intézményes működtetéséért, másrészt, pedig önálló oktatási helyszíneként is értelmezhetőek.

Jelen kutatás alapegysége az *oktatási helyszín* képezik. A jelentésben az iskolát és az oktatási helyszínt párhuzamosan használjuk, azonban mindkét fogalom ugyanazt fedi. Esetenként elkülönítjük a jogi személyiséggel rendelkező iskolákat (központi iskolák). Ezekben az esetekben mindig oktatási helyszíneként tekintünk ezekre is, azzal a különbséggel, hogy figyelembe vesszük, hogy ezek azok a helyszínek, amelyek direkt módon dönthetnek saját működésükről.

Adataink szerint jelenleg Romániában 925 helyszínen folyik magyar oktatás. Míg az eddigi kutatások többsége eseti jelleggel próbálta feltárni az iskolák nyelvhasználati szokásait és nyelvi tájképének jellemzőit, jelen kutatás célja egy teljeskörű felmérés megvalósítása volt, amely során kérdőív segítségével minden oktatási helyszínről begyűjtöttük a szükséges adatokat. A kutatás egy nagyobb adatfelvétel része, amelyet a Bálványos Intézet a Nemzeti Kisebbségkutató Intézettel és az Erdélystattal együttműködve végzett. A kutatás során kvantitatív módszert alkalmazva, online kérdőívek segítségével mértük fel az iskolák nyelvi helyzetét. Az adatfelvételre 2019 február és márciusban került sor, és a kitöltést egy telefonos szolgálat és adatfelvétel is segítette. A kérdőívben főként a formális nyelvi kérdésekre helyeztük a hangsúlyt. Ez túlmutat az egyszerű nyelvi tájkép vizsgálatán, mivel a nyelvhasználati kérdések is fontos szerepet kaptak.

A jelentés struktúrája a következő. Az első rész egy az iskolai nyelvi tájképpel és nyelvhasználattal kapcsolatos rövid elméleti bemutatót tartalmaz. A második rész a kisebbségi nyelvhasználat lehetőségeinek jogi szabályozását taglalja, valamint bemutatja a kutatás módszertanát különös tekintettel a kérdőíves kutatás lehetőségeire, valamint a vázolt jogi mérhetővé tételére. A harmadik rész az erdélyi magyar iskolák nyelvhasználati jellemzőit mutatja be, különös tekintettel a különböző iskola-típusok között tapasztalt különbségekre. A dolgozat utolsó része a vegyes iskolák nyelvhasználati szokásait vizsgálja, arra keresve a választ, hogy melyek azok a strukturális tényezők, amelyek bátorítják vagy éppen visszaszorítják a magyar nyelvhasználatot.

I. A nyelvi tájkép és iskolai nyelvhasználat kutatása. Rövid elméleti felvezető

A nyelvi tájkép fogalmát a kanadai szerzőpáros, Landry és Bourhis (1997) régiókra és városi agglomerációkra vezette be. Kezdetben tehát ezt egy adott területen található hivatalos útjelző táblák, reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos tábláinak összességével tették egyenlővé. A szerzőpáros arra hívta fel a figyelmet, hogy a szimbolikus funkcióval rendelkező táblák határokat állítanak fel a nyelvi területek között. Ugyanakkor következtetéseik nemcsak a városok és régiók esetében érvényesek: a nyelvi tájkép szűkebb környezetben, különböző intézmények kapuján belül is egyértelműen jelzi, hogy a domináns csoport hogyan kezeli a jelenlevő nyelvi kisebbséget. A szerzők rávilágítanak arra is, hogy a nyelv vizuális megjelenítése befolyásolhatja egy adott területen élő közösség tagjainak mindennapi nyelvhasználatát. A kisebbségi nyelv előfordulása az épületek homlokzatán és különböző táblákon növeli ennek presztízsét, és inspiráló jelleggel hathat az ott élő nyelvi kisebbségre, hiszen arra bátorítja őket, hogy önbizalommal használják anyanyelvüket. Más szóval, a nyelvi tájkép vizsgálatán keresztül betekintést nyerhetünk az ott élő közösségek nyelvhasználati gyakorlatára, valamint az általuk dominánsnak elfogadott nyelvi ideológiákra is. Ennek tükrében, Landry és Bourhis kutatása is egyértelműen túlmutatott a nyelvi tájkép kutatásán, a kanadai diákok lekérdezésére használt kérdőívük ugyanis az interperszonális hálózatra, más etnikumú személyekkel való interakcióra, médiahasználatra, hétköznapi nyelvhasználatra, valamint gyerekkori szokásokra (rádió, iskolai anyagok, újságok, folyóiratok, tévé) vonatkozó kérdéseket is tartalmazott. A „nyelvi viselkedés” vizsgálata magába foglalja egyrészt azon döntések tanulmányozását, hogy egy- vagy többnyelvű feliratokat függeszzenek ki, másrészt a verbális kommunikáció megfigyelését is, beleértve ennek befele és kifele irányuló formáját is; az iskolák esetében tehát a belső tájékoztatást, illetve a kifele történő információközlést vagy az iskola népszerűsítésének nyelvét. Fontos hangsúlyozni a nyelvi tájkép és a nyelvhasználat közötti szoros összefüggést, ugyanis minél inkább jelen van egy környezet nyelvi tájképében az adott nyelv, annál inkább hajlamosak a csoport tagjai azt a nyelvet tágabb szociolingvisztikai helyzetben is használni.

Egy másik megközelítés arra hívja fel a figyelmet, hogy a nyelvi tájkép rávilágíthat a társadalomban jelen levő nyelvpolitikai folyamatokra és burkolt nyelvi ideológiákra. Shohamy

(2006) arra hívja fel a figyelmet, hogy a domináns nyelvpolitikákat nem lehet mindig a hivatalos dokumentumokban tetten érni, azok sok esetben rejtett módon jelennek meg a mindennapokban.

A nyelvi tájkép kutatása során egy központi kérdés felveti az alapegység kiválasztásának problémája. Gorter (2006) arra hívja fel a figyelmet, hogy legtöbb esetben bonyolult egy reprezentatív kutatás megvalósítása, ezért egy város nyelvi tájképének vizsgálata során gyakran a legfontosabbnak vélt utca feltérképezését tűzik ki célul a kutatók, ebben az esetben pedig az utcán található épületeket tekintik alapegységnek. Jelen kutatásban az oktatási helyszín jelenti az alapegységet, akár rendelkezik jogi személyiséggel, akár alárendelt iskoláról van szó, mivel az összes magyar oktatási intézményben kitöltötték a kérdőívet.

A kutatók egyetértenek abban, hogy a téma vizsgálata során szükséges elkülöníteni két szintet: egyrészt léteznek „fentről-lefele” irányuló táblák és jelek, amelyek a formális szabályozás eredményeként jönnek létre, és bizonyos esetekben akár erődemonstrációként is értelmezhetőek a kormányzat vagy az intézményi vezetőség részéről. Ezzel párhuzamosan jelen vannak a „lentől-felfele” irányuló jelek, amelyek szolidaritással kapcsolatos kérdéseket vetnek fel, hisz nem egy hivatalos szabályozás következményei, hanem a közösség érdeme: azért találkozhatunk velük, mert egy csoport azt szeretné, hogy a „másik” csoport is megértse őket (Gorter 2006: 3). Landry és Bourhis (1997) a táblák két csoportját „köz-” és „privát jeleknek” nevezi.

Módszertani szempontból a nyelvi tájkép kutatásában leggyakrabban a megfigyelést alkalmazzák, és fotókkal rögzítik a vizuális elemeket és diskurzuselemzést használnak a gyűjtött adatok feldolgozására. Ez kiegészülhet fókuszcsoportos beszélgetésekkel (lásd Dressler 2014), kérdőíves kutatással (Landry és Bourhis 1997) vagy interjúkkal (Laihonen és Tódor 2015). Ez utóbbinak egy sajátos példája a Szabó (2015) által is alkalmazott idegenvezető technika: az iskolában végzett megfigyelést interjúval ötvözik, hiszen ez egy tanár segítségével történik, a magát vendégként pozicionáló kutató így megismerheti egy tábla kifüggesztésének történetét, valamint az „idegenvezető” személyes tapasztalatait.

A nyelvi tájkép kutatásának egy jelentős figyelmet élvező változata az iskolai nyelvi tájkép kutatása. Az iskola kiemeleten fontos helyszín a nyelvi ideológiák és nyelvi gyakorlatok szempontjából, hiszen az iskola a gyerek szempontjából legalábbis egyike a legfontosabb szocializáció színtereknek, és a gyerek jövőbeli nyelvhasználatára igen nagy befolyással lehet az, hogy diákévei alatt milyen mértékben találkozott anyanyelve vizuális megjelenítésével. Más szóval az iskola az, ahol a gyerekek először találkoznak formális körülmények között az

országban alkalmazott nyelvi modellekkel és nyelvi ideológiákkal, és ennek a nyelvi tájkép központi kifejeződése.

Az iskola nyelvi tájképének kutatására a szakirodalom bevezette az iskolai nyelvi tájkép fogalmát (schoolscape), amely kutatása során az osztályterekben jelenlevő táblák, azaz a lentől-felfele irányuló jelek, és az iskola homlokzatán, az előcsarnokban, a folyosókon kifüggesztett, fentről-lefele irányuló jelek is górcső alá kerülnek (Brown, 2012). Jelen kutatásunkban a romániai magyar iskolák esetében a fentről-lefele irányuló jeleket vizsgáltuk, kiegészítve a nem-oktatási tevékenységek nyelvhasználatot érintő kérdésekkel.

Romániai magyar viszonylatban több nyelvi tájképpel kapcsolatos kutatás született és ezek egy jelentős része iskolai kontextusban vizsgálta a vizuális nyelvhasználatot. Az egyik első kutatást a Civil Elkötelezettség Mozgalom végezte azzal a céllal, hogy a Regionális és kisebbségi nyelvek európai kartájának szakértői bizottsága számára bemutassa, milyen a magyar nyelv státusa a romániai magyar vegyes iskolákban. Ennek érdekében a marosvásárhelyi általános iskolák és középiskolák hivatalos nyelvi tájképét, valamint nyelvhasználati szokásait elemezte (Cemo 2011). Tudományos szempontból a nyelvi tájkép kutatása leginkább Tódor Erika (2014, 2019), Petri Laihonen és Bíró Enikő (2016) munkáiban jelenik meg. Az általuk végzett kutatások azonban pár iskolára fókuszáló esettanulmányok, amelyek a nyelvi tájkép és nyelvi ideológiák kapcsolatát vizsgálják. Laihonen és Tódor (2015) például a székelyföldi magyar iskolák nyelvi tájképének kommunizmus utáni magyarítására hívják fel a figyelmet, Bíró (2016) és Tódor (2014) a fentről és lentől szabályozott nyelvi tájkép szétválását dokumentálja: míg az előbbi inkább román nyelvű, addig az utóbbi főleg magyar vagy akár angol.

II. Jogi szabályozás és annak operacionalizálása

Mint láthattuk, a nyelvi tájképbe minden olyan vizuális elem beletartozik, amely egy-egy helyszínen megjelenik. Jelen kutatás azonban kizárólag csak olyan elemekre próbált fókuszálni, amelyre létezik valamilyen törvényi rendelkezés. Az elkövetkezőkben ezeket próbáljuk bemutatni. Az iskolák nyelvhasználati szempontból sajátos státusú intézmények, hiszen közintézmények lévén az oktatási törvény megfelelő rendelkezései mellett be kell tartaniuk a közigazgatási törvény, valamint a közérdekű információkhoz való szabad hozzáférésről szóló törvény és a hozzájuk kötődő kormányhatározatok rendelkezéseit is.

Közigazgatási szempontból a 2001/215-ös törvényt hatályon kívül helyező 2019/57-es sürgősségi kormányrendelet¹ alapján minden olyan településen, ahol egy kisebbség aránya a legutóbbi népszámlálás adatai szerint meghaladja a 20 százalékot, a helyi adminisztrációnak alárendelt intézmények kötelesek biztosítani a kisebbségi nyelvű kommunikációt is (94 cikk). Ez azt jelenti, hogy kell legyenek olyan alkalmazottak, akik az ügyfelekkel (az iskola esetén a szülőkkel és diákokkal) tudnak az anyanyelvükön beszélni (195(2) és (5) cikk), valamint azt, hogy az intézmények homlokzatán az intézmény neve a kisebbség nyelvén is meg kell jelenjen (195(6) cikk).

A közérdekű információkhoz való szabad hozzáférés tekintetében a 2002/123-as kormányhatározat 12. cikke kiemelkedően fontos, amely kimondja, hogy a 2001/544 -es törvényben foglalt információkat a kisebbség nyelvén is nyilvánosságra kell hozni azokban a közigazgatási egységekben, ahol a kisebbség aránya meghaladja a 20 százalékot.

¹ A közigazgatási nyelvhasználat területén érdemi változtatások nem történtek, a Nép Ügyvédje kezdeményezésére pedig folyamatban van az alkotmányellenesség vizsgálata.

1. táblázat: A törvényi keret mérhetővé tétele egy kérdőíves kutatás keretein belül

Törvénycikk	Téma	Típus	Indikátor
2019/57-es sürg.korm.rend., 195 (6) cikk	Iskola hivatalos felirata	Kötelező	- Iskola hivatalos felirata magyar nyelven
2019/57-es sürg.korm.rend., 195 (2) és (5) cikk	Kisebbségi nyelvet ismerő alkalmazottak	Kötelező	- Iskolai alkalmazottak magyar nyelvtudása (titkár, kapus, könyvtáros, sofőr)
2002/123-as korm.hat., 12. cikk	Nyilvános információ közzététele	Kötelező	- Iskola külső kommunikációja magyar nyelven (honlap, Facebook, évnyitó-évváró, tájékoztató szórólapok, szülői értekezlet, kör-email-ek) - Iskola belső kommunikációja magyar nyelven (könyvtári tájékoztató, felhívások, órarendek)
2011/1-es törvény, 45 (14) cikk	Iskolák belső és külső kommunikációja	Ajánlott	- Termék feliratozása magyar nyelven - Iskola külső kommunikációja magyar nyelven (honlap, Facebook, évnyitó-évváró, tájékoztató szórólapok, szülői értekezlet, kör-emailek) - Iskola belső kommunikációja magyar nyelven (tanári értekezlet, könyvtári tájékoztató, felhívások, órarendek, digitális oktatási anyagok) - Iskolai alkalmazottak magyar nyelvtudása (titkár, iskolaorvos és asszisztens, iskolapszichológus, logopédus, könyvtáros, kapus, karbantartó, sofőr)
2011/1-es törvény, 45 (15) cikk	Jegyek és minősítések	Részben kötelező	- Az elemi iskolákban a magyar nyelvű minősítések az ellenőrzőben
2011/1-es törvény, 45 (9) cikk, 97 (1) cikk	Igazgatóság nemzetisége	Kötelező	- Az egyik igazgató kötelezően a kisebbség köréből kell származzon, valamint az egyik igazgatónak kell ismernie a kisebbség nyelvét.
Románia alkotmánya, 6 (1) cikk	Identitás megőrzése	Nem kötelező	- Magyar nyelvű könyvtári könyvek aránya - Magyar nyelvű önszervezési körök (DT, újság, sulirádió, színkör, néptáncsoport, kórus)

A fentiek mellett több, a nyelvhasználat szempontjából releváns rendelkezést tartalmaz a 2011/1-es oktatási törvény is. Az iskola belső és külső kommunikációját tekintve egyrészt kimondja, hogy a kisebbségi oktatás esetében az iskola szülőkkel és diákokkal való kommunikációjában használhatja a kisebbségi nyelvet (45(14) cikk), másrészt kiemeli, hogy az elemi iskolákban a jegyeket és minősítéseket az oktatás nyelvén is közzé kell tenni (45 (15) cikk). A tanügyi törvény egy harmadik fontos rendelete az igazgató vagy aligazgató nyelvtudására vonatkozik. A 45(9) cikk értelmében azokban az iskolákban, ahol kisebbségi oktatás is folyik, az igazgatók egyikét kötelezően a kisebbség köréből kell kiválasztani.

A törvényi rendelkezéseihez az 1. táblázatban megpróbáltuk hozzárendelni azokat az iskolán belüli nyelvhasználati elemeket, amelyek egyrészt véleményünk szerint ezen törvények hatálya alá tartoznak, másrészt pedig a választott módszertan segítségével begyűjthetőek. Más szóval, kizárólag csak olyan rendelkezéseket és kommunikációs elemeket választhattunk, amelyek kérdőív segítségével megkérdezhetőek.

A közigazgatási törvényt módosító sürgősségi kormányrendelet bemutatott paragrafusainak értelmében minden olyan iskolának, amely olyan közigazgatási egységen működik, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20 százalékot, ki kell helyeznie az iskola hivatalos feliratát magyar nyelven is és biztosítani kell a magyar információszolgáltatást. Ez azt jelenti, hogy elviekben nem csak a magyar tannyelvű osztályokkal rendelkező iskolákra kötelező ez az eljárás, hanem minden oktatási intézményre amely az illető közigazgatási egységeken működik. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy ezekben a helyzetekben az iskoláknak azokra a posztokra, amely direkt kapcsolatban van az ügyfelekkel (titkár, kapus, könyvtáros, sofőr) magyarul tudó személyeket kell alkalmazniuk, valamint magyarul is közzé kell tegyék a hivatalos információikat a honlapjukon és hivatalos facebook-oldalukon. Továbbá rendelkezniük kell magyar nyelvű tájékoztató szórólapokkal, a kör-emailekben, a hivatalos rendezvényeken és a szülői értekezleteken magyarul is kell kommunikálniuk. Továbbá, a könyvtári tájékoztatót, a felhívásokat és az órarendet magyarul is nyilvánosságra kellene hozzák.

A tanügyi törvény fentemlített paragrafusai esetében valamivel problémásabb a helyzet. Habár a törvény kötelezi az iskolát és a tanítót vagy a tanárt, hogy az elemi osztályok esetében a jegyek közlésében, mind írásban, mind pedig szóban az oktatás nyelvét is használja, az oktatási intézmények működési keret-szabályzata (5079/2016-os oktatási minisztériumi rendelet) már csak lehetőségként tünteti fel az oktatás nyelvére vonatkozó rendelkezést (118 (3) paragrafus). Hasonló természetű szűkítést vezet be az igazgató személyére vonatkozó törvényi paragrafus tekintetében is. Habár a törvény kimondja, hogy a kisebbségi vagy

kisebbségi tagozattal rendelkező iskolákban legalább az egyik igazgató a kisebbség köréből kell kikerüljön, az oktatási intézmények működési keret-szabályzat az oktatási intézmény nagyságához köti, hogy lehet-e egy intézménynek aligazgatója. Más szóval, a kisebb oktatási intézmények mindössze csak egy igazgatóval rendelkezhetnek, ami értelmezhetővé és problémássá teszi azt a rendelkezést, hogy a magyar tannyelvű osztályokkal is rendelkező iskolákban az *egyik* igazgató magyar kell legyen.

A törvény továbbá engedélyezi, de nem kötelezi annak lehetőségét, hogy a belső és külső kommunikációja magyar nyelven történjen. Illetve, az iskolának lehetősége van a tanári értekezletek magyar nyelven való megtartására, valamint magyar nyelvű digitális anyagok beszerzésére, továbbá magyar nyelvű személyzet (iskolaorvos és asszisztens, iskolapszichológus, logopédus, valamint karbantartó) alkalmazására. Továbbá, az igazgató személyére vonatkozó rendeletek alapján.

A fentiek mellett rákérdeztünk a könyvtár magyar nyelvű állományára, illetve a magyar nyelven működő önszerveződési körök (pl. DT, újság, sulirádió, színikör, néptáncsoport, kórus) meglétére. Ezek biztosítása valamilyen formában Románia alkotmányának 6(1)-es cikkéhez köthetőek, amely kimondja, hogy „az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez,” azonban biztosításuk se nem kötelező, se nem ajánlott.

Mint említettük a tágan értelmezett nyelvi tájkép kutatásban a kvalitatív módszerek, és ezen belül a megfigyelés, a vizuális tartalomelemzés és diskurzuselemzés dominálnak. Ezek általában kevés esetet vizsgálnak, azonban jelen kutatás az iskolai nyelvhasználat egy teljes képét szeretne volna bemutatni, ahhoz pedig olyan módszert kellett választani, amelyik segítségével aránylag rövid időn belül minden olyan oktatási helyszínre eljuthatunk, ahol magyarul is zajlik oktatás. Mivel az iskolák bejárása, a fényképezés, valamint a megfigyelés személyes jelenlétet feltételez, a kérdőíves adatfelvétel mellett döntöttünk. Ez azt jelentette, hogy minden oktatási intézményben a magyar vezetők (igazgató, aligazgató, vagy amennyiben egyik sincs, a magyar tagozatért felelős tanár) önbevallás alapján válaszoltak a kérdésekre. A módszernek több előnye és hátránya is van. Előny, hogy a módszer segítségével majdnem az összes iskolából kaptunk adatokat, azonban ezek az adatok kizárólag csak kvantitatív statisztikai elemzésre alkalmasak. Hátrány, hogy a személyes jelenlét és ellenőrzés hiányában a kérdőív kitöltője megtehetette, hogy kozmetikázott adatokat közöl, mintegy szépítve a nyelvhasználati és nyelvi tájképhez kapcsolódó elemeken. A hátrányok kiküszöbölése érdekében a kutatás kvantitatív részét egy kvalitatív adatfelvétel is követi. Ennek alapján

megfigyelést és interjúkat alkalmazva próbáljuk meg a statisztikai adatfeldolgozás eredményeit alátámasztani, illetve a felmerülő kérdéseket megválaszolni. Ez alapján reményeink szerint megérthetjük, hogy az egyes tényezők miként befolyásolják az iskolák nyelvi helyzetét, mi (vagy ki) áll egy tábla kifüggesztésének hátterében. Ugyanakkor célunk feltérképezni azt is, kétnyelvűség esetében hogyan helyezkednek el a feliratok egymáshoz képest, létezik-e valamiféle alá-fölérendeltség, és miként jelenik meg a többségi nyelv esetleges dominanciája az iskola életében.

A teljeskörű felmérés megvalósításához szükséges volt azon iskolák listájának összeállítása, ahol magyar tannyelvű osztályok (is) működnek. Kiindulópontnak a 2018. márciusi SIIIR-adatbázist tekintettük, viszont a lekérdezés során a lista többször is változott: előfordult, hogy olyan helyszínek is szerepeltek az adatbázisban, ahol a teljes iskola vagy a magyar tagozat megszűnt, illetve olyan példakkal is találkozunk, ahol két iskolát egybevontak, vagy önálló intézménnyé vált egy addig alárendelt státusú oktatási helyszín.

A végső adatok alapján elmondható, hogy jelenleg Romániában 925 iskolában folyik magyar nyelvű oktatás, ebből 469 magyar iskola (önálló jogi személyiséggel rendelkezik vagy magyar iskolának van alárendelve), 339 vegyes iskola, 114 pedig jogi személyiséggel nem rendelkező oktatási helyszín, amely román vagy vegyes iskolának van alárendelve. 3 iskola nem válaszolt a kérdésekre.

A kérdőívben a következő kérdéskörök kaptak helyet:

- Az oktatási helyszín alapadatai (település, jogállás, iskola nagysága, magyar diákok és pedagógusok aránya);
- Könyvtár és könyvtári könyvek;
- Az iskolában működő önszervezési körök;
- Az iskola homlokzatán található felirat nyelve;
- Termek feliratainak nyelve;
- Külső kommunikáció nyelve (iskola honlapja, Facebook-oldala, évnyitó- és évzáró ünnepség, ellenőrzőbe vezetett jegyek, szülői értekezlet, szülőknek címzett kör-emailek);
- Belső kommunikáció (könyvtári tájékoztató, ismertető, felhívások a folyosón, kifüggesztett órarend, digitális, interaktív oktatóanyagok);
- A különböző funkciókat betöltő személyek magyar nyelvtudása.

A kérdőíves lekérdezés mellé a végső adatbázisban minden oktatási helyszín esetében több háttérváltozót is hozzárendeltünk, amely befolyásolhatja egy-egy iskola nyelvi mintázatait is. Ezek a következők: magyarok aránya a közigazgatási egységben és a településen, magyarok aránya a helyi tanácsban, a polgármester párthovatartozása, valamint a település típusa. Ezek bevétele azért tűnt fontosnak, mert, amint láthattuk a nyelvhasználati jogok egy jelentős része a közigazgatási törvényt módosító sürgősségi kormányrendeletből vezethető le. Ezek végrehajtása, pedig nagy arányban függ attól, hogy mennyi a magyar lakosság aránya a településen, vagy mekkora a magyar közösség politikai súlya a településen.

III. Az iskolák jellemzői

A kutatás célja a magyar iskolák hivatalos nyelvi tájképének és nyelvhasználati szokásainak feltérképezése, valamint ennek strukturális okainak a megértése. A kutatás keretén belül 922 oktatási helyszínt sikerült elérni (3 iskola nem válaszolt), amelyek három kategóriába oszthatóak:

1. *Magyar iskolák* – olyan oktatási helyszínek, amelyekben csak magyar nyelvű oktatás folyik és amennyiben nem rendelkeznek önálló jogi személyiséggel olyan iskolának vannak alárendelve, ahol a központi iskola csak magyar tanítási nyelvű. A két típusú oktatási helyszínt azért soroltuk egy kategóriába, mert intézmény szintjén a döntéshozatalban egyaránt a magyar etnikumú személyek dominálnak, feltételezhetően a nyelvhasználat tekintetében hasonló stratégiák dominálnak, a különbség pedig legfeljebb az oktatási helyszín felszereltségében jelentkezhet.
2. *Vegyes vagy román tannyelvű központi iskolának alárendelt magyar iskolák (alárendelt)* – olyan jogi személyiséggel nem rendelkező oktatási helyszínek, ahol csak magyar nyelvű oktatás folyik, amelyek olyan központi iskolának van alárendelve, ahol a tanítási nyelv nem kizárólag magyar.
3. *Vegyes iskolák* – olyan önálló jogi személyiséggel rendelkező vagy nem rendelkező oktatási helyszínek, ahol a magyar nyelvű oktatás mellett román oktatás is folyik.

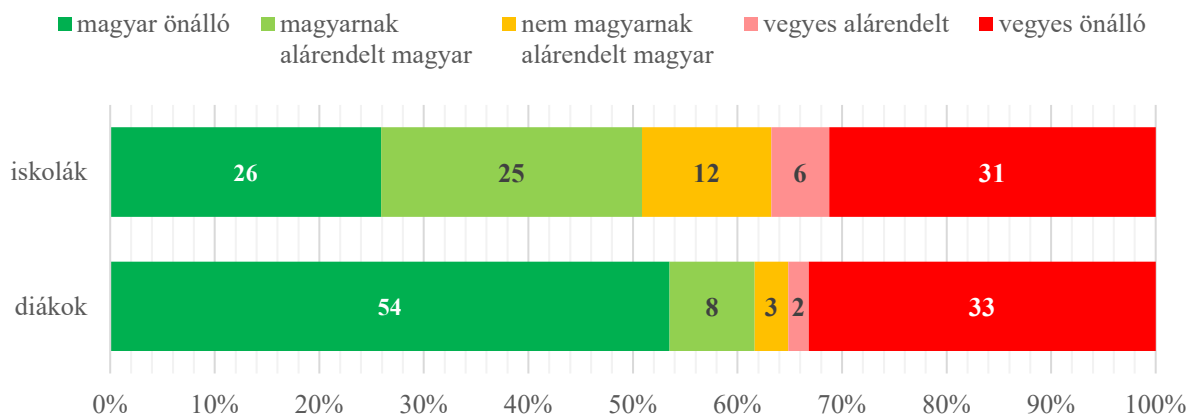
A kutatás eredményeit általában a három kategóriára összehasonlítva mutatjuk be, azzal a kitételrel, hogy esetenként, amennyiben szükségesnek láttuk feltüntettük a magyar iskolákon belül az önálló jogi személyiséggel rendelkező iskolák jellemzőit is.

Az iskolák jogállását és típusát, valamint a magyar diákok létszámát is figyelembevéve több érdekes állítás is megfogalmazható (1. ábra).

- Jogi személyiséggel rendelkező magyar tannyelvű iskolába jár a magyar diákok több mint fele (54 százalék), azonban ezen az intézmények csak a magyar tannyelvű intézmények 26 százalékát teszik ki.
- Jelentős (25 százalék) az olyan kis diáklétszámmal működő kizárólag csak magyar nyelvű oktatást nyújtó intézmény, amely habár nincs önálló jogi személyisége, de más magyar iskoláknak van alárendelve. Ezeket, ugyancsak magyar iskolának tekintettük. Habár számuk jelentős, ezekbe az intézményekbe a magyar diákok mindössze 8 százaléka jár.

- Az oktatási helyszínek 37 százaléka vegyes iskolának tekinthető. Ezen az intézményekbe jár a magyar diákok 35 százaléka. A vegyes iskolák kis hányada nem rendelkezik jogi személyiséggel (6 százalék), ezek jellemzően önálló jogi személyiséggel rendelkező intézményként működnek.
- Az iskolák mindössze 12 százaléka nem magyar intézménynek alárendelt magyar oktatási helyszín, amely viszont a magyar diákok mindössze 3 százalékát iskolázza be. Ezek dominánsan olyan falusi iskolák, ahol kevés diák, általában összevont csoportokban tanul.

1. ábra: Az oktatási helyszínek és a diákok számának eloszlása az oktatás helyszín típusa és az oktatás nyelve szerint (%)

Összefoglalva elmondható, hogy a magyar diákok jelentős része (87 százalék) önálló jogi személyiséggel rendelkező magyar vagy vegyes intézményekben tanul és csak kisebb hányada jár olyan oktatási intézményekben, amelynek nincs saját döntéshozatali struktúrája.

Amennyiben az iskolák oktatási, földrajzi, valamint demográfiai jellemzőit vizsgáljuk, jelentős különbségek észlelhetők az iskolák típusának és az odajáró diákok számának tekintetében. Az alábbi 2. és 3. táblázatok ezeket a jellemzőket hívatottak szemléltetni

Amint a 2. táblázat adataiból kitűnik, a *magyar tannyelvű iskolák* jelentős része (60 százalék) a Székelyföldön háromnegyedük rurális környezetben működik. Mindössze 15 százalékukban működik középiskola és fele rendelkezik önálló jogi személyiséggel. A magyar tannyelvű oktatási helyszínek jellemzően kevesebb mint 300 diákkal rendelkeznek (85 százalék) és mindössze 5 százalékuknak van 600-nál több diákja.

Amennyiben a diákok számának eloszlását vizsgáljuk egy teljesen más kép tárul elénk. Míg a regionális eloszlásban alig észlelhető különbség, addig elmondható, hogy a magyar tannyelvű oktatási helyszíneken beiskolázott magyar diákok 59 százaléka városi, 87 százaléka pedig önálló jogi személyiséggel rendelkező oktatási helyszíneken tanul. A képzés típusa

szerint a legtöbb diák (45-45 százalék) olyan intézményekbe van beiskolázva, ahol előkészítő osztálytól nyolcadik vagy tizenkettedik osztályig tanulhat. A diákok mindössze 45 százaléka jár olyan intézménybe, ahol kevesebb mint 300 diák van és kb. negyede 600-nál több diákot számláló oktatási intézményekben tanul.

2. táblázat: Az iskolák és diákok eloszlása régiók, település-típus, az iskola jogállása, az iskola típusa, és a magyarok aránya szerint (%)

		iskolák				diákok			
		Összesen	Magyar (N=469)	Vegyes (N=339)	Alárendelt (N=114)	Összesen	Magyar (N=74 575)	Vegyes (N=42 526)	Alárendelt (N=3 905)
régió	Székelyföld	37	60	11	21	43	58	19	18
	Közép-Erdély	27	20	36	33	24	17	34	33
	Partium	24	13	34	35	26	17	41	43
	Szórvány	12	7	19	11	7	7	7	6
település típusa	város	31	24	47	15	61	59	70	17
	vidék	69	76	53	85	39	41	30	83
iskola jogállása	alárendelt	43	49	15	100	13	13	6	100
	önálló	57	51	85	-	87	87	94	-
képzés típusa	elemi iskola	36	37	23	70	6	6	4	38
	általános iskola	48	48	56	30	52	47	59	62
	középiszkola	15	15	21	-	42	47	37	-
diáklétszám	300 alatt	72	85	44	100	38	45	21	100
	300-600	16	10	28	-	29	29	31	-
	600 felett	13	5	27	-	33	26	48	-

Az a nem magyar központi intézményeknek alárendelt magyar, valamint a vegyes oktatási helyszínek túlnyomó többsége Közép-Erdélyben és a Partiumban működik és ezen régiókban tanul az idejáró diákok jelentős része is.

Az alárendelt iskolák jellemzően vidéki elemi oktatási helyszínek. Ezzel szemben a vegyes oktatási helyszínek majdhogynem fele-fele arányban oszlanak meg a városok és a vidék között. Több mint fele ezeknek általános iskola és túlnyomó többségük (85 százalék) rendelkezik jogi személyiséggel. A diáklétszámot tekintve elmondható, hogy a vegyes iskolákba járó diákok 70 százaléka jár városi vegyes iskolába, 37 százaléka vegyes középiskolába, míg 94 százaléka olyan iskolát látogat, amely rendelkezik önálló jogi személyiséggel. A vegyes iskolába járó magyar diákok majdnem fele olyan intézményben tanul, ahol a diákok aránya meghaladja a 600-as létszámot.

Amennyiben az átlagos diáklétszámot nézzük (3. táblázat), elmondható, hogy a jogi személyiséggel rendelkező magyar iskolák átlagosan 271 diákkal működnek, míg a vegyes iskolák átlagosan 432 diákkal. Az önálló jogi személyiséggel nem rendelkező magyar iskolákba

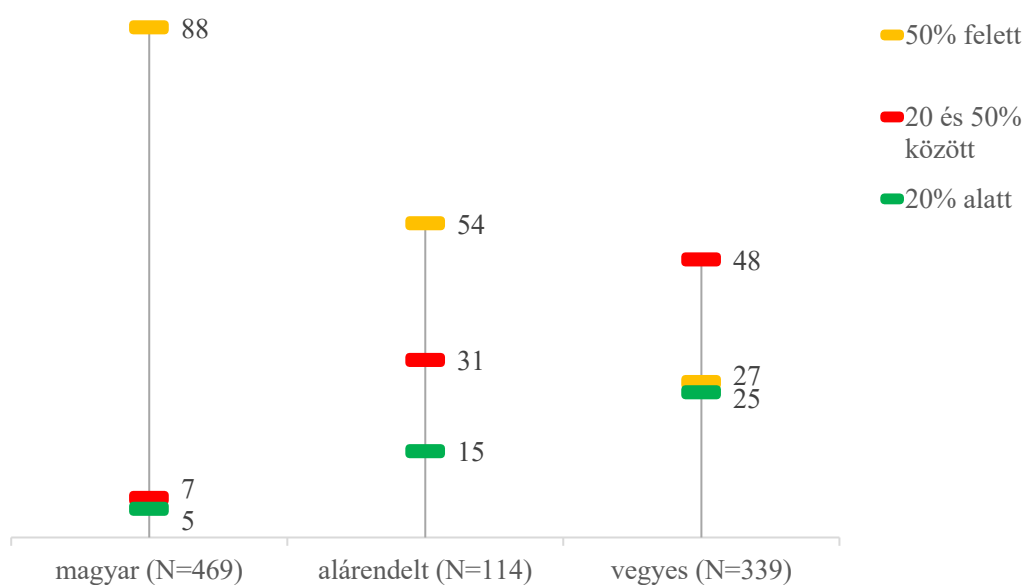
átlagosan 43, valamint 34 diák jár. A magyar diákok aránya kizárólag csak a vegyes iskolákban releváns adat: átlagosan a diákok mindössze harmada magyar, tehát jellemzően a magyar diákok kisebbségben vannak.

3. táblázat: Az iskolák jellemzői (átlagok)

		magyar diákok		magyar diákok aránya (%)	magyarok aránya a közig. egységben (%)	magyarok aránya a településen (%)
		száma	átlaga			
magyar (N=469)	összesen	74 575	159	100	82	85
	központi	64 744	271	100	74	78
	alárendelt	9 831	43	100	90	91
nem magyar iskolának alárendelt magyar (N=114)		3 905	34	100	53	79
vegyes (N=339)	összesen	42 526	126	34	38	42
	központi	40 156	139	32	38	41
	alárendelt	2 370	46	44	41	50

A közigazgatási egység és a település etnikai összetételét tekintve elmondható, hogy a magyar iskolák zöme magyar településeken működik, a magyarok aránya átlagosan mindkét esetben meghaladja a 80 százalékot. Az alárendelt iskolák jellemzően olyan településeken működnek, ahol dominánsan magyarok laknak, és a közigazgatási egységben is meghaladja a magyarok aránya az 50 százalékot. A vegyes iskolák átlagosan olyan településekre és közigazgatási egységekre jellemzőek, ahol a magyarok aránya jelentős, de nincsenek többségben.

2. ábra: Az iskolák eloszlása annak függvényében, hogy mekkora a magyarok aránya a közigazgatási egységen (%)

Egy releváns információ a kutatás tekintetében, hogy az iskolák hány százaléka működik olyan közigazgatási egységeken, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20 százalékot (2. ábra). Ez azért fontos, mert a vizsgált nyelvhasználati elemek egy jelentős része kizárólag ezekben az esetekben kötelező és számon kérhető. A 2. ábra alapján elmondható, hogy a magyar iskolák mindössze 5 százaléka működik olyan közigazgatási egységeken, ahol a magyarok aránya nem haladja meg a 20 százalékot. Az alárendelt iskolák esetében ez az arány 15 százalék, a vegyes iskolák esetében pedig 25. Érdekes adalék, hogy a vegyes iskolák mindössze 27 százaléka működik magyar többségű közigazgatási egységeken, ellentétben a magyar iskolákkal, ahol ez az arány 88 százalék.

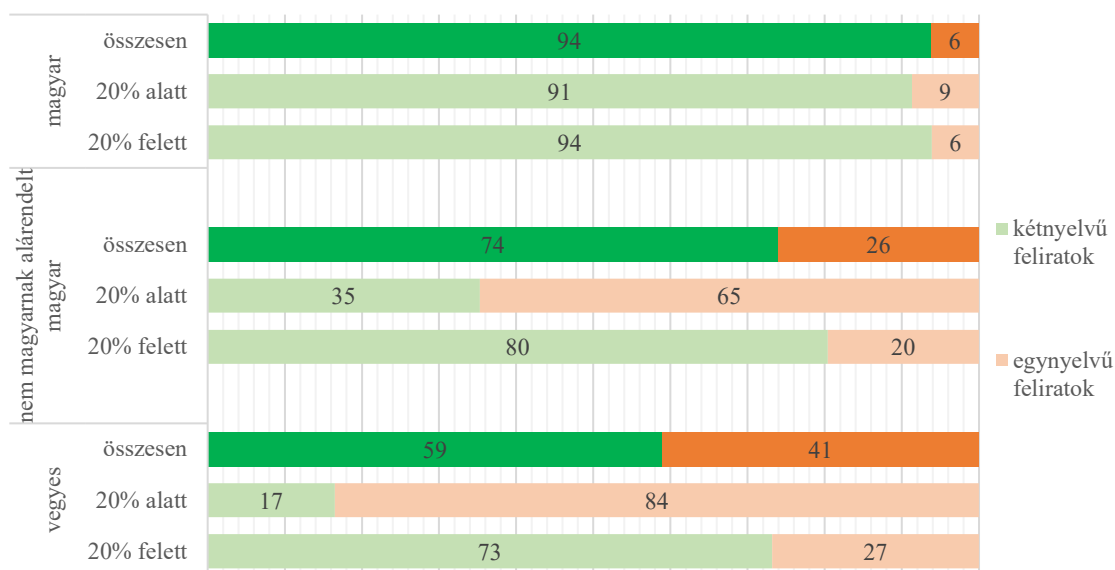
IV. Nyelvhasználat az erdélyi magyar nyelven oktató iskolákban

Az elkövetkező fejezetben az oktatási helyszínek típusát, valamint esetenként az ezekben tanuló diákok létszámát is figyelembe véve elemezzük az iskolák nyelvhasználati szokásait. Öt területre fókuszálunk: a hivatalos nyelvi tájkép elemeire, az oktatási helyszínek külső és belső kommunikációjára, az iskolai alkalmazottak magyar nyelvtudására, valamint a magyar identitás megőrzését célzó tevékenységekre.

1. A hivatalos nyelvi tájkép elemei

Vizsgált nyelvhasználati elemek közül több tartozik a hivatalos nyelvi tájképhez. Ezek közül a legfontosabb az iskola homlokzatán megjelenő hivatalos felirat, amelyet minden olyan intézményben kötelezően ki kell helyezni, amely olyan közigazgatási egységen működik, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20 százalékot. Ugyanakkor, a hivatalos nyelvi tájkép részeit képezi a belső feliratozás is, amely értelmezésünkben Romániában nem kötelező érvényű, valamint a belső és külső kommunikáció bizonyos, az iskola falára kihelyezett elemei, mint az órarend, különböző felhívások, a könyvtári tájékoztató, valamint a tágabb értelemben vett nyelvi tájképhez tartozik az iskola honlapja és a hivatalos facebook-oldala is. Ezen utóbbiakat azonban, a jelentés egységét tekintve inkább a belső és külső kommunikációt taglaló részben mutatjuk be.

3. ábra: Az iskola homlokzatán található felirat nyelve a magyarok aránya függvényében (%)

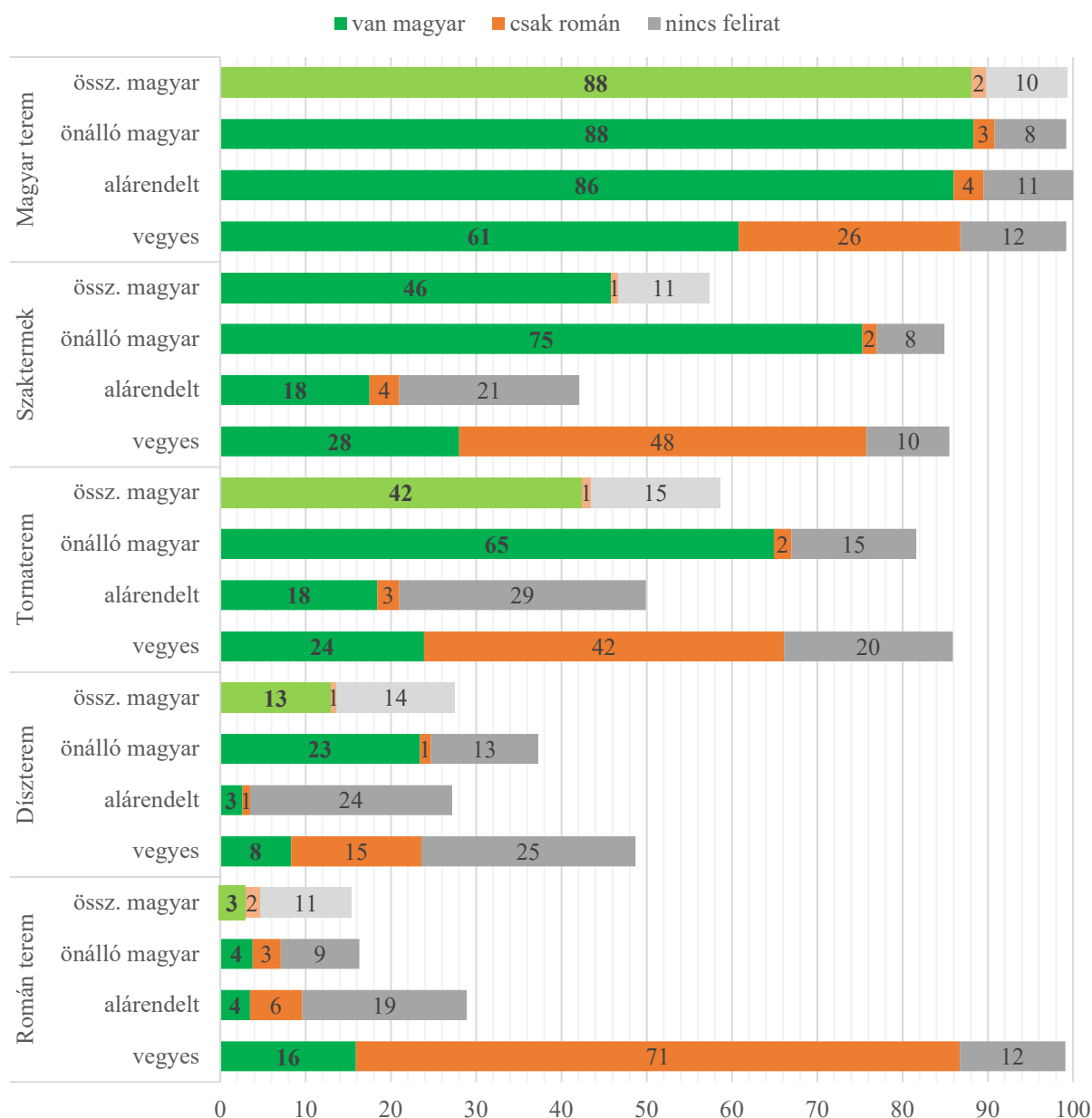

A felmérés során kiderült, hogy a *magyar tannyelvű iskolák* majd mindegyikére a kétnyelvű felirat jellemző (4. ábra), és ezt nem befolyásolja számottevő módon az a tény, hogy a közigazgatási egységben, ahol az oktatási intézmény működik, mekkora a magyarok aránya. Ez arra enged következtetni, hogy a városvezetésnek és az ottlakóknak természetes, hogy a magyar tannyelvű iskola neve magyarul is ki legyen írva. Ezzel szemben, a 20 százalékos küszöb meghatározó mind vegyes, mind pedig az alárendelt iskolák esetében. A *nem magyar központi iskolának alárendelt magyar oktatási helyszínek* háromnegyedének homlokzatán jelenik meg az iskola neve magyarul is, azonban ha az intézmény olyan településen van, ahol a magyarok aránya nem éri el a 20 százalékot, ez az arány az alárendelt intézményeknél 35 százalék. A *vegyes tannyelvű iskolák* esetében az arány még ennél is alacsonyabb, hiszen mindössze 59 százalék helyezte ki a névtáblát mindkét nyelven. A küszöb szempontjából vizsgálva a kérdést elmondható, hogy a vegyes iskolák 27 százaléka nem tesz eleget a törvénybe foglaltaknak, hiszen habár olyan közigazgatási egységen működnek, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20 százalékot, az iskola nevét kizárólag románul tüntetik fel.

Érdekes módon, ha a képzés típusa szerint vizsgáljuk a feliratok meglétét, a magyar és alárendelt iskolák esetében alig van különbség, azonban a vegyes iskolák esetében az általános iskolákon a legvalószínűbb, hogy a feliratok kétnyelvűek legyen (70 százalék), ellentétben a középiskolákkal, ahol ez az arány 60 százalék és az elemi iskolákkal, ahol az arány 34 százalék. Más szóval, azok a diákok, akik vegyes elemi iskolában kezdik meg tanulmányaikat, sokkal valószínűbb, hogy már az iskola homlokzatán megjelenő felirat esetében sem találkoznak magyar feliratokkal.

A hivatalos nyelvi tájkép másik vizsgált eleme az iskola kapuin belül található teremfeliratok. Ezek általában informatív jellegűek, tájékoztatják a diákot arról, milyen szakterembe lép be, milyen szolgáltatást vehet igénybe, illetve hol intézheti az adminisztrációval kapcsolatos ügyeit. Ugyanakkor egy felirat nyelve azt is jelzi, hogy melyek azok a nyelvek, amelyek az intézményen belül hivatalosnak tekinthetők: amennyiben a felirat egynyelvű, az elbátortalaníthatja a más nyelvű beszélőket attól, hogy anyanyelven próbálkozzanak nem-oktatási tevékenységeik végzésében. A vizsgált feliratok mindhárom esetben fentről-lefele irányuló jelek, melyek az intézményvezetők döntésének eredményeként kerülnek kihelyezésre. Három dimenzió mentén vizsgáltuk meg ezeket a jeleket, elkülönítve a szaktermetet, a szolgáltatásokat nyújtó- és adminisztrációs termeket. A 2011/1-es oktatási törvény szabályozza az iskola kommunikációját, a 45 (14)-es cikk értelmében a belső kommunikációban használható az anyanyelv, tehát a termék feliratait feltüntethetők magyarul is.

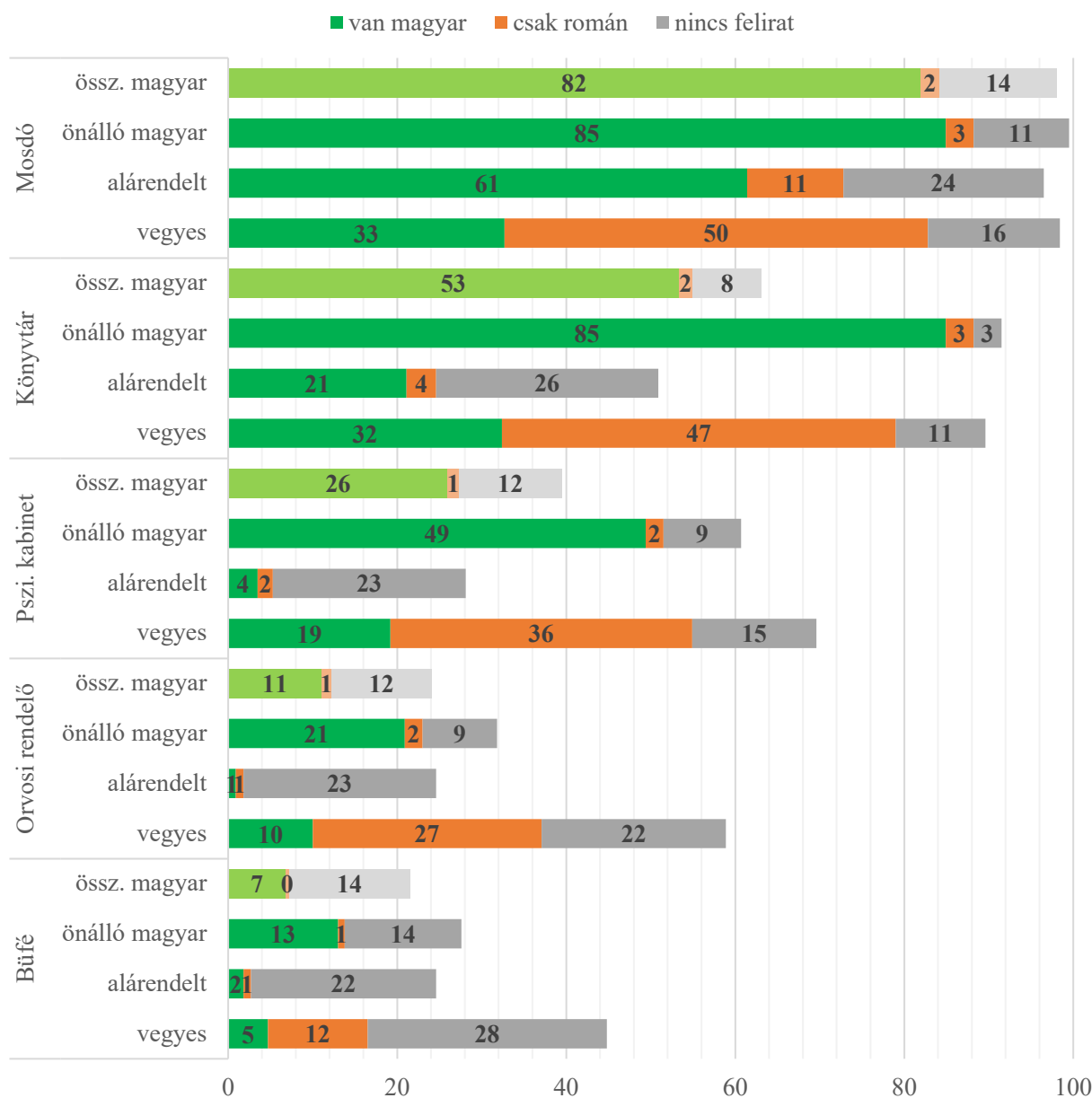
4. ábra: A különböző szaktermek feliratainak nyelve (%)

A szaktermek esetében (5. ábra) megfigyelhetjük, hogy a magyar iskolákban, amennyiben létezik az illető terem, szinte minden esetben el van látva magyar felirattal is. Kivételt képeznek a román termek – ha egyáltalán vannak ilyenek-, ahol legtöbbször semmiféle felirat nem jelzi, milyen terembe lép be a diák. Ezzel szemben a román és vegyes iskolának alárendelt magyar oktatási helyszínen teljesen más stratégiát alkalmaznak: a magyar termeknél továbbra is kifüggesztik a magyar nevet, más termeknél viszont az esetek egy jelentős részében mellőzik az ilyen fajta feliratokat. A vegyes iskoláknál a magyar termék kivételével a román egynyelvű teremnevek dominálnak, a dísztermeken pedig az esetek felében nincs semmiféle felirat.

Felszereltség szempontjából a vegyes iskolák és az önálló jogi személyiséggel rendelkező magyar iskolák vannak kedvező helyzetben: szaktermek és tornatermek többnyire ezekben az iskolákban vannak, a dísztermek előfordulásának aránya viszont egyik esetben sem éri el az 50 százalékot.

5. ábra: A különböző szolgáltatásokat nyújtó termék feliratainak nyelve (%)

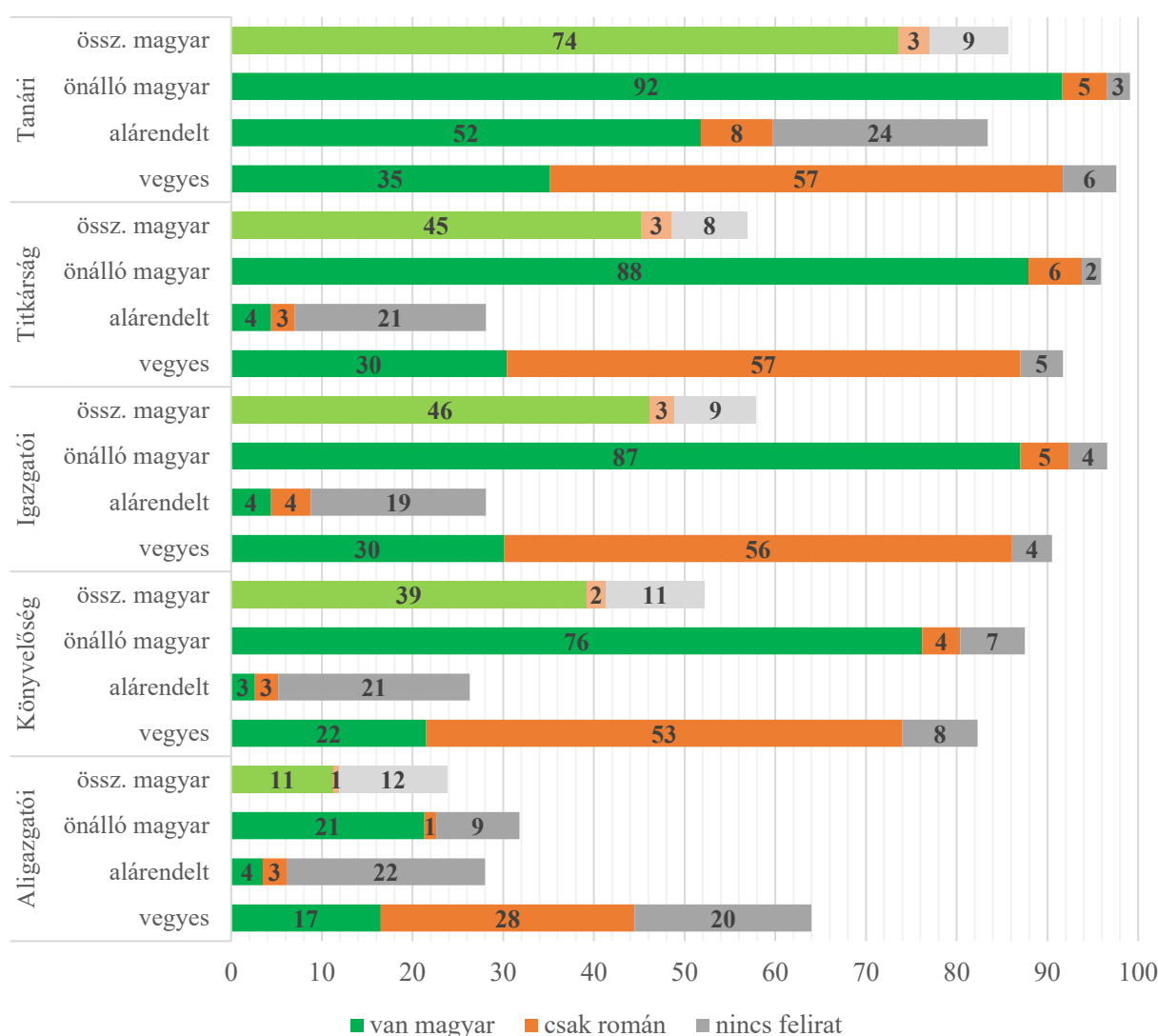

A szolgáltatásokat nyújtó- (5. ábra) és adminisztrációs termék (6. ábra) feliratainál az iskolák a szaktermekhez hasonló stratégiát alkalmaznak. Míg a magyar iskolákban a diák az esetek túlnyomó többségében találkozik magyar felirattal, a román és vegyes iskoláknak alárendelt magyar oktatási helyszíneken a mosdó és a tanári kivételével (ahol vannak magyar nyelvű táblák) gyakran semmiféle felirat nincs az ajtó fölött, a vegyes iskoláknál pedig ebben

a két kategóriában is az egynyelvű román feliratok dominálnak. Ennél a résznél szükséges kiemelni főleg az alárendelt iskolák hiányosságait, ahol könyvtár (51 százalék), pszichológia kabinet (29 százalék), orvosi rendelő (25 százalék) vagy büfé (25 százalék) igen kevés esetben működik. Az utóbbi két szolgáltatás terén még az önálló magyar iskolák is szegényesek, mivel orvosi rendelő és büfé csak 32 illetve 28 százalékban fordul elő.

Az adminisztrációs termek közül (6. ábra) a titkárság, (al-)igazgatói iroda és könyvelőség hiányzik az alárendelt iskolákból, ami megnehezíti a diákok számára az ügyintézészt vagy akár az információszerzést is.

6. ábra: Az adminisztrációs termek feliratainak nyelve (%)

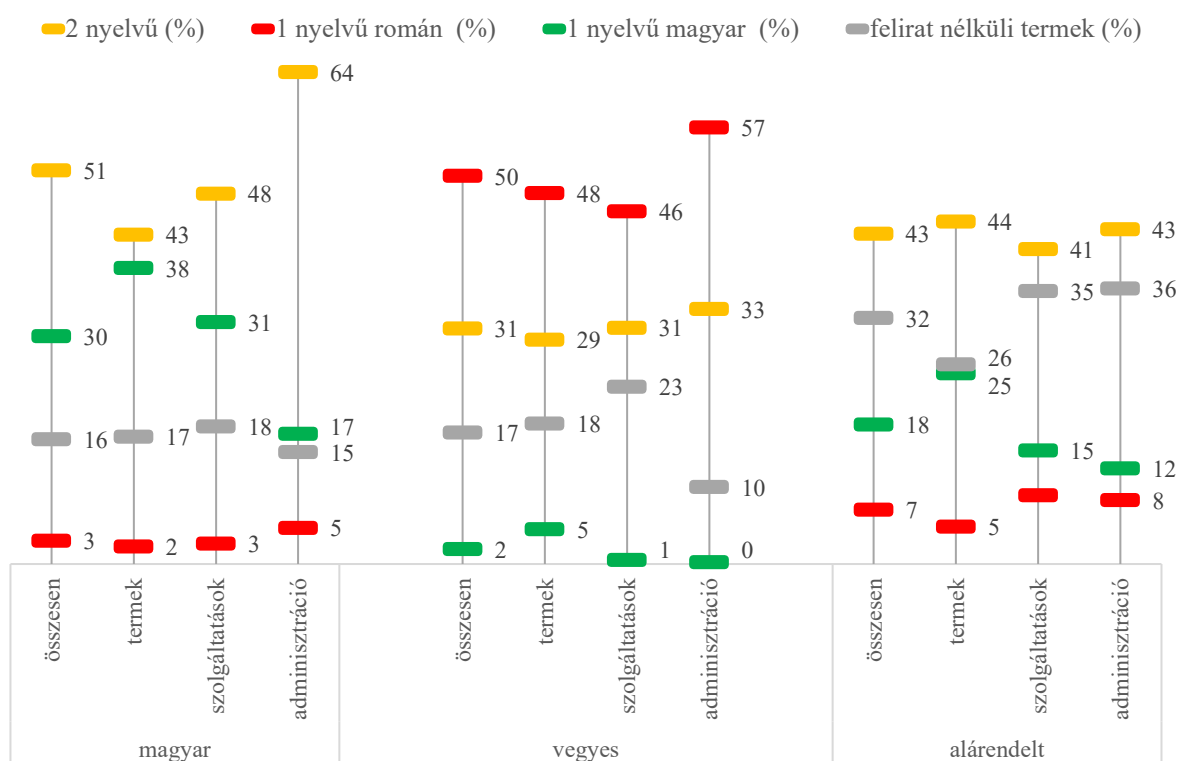

A feliratokkal kapcsolatos mintázatok megértése végett, minden iskola esetében kiszámítható, hogy a feliratok hány százaléka kétnyelvű, hány százaléka egynyelvű román és magyar, valamint a termek hány százaléka nincs feliratozva. Ez azért hasznos, mert egyrészt kiküszöbölhető az a probléma, ha valamelyik intézmény nem rendelkezik egyes termekkel,

másrészt pedig a kialakult négy arányszám alapján összehasonlíthatóvá válnak az iskolák és az iskola-típusok.

A 7. ábrán jól látható, hogy a magyar és az alárendelt iskolák a termek mintegy felét megpróbálják kétnyelvű feliratokkal ellátni. A magyar iskolák esetében ez az arány 64 százalékra emelkedik az adminisztrációs termek esetében. Ez azzal is magyarázható, hogy ezek azok a helyszínek, ahol a legtöbb nem az iskolában dolgozó vagy az iskolába járó személy fordul meg, akiknek az anyanyelve nem minden esetben magyar. A második modell tekintetében viszont eltér a két iskolatípus stratégiája. Míg a magyar iskolákban átlagosan a termek mintegy harmada kizárólag csak magyarul van feliratozva (ez az arány eléri a 38 százalékot az oktatási termek esetében), addig az alárendelt iskolák szinte egyenlő arányban preferálják a magyar egynyelvű feliratokat és a feliratok elhagyását.

7. ábra: A kétnyelvű és egynyelvű feliratokkal ellátott, valamint felirat nélküli termek aránya a három iskolatípus esetében

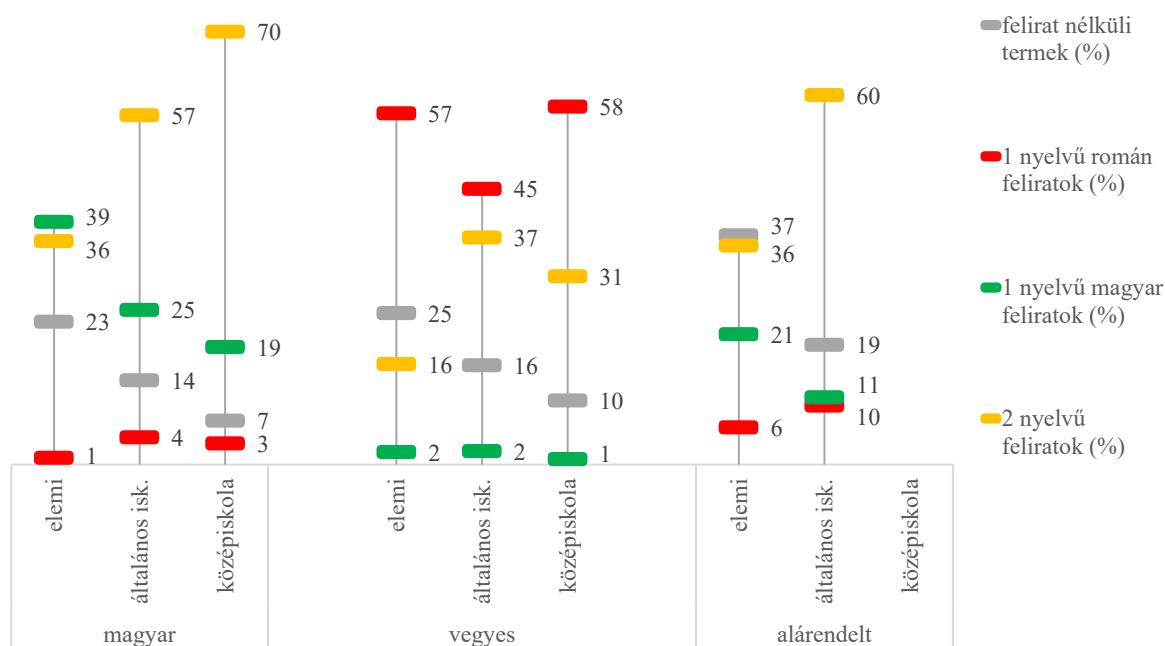

Ezzel szemben teljesen más stratégiát észlelhetünk a vegyes iskoláknál. Ellentétben az előző kettővel, a vegyes iskolákban átlagosan a termek mintegy fele kizárólag csak románul van feliratozva (az arány eléri az 57 százalékot az adminisztrációs termek esetében). A román egynyelvű felirattal ellátott termeket a kétnyelvű feliratok követik, amelyek a termek mintegy harmadán jelennek meg. Az egynyelvű magyar feliratok jellemzően nem kerülnek szóba a

vegyes iskolákban, arányuk a szaktermek esetében a legmagasabbak, ahol átlagosan a termék 5 százalékára kerül csak magyar felirat. Ez átszámítva, kevesebb mint 1 termék jelent.

Amennyiben a képzés típusa szerint vizsgáljuk a feliratokat (8. ábra), elmondható, hogy a magyar iskolák esetében a kétnyelvű feliratok aránya a középiskolákban a legmagasabb és az elemi iskolákban a legalacsonyabb. Ezen utóbbi kategória esetében az egynyelvű magyar feliratok aránya a legmagasabb. A vegyes iskolák esetében a kétnyelvű feliratok aránya az általános iskolák esetében a legmagasabb, itt megközelíti az egynyelvű román feliratok arányát. Ezzel szemben az elemi iskolákban alig vannak magyar feliratok: átlagosan 16 százalék a kétnyelvű, 2 százalék az egynyelvű magyar feliratok aránya. Hasonló a helyzet a vegyes középiskolákban is, ahol 58 százalék az egynyelvű román feliratok aránya, és mindössze a feliratok 31 százaléka kétnyelvű. A feliratok hiánya mindhárom esetben az elemi iskolákra a legjellemzőbb, a magyar és vegyes elemi iskolákban a termék 23, illetve 25, az alárendelt iskolákban a termék 37 százalékát nem látják el felirattal.

8. ábra: A kétnyelvű és egynyelvű feliratokkal ellátott, valamint felirat nélküli termék aránya a képzés típusa szerint

Összefoglalva, elmondható, hogy az iskolák általában egységes nyelvi stratégiát alkalmaznak, hiszen a feliratok nyelve egyik kategóriában sem tér el egymástól. Kivételt csak a magyar iskolák adminisztrációs termék esetében alkalmazott feliratozása képez, ahol lényegesen magasabb a kétnyelvű feliratok aránya, mint az osztálytermek, vagy a szolgáltatásokat jelző feliratok esetében. Ez azzal is magyarázható, hogy ezek azok a helyszínek, ahová a legtöbb idegen lép be, akik nem minden esetben beszélnek a magyar nyelvet.

A hivatalos nyelvi tájkép tekintetében egy másik következtetés, hogy a feliratok tekintetében legalábbis, jelentősen eltér a magyar és vegyes iskolák stratégiája. Míg a magyar iskolák dominánsan kétnyelvű, vagy egynyelvű magyar feliratokat helyeznek ki, addig a vegyes iskolákban a román és kétnyelvű feliratok dominálnak.

2. *Külső kommunikáció*

Az iskola nyelvi viselkedésének egy másik fontos eleme az iskola külső kommunikációja. Ezekre a kommunikációs helyzetekben az anyanyelvhasználatra a 2011/1-es törvény csak ajánlatot tesz, a 2002/123-as kormányhatározat 12. cikke azonban kötelezővé teszi bizonyos elemeinek a magyar nyelven való megjelenítését is.

A külső kommunikáció esetében öt elemre kérdeztünk rá, a honlapra, a hivatalos facebook-oldalra, iskolatanács gyűlésre, tanári gyűlésre, valamint az iskolai ünnepekre. Habár nem minden esetben tiszta, hogy a válaszok a jogi személyiséggel rendelkező intézményre vagy az oktatási helyszínre érvényesek,² a különböző iskola-típusoknál meglévő trendek jól elkülönülnek.

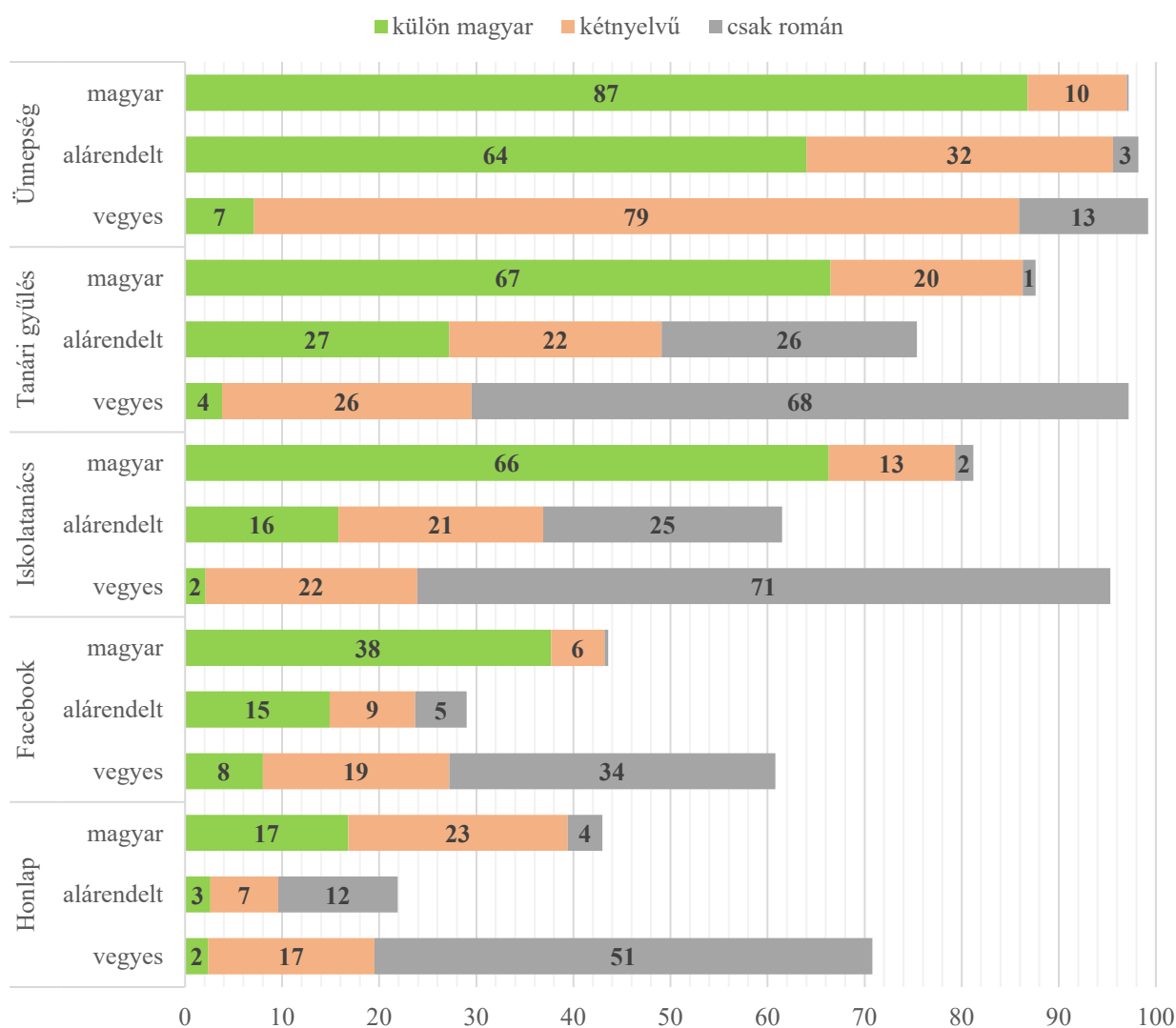
Amint a 9. ábra is mutatja a *magyar oktatási helyszínek* esetében, a külső kommunikációban a magyar nyelv dominál, esetenként két nyelven történik: a tiszta magyar iskolák 20 százalékánál a tanári gyűlés kétnyelvű, feltehetően a román kollégák tájékoztatása miatt, a honlapoknak pedig 23 százaléka magyar-román (megjegyzendő, hogy mindössze az oktatási helyszínek 44 százalékának van saját honlapja).

A *vegyes és román iskoláknak alárendelt magyar oktatási helyszíneken* a tanári gyűlések és az iskolatanács esetében szinte egyenlő arányban fordul elő külön magyar, kétnyelvű és kizárólag román megoldás. Az iskolaünnepeken legtöbb esetben (64 százalék) van magyar rendezvény is, de a honlapoknál 12 százalékban csak román oldal működik (mindössze 22 százalékban létezik honlapja az oktatási helyszíneknek).

A *vegyes oktatási helyszínekre* a román egynyelvű megoldás jellemző a tanári gyűlések (68 százalék) és az iskolatanácsi ülések (71 százalék) esetében. Az ünnepek többsége azonban kétnyelvű (79 százalék).

² A kérdések minden esetben az oktatási helyszín helyzetére vonatkoznak, a honlapok vagy Facebook-oldal esetében nem mindig különíthető el az oktatási helyszín honlapja és Facebook-oldala a központi iskola, vagy a jogi személyiséggel rendelkező intézmény által működtetett online kommunikációs eszközöktől.

9. ábra: Az iskola külső kommunikációjának nyelve (%)

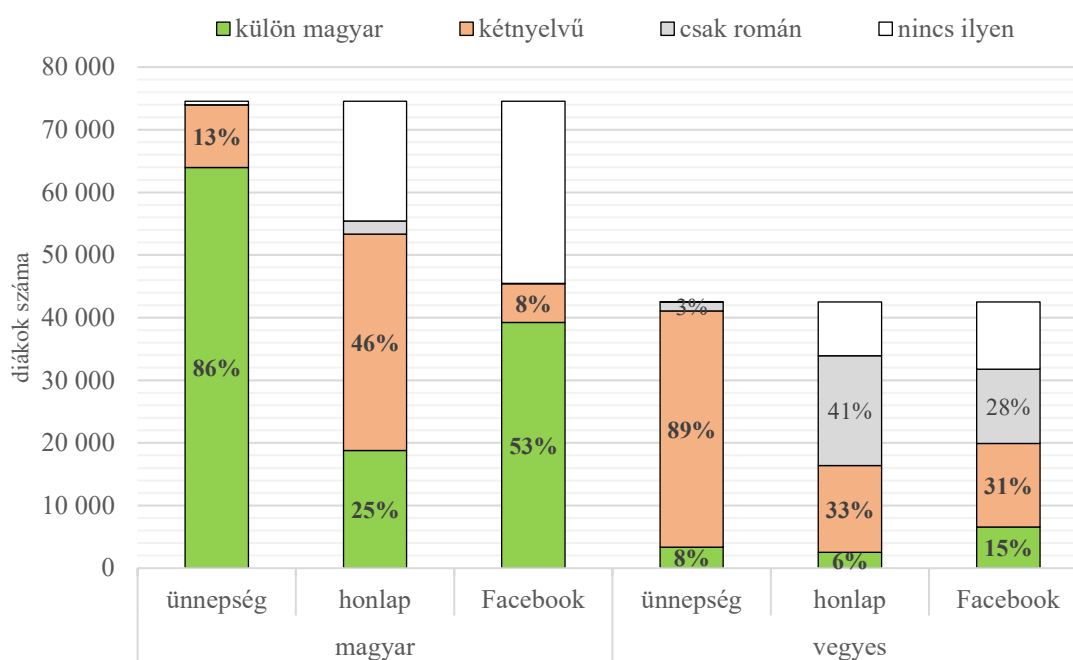

A nyelvhasználat mellett az adatok arról is árulkodnak, hogy a külső kommunikációban az oktatási helyszínek egy jelentős része nem fektetnek nagy hangsúlyt a honlap és Facebook működtetésére. Leginkább a vegyes iskolákban figyelnek erre, itt 61 százalékban van Facebook-oldal, illetve 70 százalékban tekinthetők meg az iskolával kapcsolatos információk a hivatalos honlapon. Ez részben azzal magyarázható, hogy az alárendelt oktatási helyszínek jellemzően nem folytatnak online tevékenységet, azonban a központi, jogi személyiséggel rendelkező vegyes iskolák 23 százaléka és a magyar tannyelvű intézmények 36 százaléka sem működtet honlapot és 34, valamint 38 százalékuk nem rendelkezik Facebook-oldallal sem.

A külső kommunikációs lehetőségek vizsgálatának egy másik vetülete, hogy a diákok hány százaléka fér hozzá magyar nyelven az iskola által nyújtott információkhoz (10. ábra). A *magyar tannyelvű intézményekben tanuló diákok* túlnyomó többsége magyar nyelvű ünnepségen vesz részt (86 százalék) és amennyiben az oktatási helyszín működtet honlapot

vagy Facebook-oldalt, majdnem száz százalékban hozzáférnek magyar nyelvű információhoz az interneten. Ezzel szemben a *vegyes iskolákban* a magyar diákok 89 százaléka kétnyelvű ünnepségen vehet részt, és amennyiben az az itt tanuló diákok 41 (kb. 18 ezer diák), valamint 28 százaléka csak román nyelvű online információhoz férhet hozzá.

10. ábra: Az iskola külső kommunikációjának három dimenziója a magyar diákok száma, valamint az iskola típusa szerint (%)

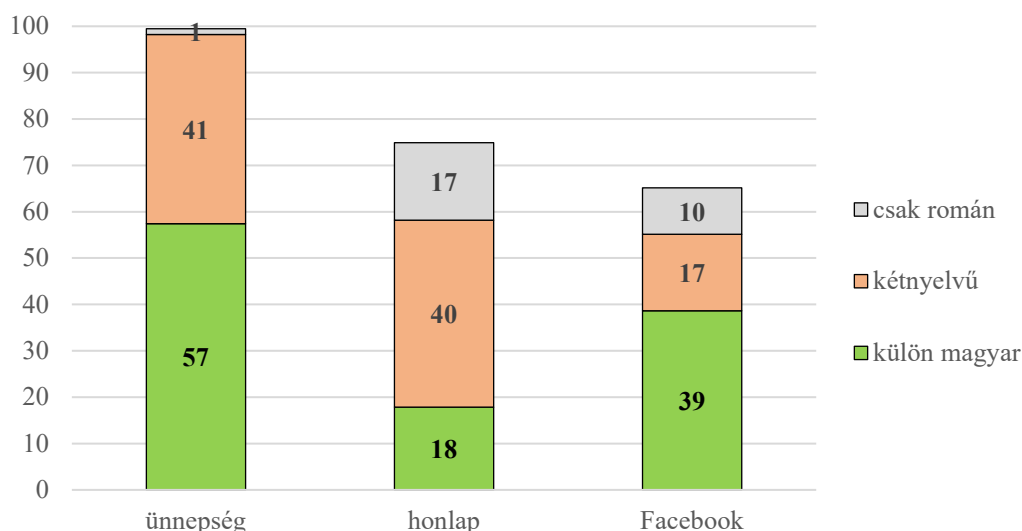

A nem magyar központi iskoláknak alárendelt magyar oktatási helyszíneken tanuló diákok adatai nehezen vizsgálhatók, hiszen ezek a diákok az össz-diáklétszám mindössze 3 százalékát teszik ki és amint ezt a 10. ábrán is láthattuk, nagyon kevés helyen valósulnak meg a vizsgált szolgáltatások.

A diákok magyar információhoz való hozzáférése összehasonlítható a 9. ábrán feltüntetett, az iskolák kommunikációjára vonatkozó adatokkal. Amint látható, az iskolák magyar nyelvű külső kommunikációjának nyelve, valamint a diákok magyar nyelvű információhoz való hozzáférése között számottevő különbség nem észlelhető. Az ünnepségekre vonatkozó adatok között alig van különbség, azonban míg az iskolák 51 százalékának van román egynyelvű honlapja és 34 százalékuk működtet egynyelvű román Facebook-oldalt működtet, addig ezekben az intézményekben mindössze a magyar diákok 41, valamint 28 százaléka folytatja tanulmányait. Más szóval, ha a magyar diáklétszámot is figyelembe vesszük, akkor valamivel kisebb azon diákok aránya, akik nem férnek hozzá magyar nyelvű online információhoz, mint ahány iskola nem kommunikál magyarul.

Amennyiben a fenti adatokat összesítjük, kiszámítható hogy globálisan hány százaléka a magyar diákoknak fér hozzá magyar nyelvű információhoz, valamint milyen típusú évzáró ünnepségen vesznek részt (11. ábra). Amint az eredmények is mutatják, a magyar diákok mindössze 1 százaléka vesz részt olyan évzáró vagy évnyitó ünnepségeken ahol nem szólnak fel magyarul, 17 százalék nem kap magyar nyelvű online információt az iskola honlapján és 10 százalék nem tud magyar nyelvű információt szerezni az iskola Facebook-oldalán. Különálló magyar ünnepséget a diákok 57 százalékának szerveznek, 39 százalék különálló magyar nyelvű Facebook-oldalon, 18 százalék pedig magyar nyelvű honlapon férhet hozzá az információkhoz. A diákok körülbelül 25, valamint 35 százalék olyan oktatási helyszínen folytatja tanulmányait, amely sem honlapot, sem pedig Facebook-oldalt nem működtet.

11. ábra: Az iskola külső kommunikációjának három dimenziója a magyar diákok száma szerint (%)

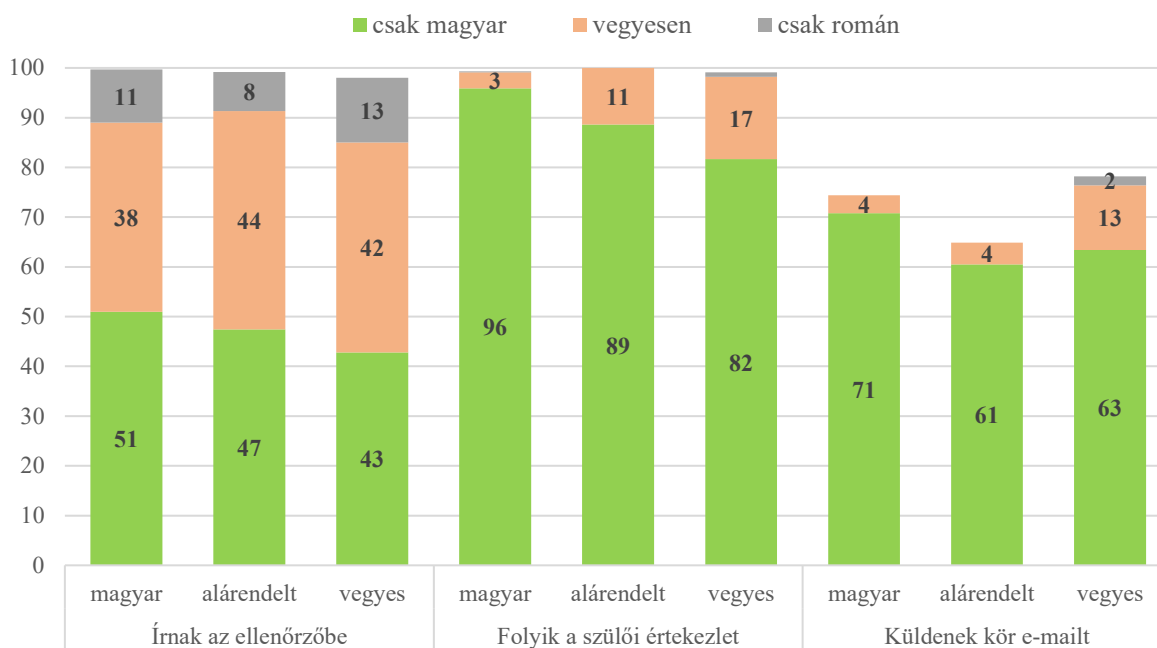

A külső kommunikációnak egy másik fontos része a szülők tájékoztatása. Amint azt a 12. ábra is mutatja, az anyanyelv használata iskola-típustól függetlenül ezen kommunikációs típusoknál jelenik meg a leghangsúlyosabban: a szülőértekezlet dominánsan csak magyarul zajlik, valamint a kör e-maileket is magyarul írják a magyar osztályokba járó diákok szüleinek. A román és vegyes iskoláknak alárendelt oktatási helyszíneken és a vegyes iskolákban vannak helyzetek, amikor ez vegyesen románul és magyarul történik, de nem ez a jellemző (alárendelt iskolák 11 százaléka tartja vegyes nyelven a a szülői értekezleteket, a vegyes iskolák esetében ez az arány 17 százalék).

A 2011/1-es törvény 45 (15)-ös cikke kitér a diákok minősítéseinek közlésére, és az elemi iskolákban legalább is kötelezővé teszi, hogy ezek anyanyelven (is) megjelenjenek az ellenőrzőben. Nem véletlen tehát, hogy a szülőkkel való kommunikációban itt találkozunk

leginkább a román egynyelvű megoldással, ugyanis az iskolák minden kategóriájában jelen van egy 10 százalékos arány, ahol kizárólag románul vezetik be a jegyeket. Emellett szinte egyenlő arányban oszlik el a csak magyar és vegyes alternatíva – ez utóbbi feltehetően a román és az idegennyelv tantárgyak miatt jelenik meg.

12. ábra: A szülőkkel való kommunikáció nyelve (%)

Összefoglalva, elmondható, hogy a külső kommunikáció formális elemeit tekintve a magyar diákok jelentős része hozzáférhet az anyanyelvén bizonyos alapinformációkhoz és túlnyomó többségük az évnyitó és évzáró ünnepeken is hallhatja anyanyelvét. Mélyebben vizsgálva a kérdést azonban elmondható, hogy gyökeresen eltér a magyar és a vegyes iskolák kommunikációja. Míg az előbbi főleg magyarul, addig az utóbbi főleg románul kommunikál. Ez ugyanakkor nem mondható el a szülőkkel való kapcsolattartásról, ahol minden típusú iskola és oktatási helyszín megpróbál magyarul kommunikálni. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy ez nem egy az iskola és a szülők közötti formális kommunikációt jelent, hanem inkább az osztályfőnökök, valamint a tanárok nyelvi képességeit dicséri.

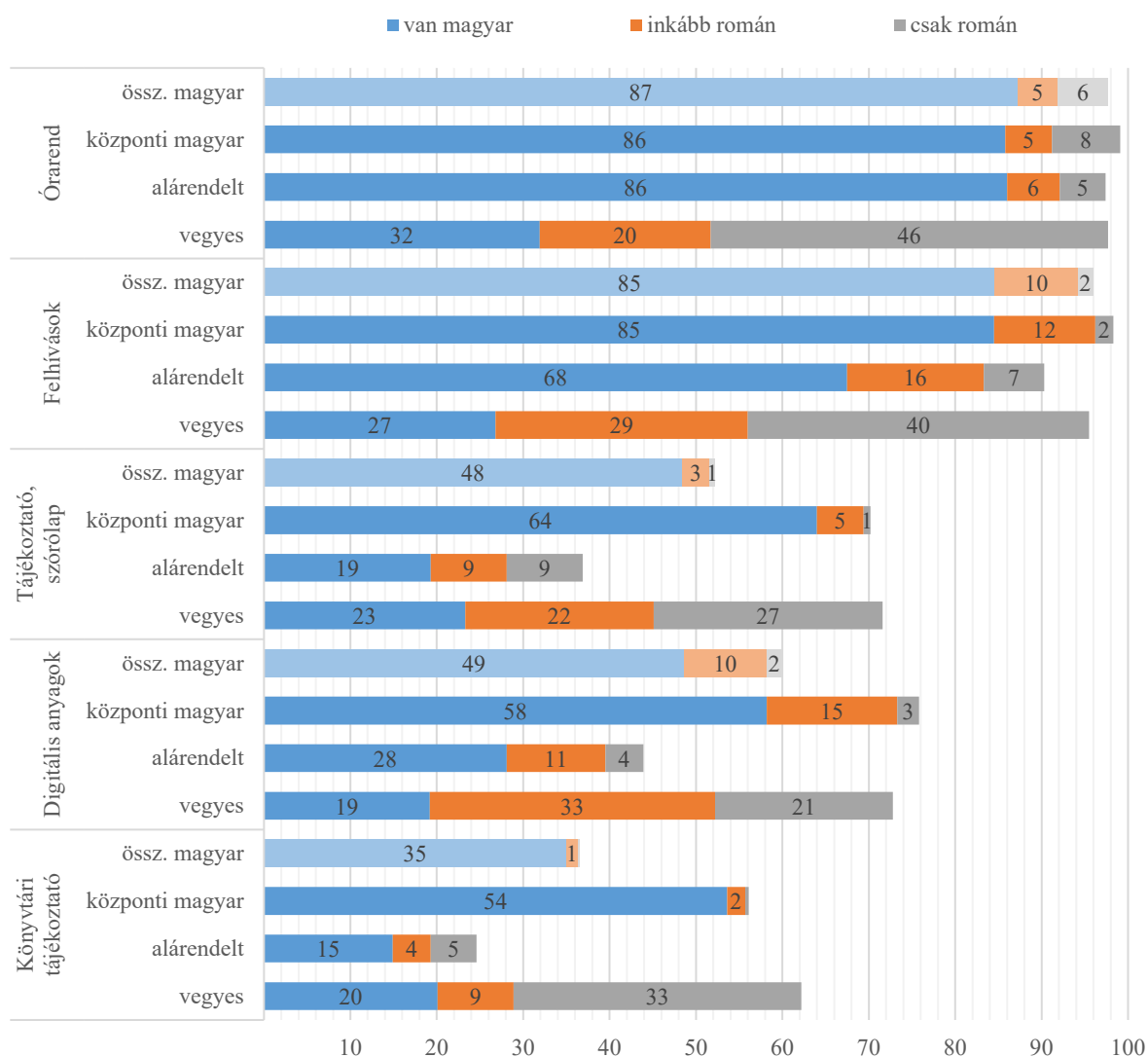
3. Belső kommunikáció

Az iskolai kommunikáció másik eleme az úgynevezett belső kommunikáció, amely a diákok felé irányul. Hasonlóan az előző kategóriához, a kisebbségi nyelvhasználat szempontjából a törvények nem teljesen tiszták, a tanügyi törvény lehetőségként értelmezi a magyar nyelv használatát, azonban amennyiben a közérdekű információkhoz való szabad

hozzáférést szabályozó törvényt vesszük alapul, bizonyos esetekben (tájékoztatók, órarend, stb.), akár kötelező is lehet.

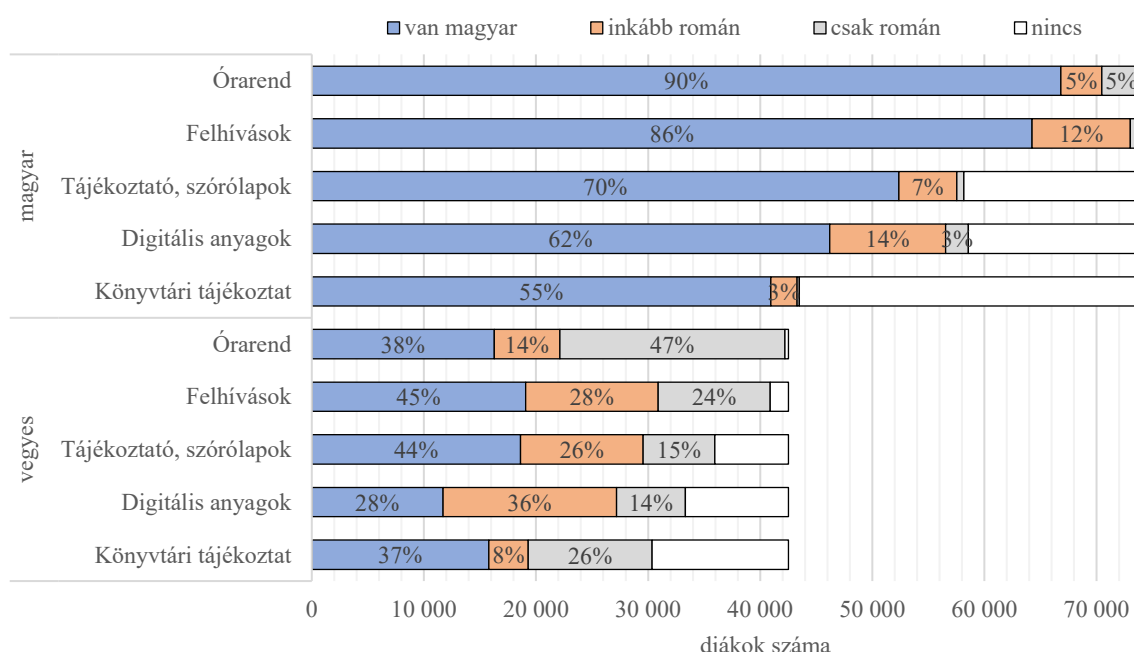
A 12. ábra a különböző felhívások és tájékoztatók, valamint digitális anyagok és könyvtári tájékoztatók nyelvét vizsgálja. Fontos megemlíteni, hogy ezekben az esetekben sem mindig világos, hogy a válaszadás az oktatási helyszín helyzetére vonatkozik, vagy a kitöltők a jogi személyiséggel rendelkező intézmény helyzetét figyelembe véve válaszoltak a kérdésre. Ennek ellenére az adatokból kimutatható, hogy a *tiszta magyar iskolákban* ezek az anyagok jelen vannak magyar nyelven is. A *vegyes és román iskoláknak alárendelt oktatási helyszíneken* – bár szórólapok, digitális anyagok és könyvtári tájékoztatók kisebb arányban léteznek, mint az önálló jogi személyiséggel rendelkező iskoláknál – többnyire vannak magyar nyelvű anyagok is. A *vegyes iskolák* esetében viszont 20-30 százalékban jellemző a román mellett a magyar nyelvű belső kommunikáció, egyértelműen a román egynyelvű dominál.

13. ábra: A belső kommunikáció nyelve (%)

A diákokkal való belső kommunikáció esetében releváns lehet, hogy a diákok hány százaléka fér hozzá magyar nyelven az iskola által nyújtott információkhoz és tájékoztató anyagokhoz. Amint a 14. ábrán látható, a *magyar tannyelvű oktatási helyszíneken tanuló diákok* valamivel általában magyar nyelven férnek hozzá a vizsgált anyagokhoz. Kivételt talán a digitális anyagok képeznek, ahol számottevő azon diákok aránya, akik csak román nyelvű anyagokhoz férnek hozzá (17 százalék). A vegyes iskolákban tanuló diákok viszont radikálisan más szituációban vannak. A diákok kevesebb mint fele tanul olyan intézményekben, amelyek rendelkeznek magyar nyelvű órarenddel, vagy ahol az iskolai felhívásokat, tájékoztatókat magyar nyelvre is lefordítják.

14. ábra: A belső kommunikáció nyelve a diákok száma és iskolák típusa szerint (%)

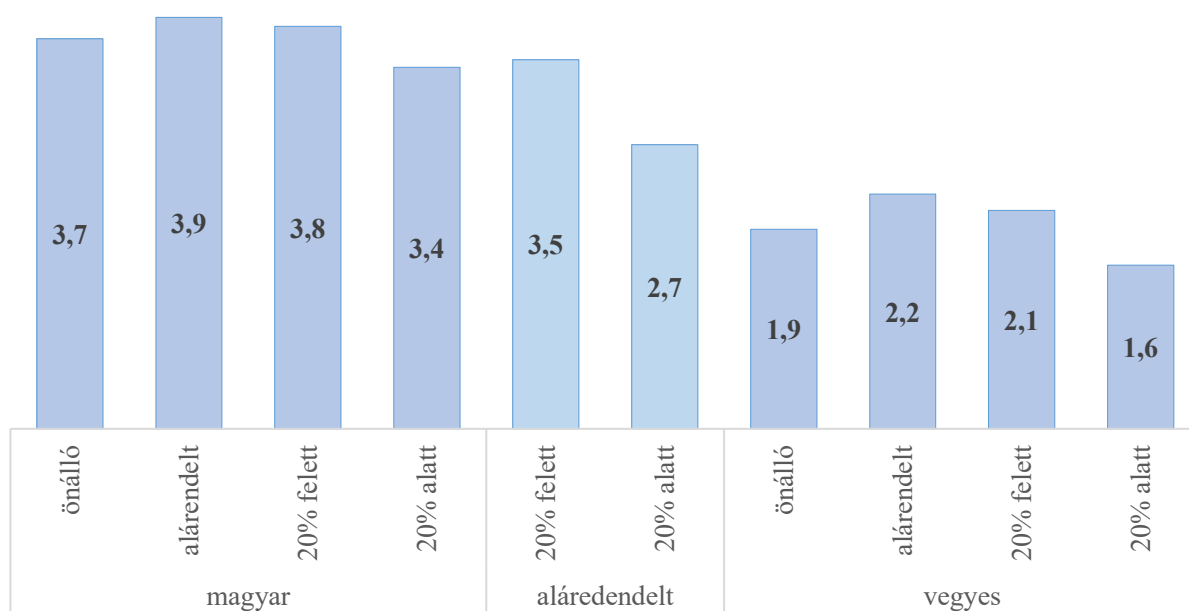
Amennyiben a diákok nyelvhasználati lehetőségére vonatkozó adatokat (14. ábra) az iskolák által nyújtott belső kommunikációs lehetőségekhez hasonlítjuk (13. ábra) több érdekes összefüggésre fény derül:

- azon iskolák, amelyek magyar nyelvű tájékoztatókat és felhívásokat használnak nagyobb magyar diáklétszámú iskolák, hiszen lényegesen magasabb azon diákok aránya, akik magyar nyelven kapnak felhívásokat és tájékoztatókat, mint amennyi a magyar nyelvű tájékoztatókat és felhívásokat biztosítanak (44–45 százalék a 23–27 százalékkal szemben)

- az órarend esetében nincs jelentős különbség az iskolák között a diákság méretét tekintve (a diákok 61 százaléka románul fér hozzá az órarendhez, míg az iskolák esetében ez az arány 66 százalék).

A belső kommunikáció esetében a kérdőívben 5-fokú skálát használtunk, ami azt jelenti, hogy a válaszadó öt előre megadott opció (csak román – van ami megvan magyarul is, de nem minden – minden kétnyelvű – többnyire magyar – csak magyar) közül kellett válaszoljon a következő típusú kérdésre: *Milyen nyelvűek a... (tájékoztató anyagok, a könyvtári tájékoztatók, a felhívások, a kifüggesztett órarendek, az iskola digitális oktatóanyagai)*. Ennek előnye, hogy az öt kérdésre adott válasz alapján kiszámítható egy belső kommunikációs index, amely pontosabban rávilágíthat arra, hogy milyen nyelvhasználati modell valósul meg az iskolában. Az alábbi 13. ábra a kommunikációs index átlagait összesíti két változó, az iskola jogállása, valamint a magyarok aránya alapján. Az előbbiekhöz hasonlóan a 20 százalékos küszöböt állapítottuk meg sarokpontnak, hiszen ehhez köthető egy-egy rendelkező kötelező vagy opcionális jellege.

15. ábra: Az iskola-szerinti belső kommunikációs index átlaga az iskolák jogállása, valamint a közigazgatási egységek etnikai összetétele alapján.

Összességében, elmondható, hogy sem a magyar, sem pedig a vegyes iskolák esetében nem valósul meg a kétnyelvűség. Míg a magyar iskolák – a belső kommunikációs elemek alapján legalábbis, jellemzően többnyire magyar belső kommunikációt használnak, addig a vegyes iskolák esetében a „van ami megvan magyarul is, de nem minden” a jellemző. Az alárendelt iskolák, attól függően, hogy milyen közigazgatási egységekben működnek, alulról

vagy felülről közelítik a kétnyelvűséget. A 20 százalékos küszöb aránylag kevésben befolyásolja a kétnyelvűség alakulását, átlagosan mintegy 0,8 ponttal emeli a magyar nyelvhasználat presztízsét. Érdekes módon az alárendelt iskolák nagyobb mozgástérrel rendelkeznek a magyar nyelvhasználat tekintetében. Ez azzal is magyarázható, hogy főleg vidéki iskolák révén, nem érzik annyira fontosnak, hogy bizonyos, magyarul használható anyagok román fordítását is elkészítsék.

4. Az iskolai alkalmazottak magyar nyelvtudása

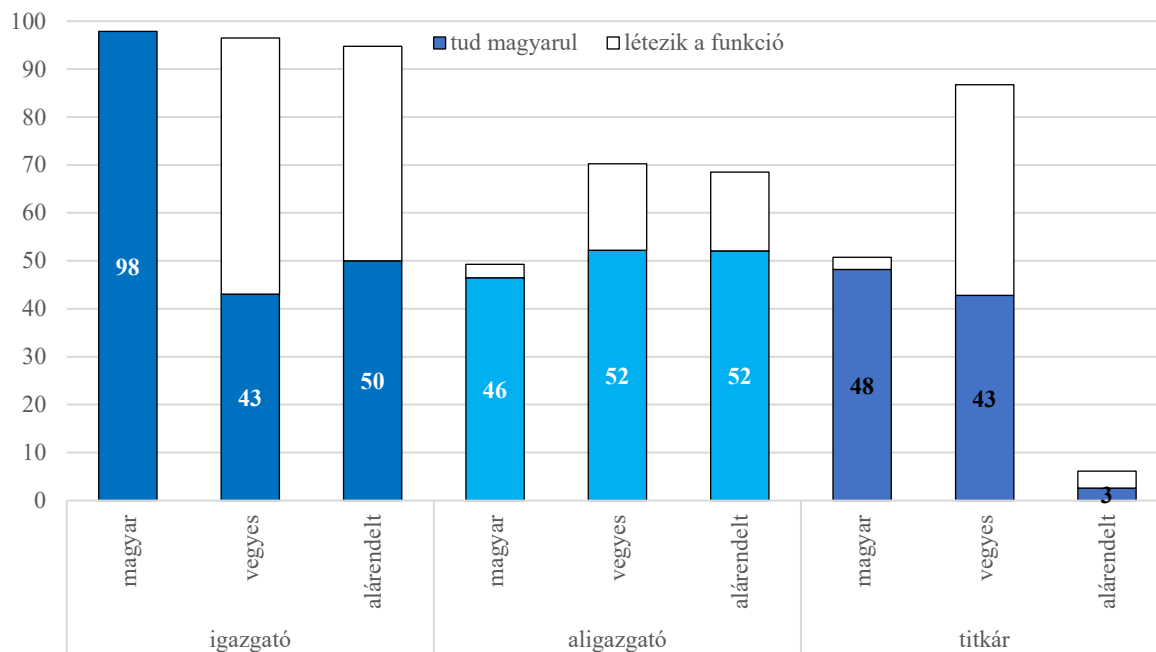
A különböző funkciókat betöltő személyek nyelvtudása mind a belső, mind pedig a külső kommunikációban fontos szerepet játszhat. Ugyanakkor, az iskolák közintézményi státusát is figyelembe véve bizonyos személyek, amennyiben az intézmény olyan közigazgatási egységen működik, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20 százalékot, magyar nyelvtudása nem csak opcionális, hanem törvény által előírt kellene legyen. A kérdőívben mintegy 11 funkcióban levő személy nyelvtudására kérdeztünk rá, amelyek három kategóriába oszthatóak: adminisztrációban dolgozók, kiegészítő személyzet, valamint nem oktatási szolgáltatásokat nyújtó személyek. A válaszadók négy opcióból választhattak: az illető funkciót betöltő személyek közül 1) mindenki tud magyarul, 2) van aki tud magyarul, van aki nem, 3) senki nem tud magyarul, 4) nincs olyan funkciót betöltő személy. Amennyiben az oktatási helyszín adatai alapján legalább egy az illető funkciót betöltő személyek közül beszélt magyarul, akkor teljesítettnek vettük a feltételt.

Az adminisztráció tekintetében, mint ahogy a 16. ábrán látható, a *tiszta magyar oktatási helyszíneken* a diákok szinte bármely funkciót betöltő személyhez fordulhatnak anyanyelvükön, habár az iskolák egy jelentős részében nincsen aligazgató vagy titkár. A vegyes és alárendelt iskolák esetében az igazgatók és titkárok majdnem fele nem beszél magyarul. Az aligazgatók esetében ez a szám valamivel magasabb, az aligazgatók esetek körülbelül háromnegyedében beszélnek magyar nyelven. Az iskolák mintegy 30 százalékában ezen kategóriák esetében sem létezik a funkció. A titkárok tekintetében az alárendelt iskolák teljesen más jellegű problémákkal küzdenek. A posztot betöltő személyek általában beszélnének magyarul, azonban elenyésző azoknak az iskoláknak az aránya, ahol alkalmaznak valakit erre a posztra.

Fontos megemlíteni, hogy a magyar iskolák esetében az alkalmazott titkárok aránya alig haladja meg az 50 százalékot, ellentétben a vegyes iskolákkal, ahol ez az arány majdnem 90. Ez azzal magyarázható, hogy a magyar iskolák esetében a mintában szereplő oktatási helyszínek mintegy felének nincs jogi személyisége, ellentétben a vegyes iskolákkal, ahol ez

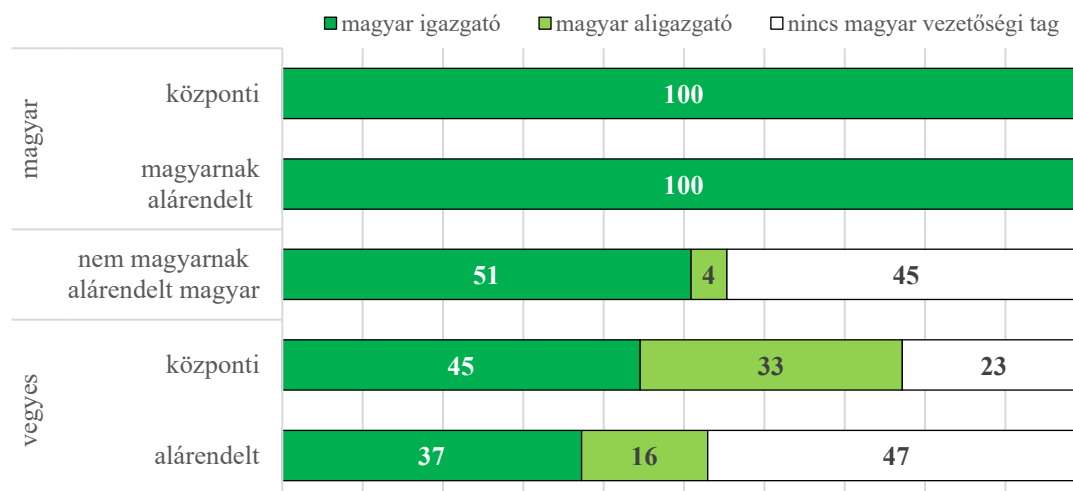
az arány mindössze 15 százalék. Ez a különbség közelíti a két iskolatípus közötti különbséget a titkári poszt tekintetében, hiszen az önálló jogi személyiséggel rendelkező magyar iskolák esetében az intézmények 95, a vegyes intézmények esetében 99 százalékban van alkalmazott titkár.

16. ábra: Az adminisztrációban dolgozó személyzet magyar nyelvtudása (%)

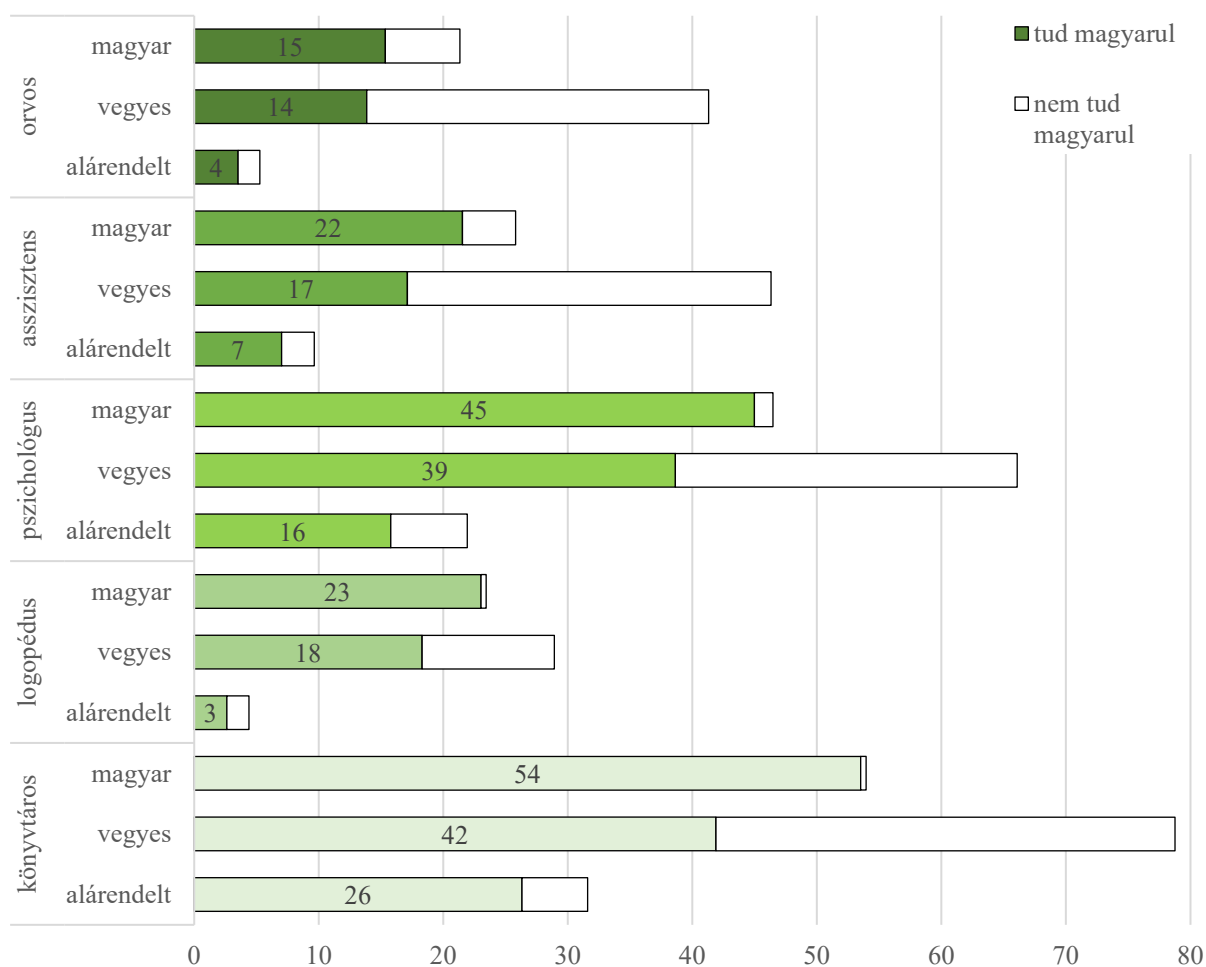
A vezetőség nyelvtudásának egy másik módja az igazgatók és aligazgatók összevont vizsgálatához kötődik. Mivel a törvény szerint a magyar iskolákban az igazgató, a vegyes intézményekben pedig az egyik igazgató kell tudjon magyarul, feltételezhető, hogy a vegyes intézményekben ritka az az eset, amikor mindkét igazgatói funkciót betöltő személy tud magyarul. A 17. ábra az igazgatók nyelvtudását mutatja be.

17. ábra: Az igazgatók magyar nyelvtudása iskolatípusok szerint (%)

Eszerint a magyar központi, vagy magyar iskolának alárendelt magyar tannyelvű oktatási intézményekben az összes funkcióban levő igazgató tud magyarul (ebben az esetben az aligazgatók nyelvtudását nem vizsgáltuk). Ezzel szemben a nem magyar intézményeknek alárendelt magyar oktatási helyszínek esetében a funkcióban levő igazgatók kicsivel több mint fele beszél magyarul és az igazgató híján az intézmények mindössze 4 százalékában van aligazgató. A helyszínek 45 százalékában senki nem képviseli az illető oktatási helyszín érdekeit. A vegyes iskolák esetében a jogi személyiséggel rendelkező intézmények mintegy háromnegyedében beszél az legalább az egyik igazgató magyarul (az esetek 45 százalékában az igazgató, 33 százalékban az (egyik) aligazgató), míg az alárendelt vegyes oktatási helyszíneken ez az arány 53 százalék.

18. ábra: A nem-oktatási szolgáltatásokat nyújtó funkciókat betöltő alkalmazottak magyar nyelvtudása (%)

A nem oktatási szolgáltatásokat végző személyzet esetében a könyvtáros, az iskolapszichológus, az orvos, az egészségügyi asszisztens és a logopédus nyelvtudására kérdeztünk rá. Mindegyik funkcióban dolgozó személy akkor tudja optimálisan végezni a

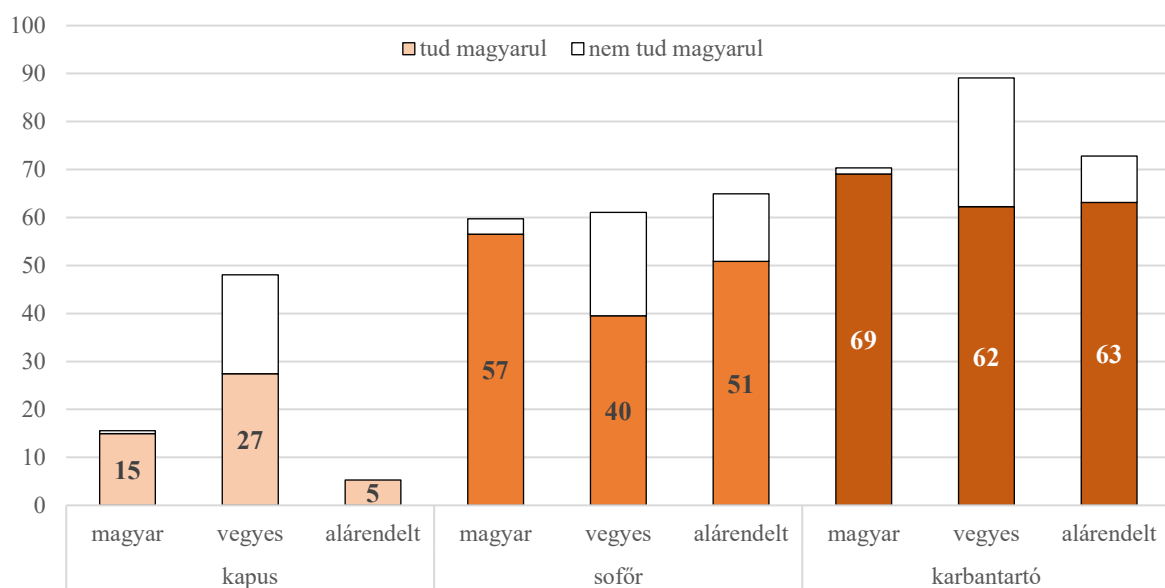
munkáját, amennyiben a gyerekek az anyanyelvükön tudnak kommunikálni velük. A 18. ábra összesíti ezen személyek nyelvtudását. Ez alapján elmondható, hogy a magyar és vegyes iskolák esetében a könyvtárosi és iskolapszichológusi funkciót leszámítva az iskolák nagyobb része nem rendelkezik egyáltalán a funkciókat betöltő alkalmazottakkal. Az alárendelt iskolákban még rosszabb a helyzet, hiszen orvosi személyzet vagy logopédus alig van ezekben az intézményekben, pszichológust a jogilag alárendelt intézmények kevesebb, mint negyede, könyvtárost pedig 32 százaléka foglalkoztat.

A magyar iskolákban dolgozó személyzet nyelvhasználata tekintetében elmondható, hogy az orvosi és asszisztensi munkakörben dolgozó személyek nem minden esetben beszélnek magyarul. Az iskolaorvosok esetében ez az arány körülbelül 28 százalék, míg az egészségügyi asszisztensek esetében 17. A felsorolt nem-oktatási szolgáltatások közül a magyar iskolák többan könyvtárost alkalmaznak,

A vegyes iskolákban lényegesen rosszabb a helyzet, hiszen az iskolapszichológusok 58 százaléka, a könyvtárosok 53 százaléka és a logopédusok 63 százaléka beszél magyarul, az iskolák majd háromnegyede azonban nem foglalkoztat logopédust. A helyzet az egészségügyi személyzet esetében a legproblémásabb, hiszen az asszisztensek mindössze 37 százaléka, az orvosok harmada beszél magyarul.

A kisegítő személyzet tekintetében három pozícióban levő személy, a karbantartó, a sofőr és a kapus nyelvtudására kérdeztünk rá. Amint az 19. ábráról is leolvasható, a kisegítő személyzet jellemzően mindhárom iskolatípus esetében ismeri a magyar nyelvet, a nagyobb probléma itt a személyzet hiánya.

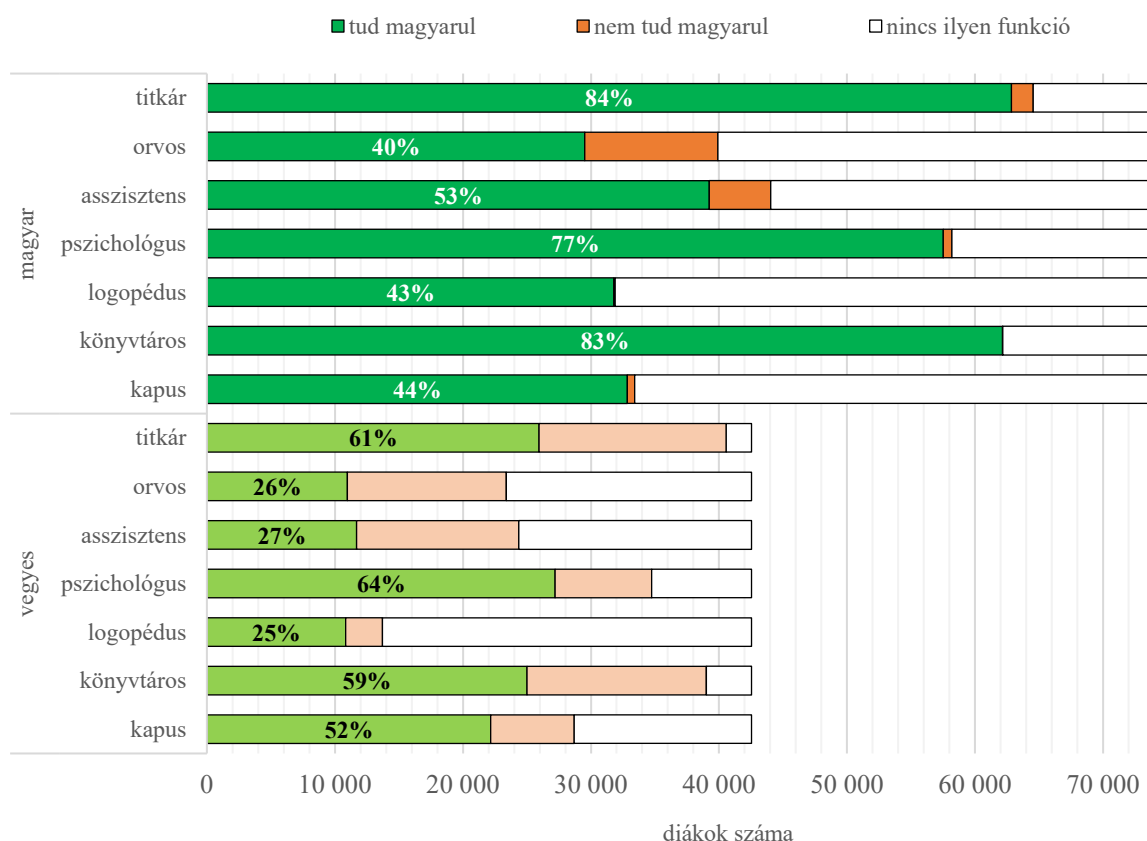
19. ábra: A kisegítő személyzet magyar nyelvtudása (%)

Kapus például a magyar tannyelvű alárendelt oktatási helyszínek mindössze 5 százalékában van alkalmazásban, de ez az arány sem a vegyes sem pedig a magyar központi iskoláknak alárendelt intézményekben sem haladja meg az 15 százalékot. Legnagyobb arányban a vegyes iskolákban van kapus alkalmazva (54 százalék), azonban ezen kategórián belül az esetek mindössze 57 százalékában beszélt a kapus magyarul.

A magyar nyelvtudás aránya hasonlóan az eddig bemutatottakhoz a vegyes iskolákban a legalacsonyabb, viszont mindhárom funkció esetében lényegesen magasabb arányról beszélhetünk, mint az adminisztrációban vagy a nem-oktatási szolgáltatásokban dolgozó személyzet esetében. A vegyes iskolák esetében, amennyiben az illető funkciót betölti alkalmazott, a kapusok 57 százaléka, a sofőrök 65 százaléka és a karbantartók 70 százaléka beszél magyarul. Az alkalmazottak nyelvtudása szempontjából egy másik fontos kérdés, hogy a diákok hány százalékának van lehetősége magyarul kommunikálni a különböző alkalmazottakkal. Az alábbi táblázatban a titkár, az orvos, az asszisztens, az iskola-pszichológus, a logopédus, könyvtáros, valamint a kapus esetében vizsgáltuk a magyar nyelvhasználat lehetőségét, abból a megfontolásból, hogy ezekkel a személyekkel érintkeznek a diákok a legtöbbet.

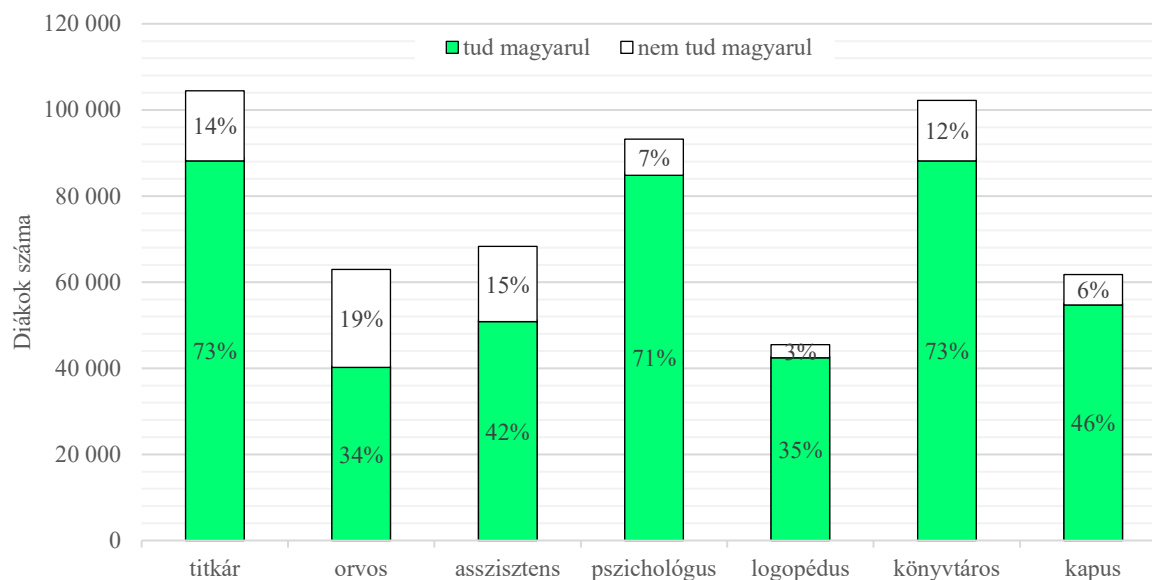
20. ábra: A személyzet magyar nyelvtudása a magyar diákok száma és aránya, valamint iskola-típus alapján

Valamivel árnyaltabbá válik a kép, ha az iskolák diáklétszámát is figyelembe véve vizsgáljuk az alkalmazottak nyelvhasználatának kérdését. A 19. ábrán látható, hogy a különböző iskola-típusokba járó diákoknak milyen lehetőségük van a magyar ügyintézésre. Amint látható, csak a magyar tannyelvű és a vegyes iskolákra fókuszálunk, mert a magyar iskoláknak alárendelt magyar oktatási helyszíneken a diákok mindössze 3 százaléka tanul és jellemzően hiányoznak a felsorolt funkciókat betöltő személyek. A magyar tannyelvű iskolákban, amennyiben egy funkcióban van alkalmazott, akkor a diákok magyarul tudnak velük beszélni. Ez alól némileg az orvos és az asszisztens képez kivételt, hiszen a magyar iskolákban tanuló diákok 14 százaléka az orvossal és 6 százaléka az asszisztenssel románul kell kommunikáljon.

A kommunikációs lehetőségek gyökeresen másképp néznek ki a *vegyes iskolákban*. Az itt tanuló több 42 ezer diák mindössze 61 százaléka intézheti magyarul az ügyeit a titkárságon és 64 százaléka beszélgethet magyarul az iskolapszichológussal. A diákok több mint felének meg van a lehetősége arra, hogy magyarul beszéljen a könyvtárossal és a kapussal is, viszont a logopédusi vagy orvosi problémáit mindössze negyedük tudná magyarul megoldani. Ez az esetek egy jelentős részében az illető funkcióban levő személy hiányával magyarázható, de a magyar nyelvtudás hiánya is jelentős probléma.

21. ábra: A személyzet magyar nyelvtudása a magyar diákok száma és aránya alapján

Ha összesítjük a diákok nyelvtudási lehetőségeit (21. ábra), elmondható, hogy a magyarul tanuló diákok 73 százalékának van lehetősége magyarul intézni az ügyeit a titkárságon, vagy magyarul beszélgetni a könyvtárossal és 71 százalék tud magyarul beszélni a pszichológussal.

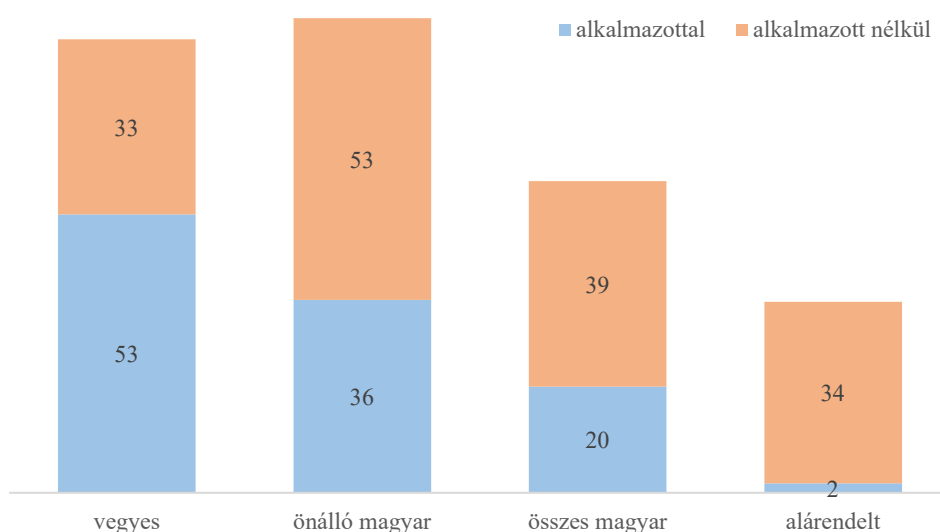
iskolapszichológussal beszélgetni. A diákok valamivel kevesebb mint fele kommunikálhat magyarul kapussal és 42 százalék orvosi asszisztenssel, viszont mindössze harmada tud magyar orvoshoz vagy logopédushoz fordulni. Azok aránya, akik nem tudnak magyarul beszélni a különböző funkcióban levő személyekkel 3 (a logopédus esetében) és 19 százalék között mozog (az iskolaorvos esetében).

Összességében elmondható, hogy az iskola alkalmazottainak nyelvtudása tekintetében is visszaköszön a többi kérdéskörben látott mintázat: a magyar iskolákban széleskörű nyelvhasználatról beszélhetünk, a vegyes és alárendelt iskolákban felemásabb a helyzet. Ezen utóbbi kategóriákban a magyarul beszélő személyzet aránya az adminisztrációban és a nem-oktatási szolgáltatásokat nyújtó személyzet esetében a legalacsonyabb. Valamivel árnyalja a helyzetet, amennyiben a diákok szemszögéből nézzük a nyelvhasználati lehetőségek kérdését, a diákok nem egyenlő arányban vannak eloszolva az iskolák között és a nagyobb iskolák valamivel jobb helyzetben vannak a személyzet tekintetében.

5. *Identitás megőrzését célzó tevékenységek és programok*

A fenti kötelező és ajánlott nyelvhasználati rendelkezések mellett a kutatás kitért pár, az identitás megtartása szempontjából fontos iskolai tevékenységekre is. Az iskola keretén belül működő intézmények közül az identitás megőrzése szempontjából talán a könyvtár a legfontosabb, ugyanis a magyar könyvekhez való hozzáférés biztosítása segíti a diákokat saját kultúrájuk megismerésében, de ugyanilyen funkcióval rendelkeznek a különböző önszervezési körök is.

22. ábra: A helyszínen működő könyvtárak aránya (%)

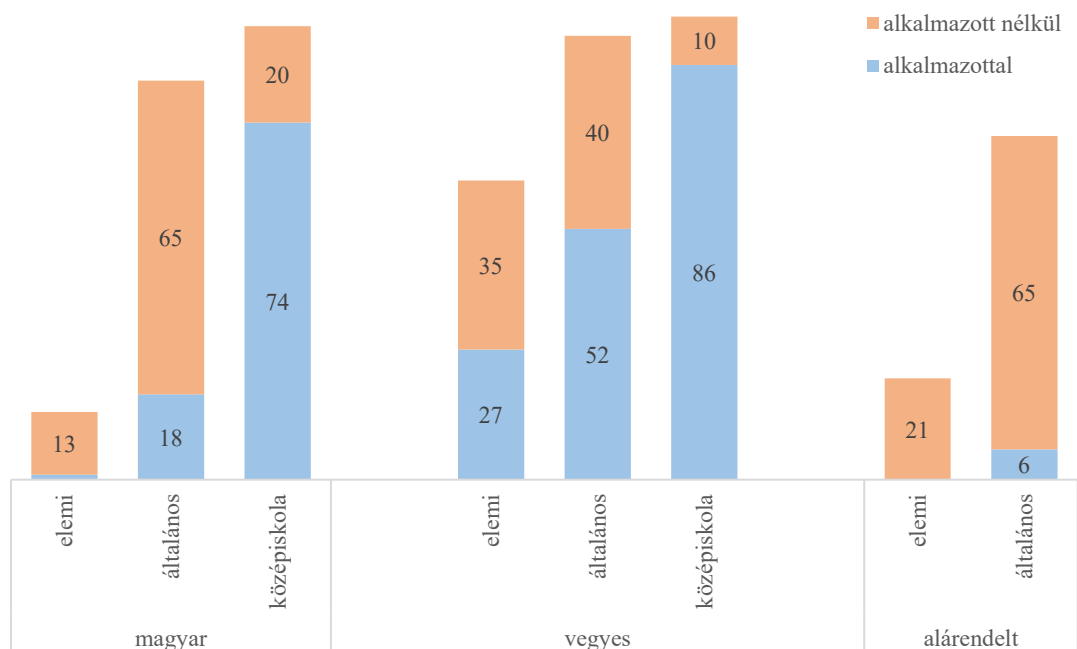

Az 22. ábra alapján elmondható, hogy legnagyobb arányban a vegyes iskolákban működik könyvtár (86 százalék), ezt követik a magyar iskolák (59 százalék), majd a vegyes és román iskoláknak alárendelt magyar oktatási helyszínek (36 százalék). Amennyiben a magyar iskolák esetében csak az önálló jogi személyiségekkel rendelkező magyar iskolákat vizsgáljuk, valamivel jobb a helyzet, hiszen 89 százalékuk működtet könyvtárat.

A könyvtár működésének egy fontos feltétele, hogy alkalmaz-e az iskola önálló vagy részmunkaidős könyvtári alkalmazottat. Ezek arányát vizsgálva elmondható, hogy az önálló magyar iskolákban leginkább olyan megoldást keresnek, amely nem feltételezi egy külön könyvtáros alkalmazását, szemben a vegyes iskolákkal, ahol ez a stratégia a domináns. Az alárendelt iskolák esetében alig találunk olyan iskolát, amely saját könyvtárost is alkalmaz.

A könyvtárak állapotának vizsgálata jelentős különbségeket mutat a képzés típusa szerint is (23. ábra). Legtöbb önálló alkalmazottal működő könyvtár a középiskolákban van, azonban a vegyes iskolák esetében az általános iskolák is majdnem olyan jól felszereltek. A könyvtári alkalmazottak tekintetében a vegyes iskolák mindhárom képzési típus esetében jobban állnak. Az általános iskolák esetében például az oktatási helyszínek 52 százaléka rendelkezik könyvtárossal, a magyar általános iskolák 18, valamint az alárendelt általános iskolák 6 százalékaival szemben.

23. ábra: A helyszínen működő könyvtárak aránya a képzés típusa szerint (%)

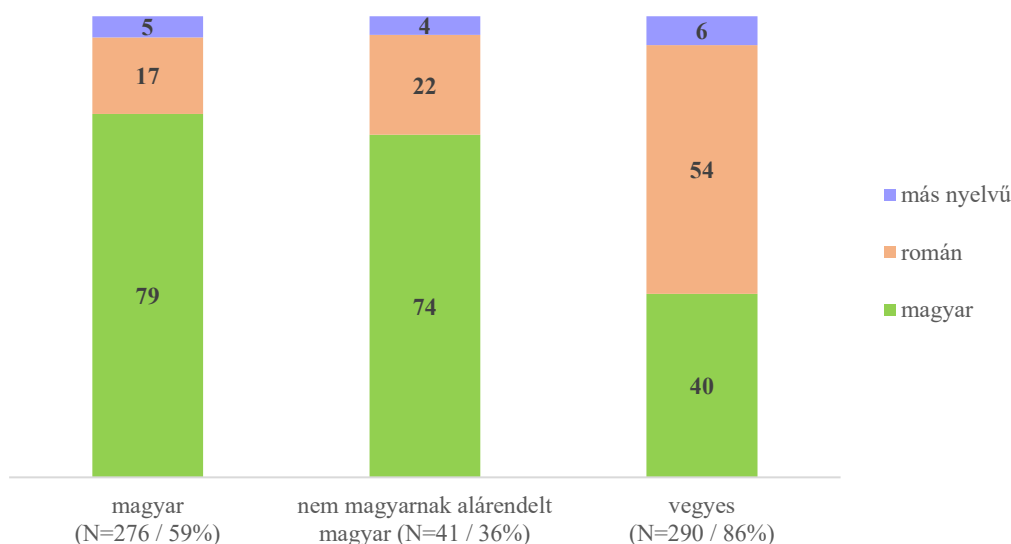

A könyvtári állomány összetételét tekintve, elmondható, hogy az iskola típusa meghatározza, hogy milyen a diákok magyar könyvekhez való hozzáférése (24. ábra). Átlagosan a *tiszta magyar iskolákban tanuló diákok* rendelkezésére álló könyvek 79 százaléka

magyar. A *vegyes iskolákban* inkább a román anyagok beszerzésére fektetik a hangsúlyt, hiszen átlagosan egy diák rendelkezésére álló könyvek 54 százaléka román nyelvű. Az alárendelt iskolák a kettő között helyezkednek el, de magyar oktatási helyszínek lévén túlnyomó részt magyar könyvekkel töltik fel könyvtári állományukat – amennyiben van nekik. A fentiek mellett érdemes kiemelni, hogy az idegen nyelvű könyvek egyik esetben sem kapnak fontos szerepet a könyvtárakban.

A vegyes iskolák esetében a magyar könyvek aránya arányosan nő a magyar diákok arányával. Minél nagyobb arányban tanul magyar diák az iskolában, annál nagyobb választék áll rendelkezésére magyar könyvekből is.

24. ábra: A könyvtári könyvek nyelve (%)

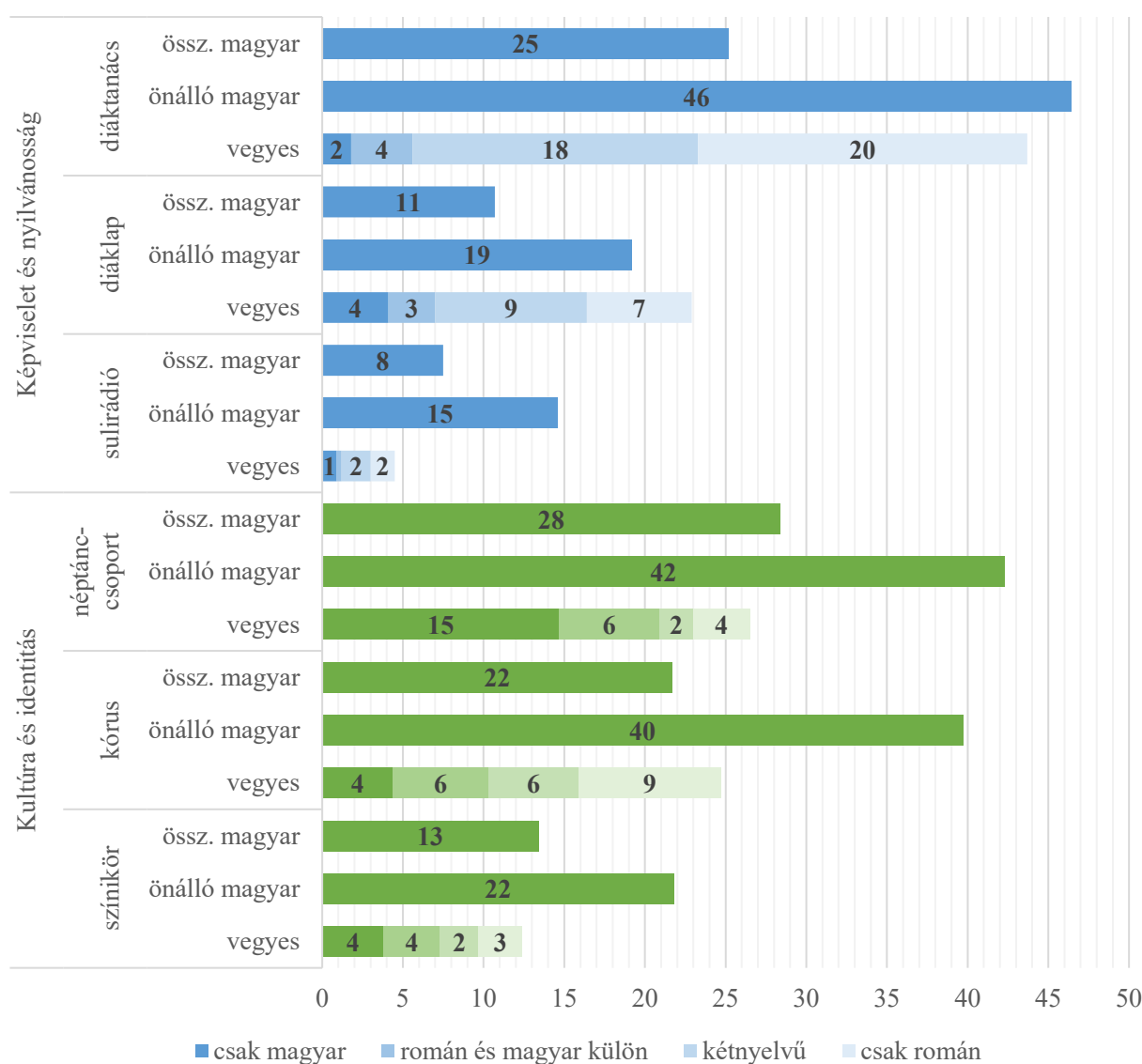
Mint már említettük, egy közösség – jelen esetben a magyar diákok közössége – számára kiemelt szerepet játszanak a különböző önszervezési körök. Az iskolában működtetett színikör, kórus vagy néptáncsoport fontos a kultúra és az identitás megőrzésének és kifejezésének szempontjából, a diákok képviseletét pedig olyan szerveződések és tevékenységek biztosítják, mint a diáktanács, a sulirádió vagy az iskolaújság.

A 25. ábra alapján elmondható, hogy ezek működése nagyon különbözik attól függően, hogy milyen iskolával van dolgunk. A *román és vegyes iskoláknak alárendelt magyar oktatási helyszíneken* a néptáncsoport kivételével ezek a körök háttérbe szorulnak: néptáncsoport az esetek 8 százalékában működik, leginkább csak magyarul, a többi teljesen hiányzik. A *tiszta magyar iskolák* esetében is a különböző körök meglétét szükséges vizsgálni, ugyanis minden esetben kizárólag magyar nyelven folynak ezek a tevékenységek.

A képviseletet és nyilvánosságot elősegítő szerveződések közül a *magyar iskolák* diáktanácsot működtetnek (az összes magyar iskola 25 százalékában, az önálló jogi

személyiséggel rendelkezők 46 százalékában létezik a szervezet), a diáklap (az összes magyar iskola 11 százalékában, önálló magyar iskolák 19 százalékában), valamint a sulirádió (az összes magyar iskola 8 százalék, önálló magyar iskola 15 százalékában) kisebb arányban van jelen. A kultúra és identitás kategóriába tartozó körök közül a néptáncsoport (összes magyar iskola 28 százalékában, az önálló magyar iskolák 42 százalékában működik) és az iskolakórus (összes magyar iskola 22 százalékában, önálló magyar iskola 40 százalékában) a népszerűbb. Az önálló jogi személyiséggel rendelkező iskolákban jelen van a színikör is (az iskolák 22 százalékában működik).

25. ábra: Önszervezési körök az oktatási helyszíneken (%)

A *vegyes iskolák* teljesen más képet mutatnak a diákok önszerveződési körei és extrakurrikuláris tevékenysége szempontjából, hiszen itt a megoldások szélesebb skálájával találkozunk: vannak helyszínek, ahol csak magyarul vagy románul működik egy ilyen

önszervezési kör, máshol egy intézményen belül külön csoportot működtetnek a két nemzetiségnek, illetve előfordul a kétnyelvű megoldás is.

A vegyes iskolák 44 százaléka működtet diáktanácsot, azonban az iskolák 6 százaléka biztosít önálló szervezetet a magyar tagozat diákjai számára. Az iskolák 23 százalékában működik diáklap, azonban ezek kétharmada csak románul vagy kétnyelvűen jelenik meg és az iskolák mindössze 7 százalékában van önálló magyar lap. A vegyes iskolákra majdnem egyáltalán nem jellemző a sulirádió működtetése, az iskolák mindössze 5 százaléka számolt be arról, hogy létezik ez a szolgáltatás.

A kultúra és identitás megőrzésének céljával alapított köröket vizsgálva azt látjuk, hogy a vegyes iskolákban sokkal jellemzőbb az elkülönülés. Az oktatási helyszínek 27 százaléka működtet néptáncsoportot. Ezeknek túlnyomó része (15 százalék, az esetek 55 százaléka) csak magyar csoportot jelent, illetve 6 százalékában külön román és magyar csoport is működik. Közös néptáncsoport az iskolák mindössze 2 százalékára jellemző. A helyszínek mintegy 25 százalékában működik kórus, ami jellemzően inkább a román tagozatok preferált tevékenysége (az iskolák mindössze 10 százalékában működik magyar csoport is). Kevés vegyes iskolában van színikör (13 százalék).

Amennyiben a képzés típusa szerint is megvizsgáljuk az önszerveződési körök működését (4. táblázat), több megállapítás is megfogalmazható.

- *A magyar tannyelvű oktatási helyszíneken* a felsorolt tevékenységek leginkább a középiskolákra jellemzőek, de a kulturális és identitás megőrzését szolgáló tevékenységek megjelennek az általános iskolákban is.
- Diáktanács majdnem minden magyar középiskolában működik és körülbelül 40 százalékukban sulirádió és diáklap is van. Kétharmaduk működtet kórust, 51 százalékuk néptáncsoportot. Színikör a középiskolák 34 százalékában működik.
- *A magyar általános iskolákban* a legjellemzőbb önszerveződési tevékenység a néptáncsoport, az iskolák 37 százalékában van a diákoknak lehetősége néptáncot tanulni.
- *A vegyes oktatási helyszínek* esetében majd minden középiskolában működik diáktanács, azonban ezeknek túlnyomó része román, vagy vegyesen román és magyar. A középiskolában mindössze 23 százalékában van önálló magyar diáktanács (is). Ez a szám mégis magasabb az általános iskoláknál, ahol az iskolák 3 százalékában van külön magyar csoport.

- A vegyes iskolák magyar tagozatain a legjellemzőbb önálló önszerveződési tevékenység a néptáncsoport. Az elemi iskolák 14, az általános iskolák 28, a középiskolák 12 százaléka működtet magyar néptáncsoportot. Ez azt jelenti, hogy az elemi és általános iskolák esetében az összes néptáncsoportot működtető iskola túlnyomó többségében van magyar csoport is.

4. táblázat: A vizsgált tevékenység-típusok a oktatási helyszínek és képzési típusok szerint (%)

		magyar iskolák	csak román	román és magyar vegyesen	vegyes iskolák		önálló magyar csoportok aránya
					csak magyar	román és magyar külön	
diák-tanács	elemi	0	22	1	0	1	5%
	általános iskola	23	15	19	1	1	3%
	középiskola	96	31	34	7	16	26%
	összesen	25	20	18	2	4	13%
diáklap	elemi	0	4	3	0	1	17%
	általános iskola	10	5	12	4	3	29%
	középiskola	40	13	11	9	6	37%
	összesen	11	7	10	4	3	31%
sulirádió	elemi	0	1	0	0	1	50%
	általános iskola	4	0	2	0	0	0%
	középiskola	39	6	3	4	0	33%
	összesen	8	2	2	1	0	27%
néptánc-csoport	elemi	9	3	0	11	3	85%
	általános iskola	37	4	3	20	8	81%
	középiskola	51	4	1	6	6	67%
	összesen	28	4	2	15	6	80%
kórus	elemi	2	13	0	0	1	9%
	általános iskola	23	7	9	6	7	46%
	középiskola	67	9	3	6	7	53%
	összesen	22	9	6	5	6	42%
színikör	elemi	3	0	1	0	1	50%
	általános iskola	15	3	3	4	4	58%
	középiskola	34	4	3	7	6	64%
	összesen	13	3	2	4	4	60%

Összességében kijelenthetjük, hogy identitás, kultúra, képviselő és nyilvánosság jegyében született önszervezési körök szempontjából igen szegényesnek bizonyulnak a romániai magyar iskolák, ugyanis az iskolák kevesebb mint 50 százaléka fektet hangsúly ezekre a tevékenységekre. Amennyiben léteznek, a magyar iskolákban egyértelműen magyarul működnek, azonban a vegyes iskolákra kevésbé jellemző, hogy a magyar diákok magyar nyelvű tevékenységekben vegyenek részt. Ez kiemelten igaz, ha diáktanácsról, diáklapról vagy

sulirádióról van szó, de aránylag alacsony a magyar kulturális és identitásmegőrző önszerveződési köröket működtető iskolák aránya is. A könyvtárak esetében is nagy hiányosság mutatkozik: míg a vegyes oktatási helyszíneken 86 százalékában működik könyvtár, addig a magyar tannyelvű oktatási helyszíneken ez az arány nem éri el a 60 százalékot. A könyvtár állományát tekintve elmondható, hogy egy vegyes iskolába járó magyar gyerekeknek valamivel kevesebb lehetősége van magyar könyveket kölcsönözni.

V. A vegyes iskolák nyelvi tájképe

Mint láttuk, a magyar nyelv használatának lehetősége és a kétnyelvűség nagyjából adott a magyar tannyelvű iskolákban, azonban jelentős problémákba ütközik a vegyes iskolák esetén. Az alábbi fejezetben azt próbáljuk vizsgálni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek pozitívan befolyásolják az iskolai kétnyelvűség kialakulását, és melyek azok, amelyek gátolják ezt.

A fejezet első részében bemutatjuk a vegyes iskolák főbb jellemzőit, majd három kategóriában (az iskolában megjelenő belső és külső feliratok, a belső és külső írásos kommunikáció, valamint a nem-oktatási személyzet nyelvtudása) vizsgáltuk a magyar nyelv és kétnyelvűség helyzetét. A fejezetet a mélyebb statisztikai összefüggéseket megvilágító értelemző rész zárja.

1. A vegyes iskolák jellemzői

Adataink szerint jelenleg 341 olyan vegyes oktatási helyszín működik Romániában, ahol magyar oktatás is folyik, ebből 339 töltötte ki a kérdőívet. Ez az összes magyar oktatási helyszín 37 százalékát jelenti. Az oktatási intézmények önbevallása alapján elmondható, hogy ezekben az intézményekben 42 526 diák tanul magyar nyelven, amely a magyar nyelven tanuló diákok 35 százalékát képezi.

Amint az alábbi, 5. táblázat adataiból is kitűnik, a vegyes iskolák körülbelül 70 százaléka Közép-Erdélyben (Kolozs és Maros megyék), vagy a Partiumban (Bihar, Szatmár és Szilágy megyék) működik, 11 százalék a Székelyföldön (Hargita és Kovászna megyék), 19 százalék pedig a Szórványban. Amennyiben a magyar diákok számát vesszük figyelembe, ez az eloszlás nem módosul lényegesen: a diákok háromnegyede partiumi vagy közép-erdélyi, 19 százaléka székelyföldi, és mindössze 7 százaléka szórvány megyében működő vegyes iskolába van beiskolázva.

A település típusa tekintetében a vegyes iskolák kiegyensúlyozott képet mutatnak, 47 százalék városokban, míg 53 százalék falusi környezetben működik. A diáklétszámot tekintve azonban radikálisan más a helyzet, hiszen a diákok mintegy 70 százaléka a városi iskolákba járnak.

5. táblázat: Vegyes iskolák (N = 339) és az ide járó diákok (N = 42 526) eloszlása földrajzi, demográfiai és a közigazgatási egységek politikai jellemzői alapján (%)

		iskolák		diákok	
		N	%	N	%
Régió	Székelyföld	38	11	7 906	19
	Közép-Erdély	121	36	14 466	34
	Partium	115	34	17 280	41
	Szórvány	65	19	2 874	7
Település típus	város	159	47	29 580	70
	vidék	180	53	12 946	30
Iskola jogállása	alárendelt	51	15	2 370	6
	önálló	288	85	40 156	94
Képzés típusa	elemi	79	23	1 561	4
	általános iskola	188	55	25 239	59
	középiskola	70	21	15 703	37
Iskola nagysága	300 alatt	150	44	8 845	21
	300 - 600	96	28	13 188	31
	600 felett	93	27	20 493	48
magyar diákok száma	30 alatt	100	29		
	30 - 150 között	130	38		
	150 - 300 között	73	22		
	300 felett	36	11		
Magyar diákok aránya	20% alatt	136	40	6 183	15
	20-50%	115	34	15 772	37
	50% felett	87	26	20 175	47
iskola vezetőségének összetétele	nem magyar	89	26	2 874	7
	magyar aligazgató	101	30	13 075	31
	magyar igazgató	146	43	26 499	62
Magyarok % a közig. egységben	20% alatt	85	25	5 593	13
	20 - 50%	163	48	17 856	42
	50% felett	91	27	19 077	45
Magyarok % a településen	50% alatt	221	65	22 804	54
	50% felett	118	35	19 722	46
Politikai vezetőség összetétele	nincs magyar többség	203	60	18 844	44
	csak magyar polgárm.	39	12	4 737	11
	magyar többség	97	29	18 945	45

Az iskolák dominánsan (85 százalék) önálló jogi személyiséggel rendelkező iskolák és itt tanul a diákok 94 százaléka. A maradék 15 százalékot képező alárendelt iskolák 14 százaléka magyar tannyelvű központi iskolához tartozik, 45 százalék esetében a központi iskola is vegyes

oktatási intézmény, míg az esetek 41 százalékában az oktatási helyszín román tannyelvű iskolának van alárendelve.

Az oktatási helyszínek nagy része általános iskola (55 százalék), kb. egy negyede középiskolaként, 21 százalék elemi iskolaként működik. A vegyes iskolában tanuló magyar diákok szempontjából a helyzet hasonló: 59 százalékuk az általános iskolákban, 37 százalékuk középiskolákban és 6 százalékuk az elemi iskolákban tanulnak.

A diáklétszám tekintetében elmondható, hogy a vegyes iskolákban átlagosan 433 diák tanul. Az oktatási helyszínek majdnem fele (44 százalék) kevesebb mint 300 diákkal rendelkezik, azonban ezekben az intézményekben mindössze a diákok 21 százaléka tanul. A vegyes oktatási helyszínek 28 százalékának van több mint 600 diákja és itt tanul a magyar diákok 48 százaléka.

A vegyes oktatási helyszíneken átlagosan 125 magyar diák tanul, akik átlagosan az össz-diákság 34 százalékát teszik ki. Magyar és az iskolák körülbelül háromnegyedében (74 százalék) a magyar diákok kisebbségben vannak. 40 százalék esetében jelentős a magyar és román diákok száma között a különbség, hiszen az előbbieket aránya a 20 százalékot sem éri el. Érdekes módon a magyar diákok majdnem fele (47 százalék) olyan intézményben tanul, ahol a magyar diákok többségben vannak. A magyar diákok száma mindössze az iskolák 11 százalékában éri el az önálló jogi személyiséghez szükséges 300-as számot, 29 százalékukban pedig kevesebb mint 30 magyar diák tanul.

Az iskolák 26 százalékában nincs magyarul beszélő vezetőségi tag, 30 százalékban az aligazgató, 43 százalékban az igazgató (is) beszél magyarul. Ezzel szemben a magyar diákok 62 százaléka jár olyan intézménybe, ahol az igazgató, és 31 százalék pedig olyanba, ahol az (egyik) aligazgató magyar.

Az iskolákat működtető önkormányzatok 41 százalékát vezeti magyar polgármester, azonban mindössze 29 százalék rendelkezik magyar tanácstöbbséggel is. Ez azt jelenti, hogy a magyar polgármesterek majdnem harmada nem rendelkezik magyar tanácsi támogatással is.

Demográfiai szempontból elmondható, hogy az iskolák körülbelül egyharmada olyan településen működik, ahol a magyarok többségben vannak, azonban csak 27 százalék esetében tekinthető a közigazgatási egység is magyar többséginek. Az oktatási intézmények helyszínétől szolgáló közigazgatási egységek mintegy negyede olyan településeken működik, ahol a magyarok aránya nem haladja meg a 20 százalékot.

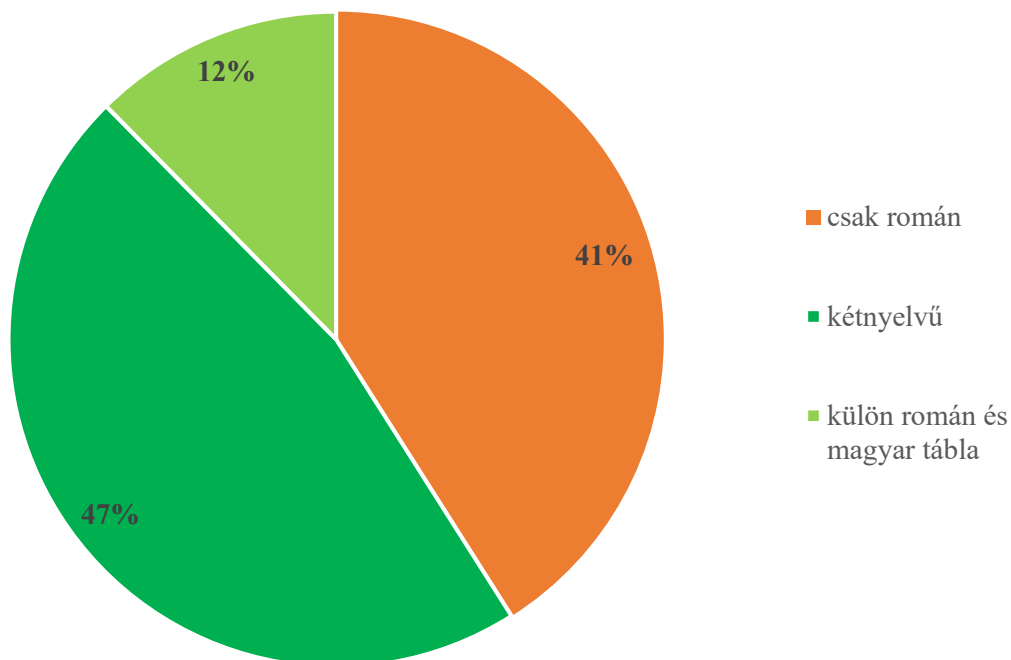
2. A vegyes iskolában megjelenő hivatalos feliratok elemzése

A hivatalos feliratok tekintetében két elemet vizsgáltunk. Egyrészt megkérdeztük, hogy milyen nyelven jelenik meg az iskola hivatalos névtáblája a bejáratnál, másrészt megvizsgáltuk, hogy az oktatási intézményekben jelenlevő különböző termeket milyen nyelvű táblák jelzik. Míg az iskola hivatalos névtáblájának nyelvét a 2019/57-es sürgősségi kormányrendelet szabályozza, és kötelező a kisebbség nyelvén is kihelyezni minden olyan közigazgatási egységben, ahol a kisebbség aránya meghaladja a 20%-ot. Ezzel szemben a termék feliratozását a tanügyi törvény megfelelő paragrafusai szabályozzák, azonban ezek szerint a kisebbségi iskolákban a belső, valamint a szülőkkel folytatott kommunikációban a kisebbségi nyelv használatának megvan a lehetősége, de nem kötelező.

2.1 Az iskola homlokzatán megjelenő hivatalos felirat nyelve

A 26. ábra alapján elmondható, hogy a vegyes oktatási helyszínek 59%-a helyezett ki kétnyelvű hivatalos feliratot az épületek homlokzatára, túlnyomó részt kétnyelvű táblák formájában. Az intézmények 12%-a külön táblán jeleníti meg a román és a magyar feliratokat.

26. ábra: A vegyes tannyelvű oktatási helyszínek hivatalos feliratának nyelve (N=338)

A feliratok tekintetében több földrajzi, demográfiai, politikai és oktatási jellemző alapján szignifikáns különbségek mutatkoznak (6. táblázat).

6. táblázat: A kétnyelvű feliratok aránya az oktatási helyszín földrajzi elhelyezkedése, valamint demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint

		van magyar felirat (%)	χ négyzet
összesen		59%	
Oktatási helyszín jogállása	alárendelt	67%	-
	önálló	58%	
Iskola típusa	elemi	34%	29,078***
	általános iskola	70%	
	középiskola	60%	
Diáklétszám	300 alatt	65%	-
	300-599	57%	
	600 felett	52%	
Magyar diákok száma	30 alatt	32%	53,854***
	30 - 150 között	68%	
	150 - 300 között	62%	
	300 felett	94%	
Magyar diákok aránya	20% alatt	33%	80,723***
	20-50%	63%	
	50-80%	91%	
	80% felett	97%	
Magyar vezetőség az iskolában	nincs	31%	68,315***
	aligazgató	50%	
	igazgató	84%	
Település típusa	város	55%	-
	vidék	63%	
Régió	Székelyföld	84%	36,781***
	Közép-Erdély	72%	
	Partium	50%	
	Szörvány	35%	
Magyarok aránya a közig. egys.ben	20% alatt	16%	103,764***
	20-50%	63%	
	50% felett	91%	
Politikai vezetés összetétele	nincs magyar	43%	61,007***
	magyar polgármester	62%	
	magyar többség	91%	

A legnagyobb arányban azokban az intézményekben van kihelyezve a felirat, ahol a magyar diákok többségben vannak (93 százalék). Az iskola jellemzőit tekintve releváns különbségről beszélhetünk akkor is, ha az igazgató tud magyarul. Az ilyen oktatási helyszínek 84 százalékában van kétnyelvű tábla, ellentétben azokkal az esetekkel, ahol csak az aligazgató tud (50 százalék), vagy ahol egyáltalán nincs magyarul beszélő vezetőségi tag (31 százalék).

Statisztikailag nem szignifikáns különbségeket észlelhetünk az oktatási helyszín jogállása, a diáklétszám, valamint az iskola típusa esetében.

A földrajzi, demográfiai és politikai jellemzők esetében a legrelevánsabb különbségek a magyarok aránya alapján észlelhetőek. Amennyiben a magyarok aránya nem haladja meg a 20 százalékot, a tábla kihelyezése nem kötelező. Ezekben az esetekben az oktatási helyszínek mindössze 16 százalék-a rendelkezik kétnyelvű felirattal. Ez a szám nő, amennyiben a magyarok aránya 20 százalék és 50 százalék között van (63 százalék) valamint, ha a magyarok többségben vannak a közigazgatási egységben (91 százalék). Az átlagosnál acsnyobb arányban helyezik ki a táblát azokon az oktatási helyszíneken, ahol nincs magyar többség a tanácsban (43 százalék), illetve regionálisan változik a kétnyelvű táblák kihelyezésének aránya: a székelyföldi vegyes oktatási helyszínek 84 százaléka, a közép-erdélyi vegyes oktatási helyszínek 72 százaléka, a Partiumi oktatási helyszínek 50 százalék-a, a Szórványban működő vegyes iskolák 34 százaléka rendelkezik kétnyelvű felirattal. A település típusa szerint nincs szignifikáns különbség a kihelyezett kétnyelvű hivatalos feliratok tekintetében.

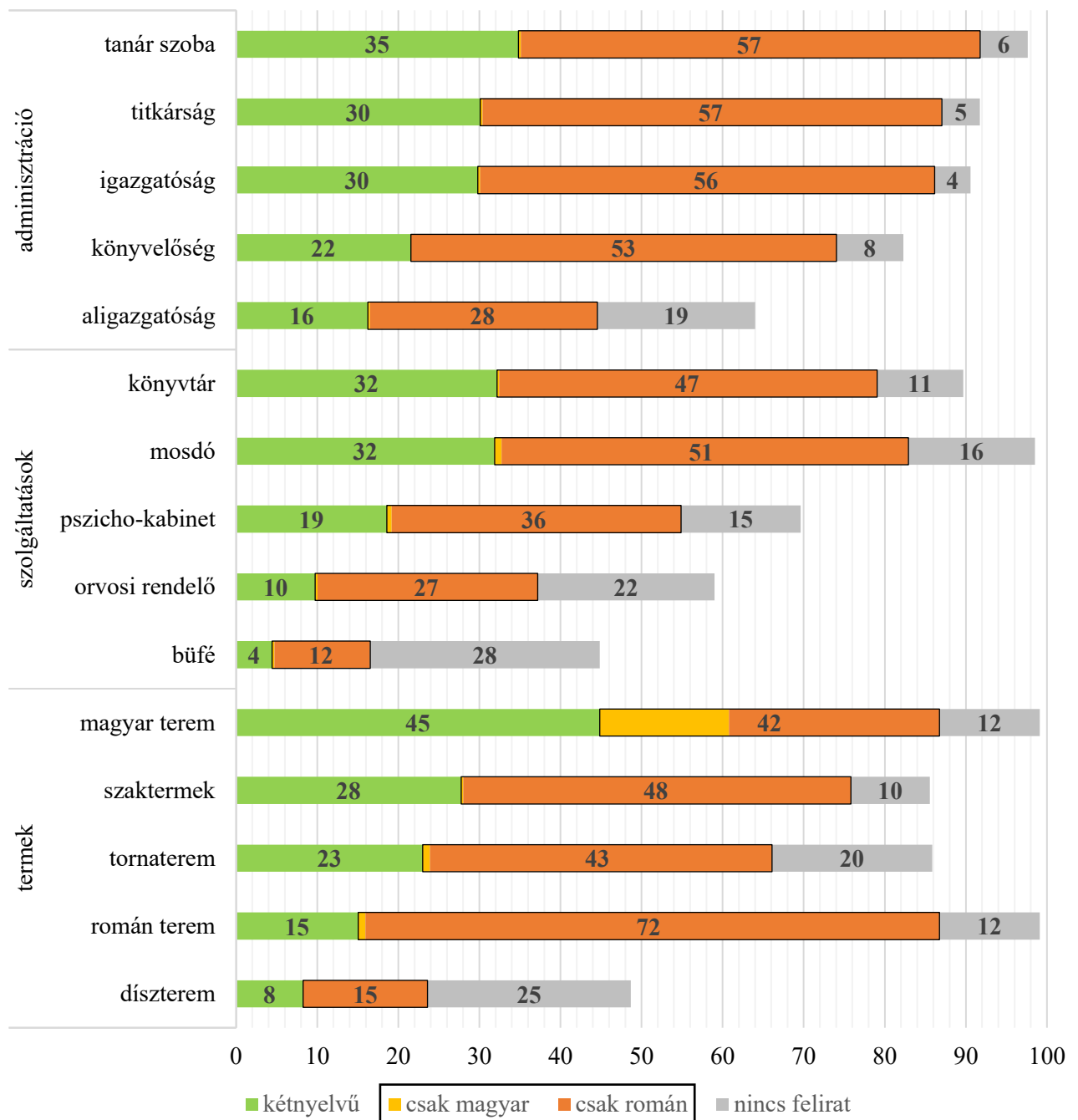
2.2 Az oktatási intézmények belső feliratainak nyelve

A belső feliratozás tekintetében három típusú feliratot vizsgáltunk: a különböző oktatási helyszínek (román, magyar, szakterem, tornaterem és díszterem) feliratozását, a nem-oktatási szolgáltatások helyszíneinek (mosdó, büfé, könyvtár, orvosi rendelő és pszicho-kabinet) feliratozására, valamint az adminisztrációhoz kapcsolódó termek (könyvelőség, titkárság, tanári szoba, igazgatóság, aligazgatóság) feliratozását.

Amint a 27. ábrán láthatjuk, minden típusú felirat esetében vannak olyan intézmények, ahol a felirat kétnyelvű, azonban ezek aránya nem haladja meg a 45 százalékot és egyes helyszínek esetében (büfé, díszterem) nem éri el a 10 százalékot sem. Az alacsonyabb arányok sokszor azzal is magyarázhatóak, hogy illető oktatási helyszínen nincs olyan terem: például az iskolák 55 százalékában nincsen büfé, 51 százalékában nincsen díszterem.

Ugyanakkor fontos meglátás, hogy a magas kétnyelvű felirat mellett a magyar kabinetek esetében az oktatási helyszínek 16 százalékában kizárólag csak magyarul van a terem feliratozva. Ez arra enged következtetni, hogy az iskolák egy jelentős része úgy gondolhatja, hogy ez a terem a „magyarok területe” és ezt minden esetben ki kell írni az anyanyelvükön is, vagy kizárólag csak ezen kell megjeleníteni.

27. ábra: A belső feliratozás a vegyes oktatási helyszíneken(N=339)

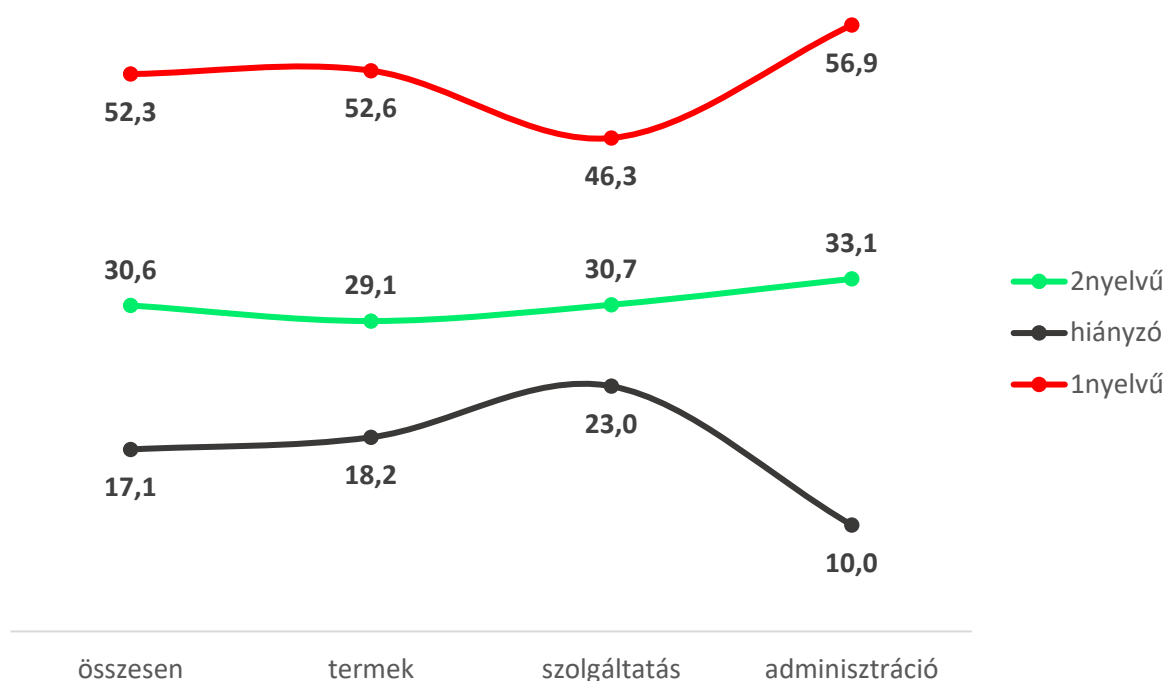
Az összehasonlíthatóság érdekében azonban meg kellett próbálnunk kiküszöbölni ezt a problémát. Ezt a IV. fejezetben használt felirat-index segítségével tudtuk megvalósítani. Mint már említettük ez azt jelentette, hogy minden intézmény esetében kiszámoltuk, hogy mennyi a kétnyelvű és egynyelvű feliratok aránya, valamint a termek hány százaléka esetében nincs felirat. Minden esetben ezeket az arányokat csak a létező termek számához viszonyítva számoltuk ki. Ez azt jelenti, hogy ha egy intézményben a felsorolt 15 terem-típusból, mindössze 5 létezik, de mindegyiken kétnyelvű felirat van, akkor a kétnyelvű feliratok aránya 100% lett.

Ezek az esetek azonban nagyon ritkák, a vegyes oktatási helyszínek mindössze 4 százaléka vallotta azt, hogy öt, vagy annál kevesebb terem-típus található meg intézményükben.

A 28. ábra mutatja a belső feliratozási index eredményét. Amint látható, a vegyes oktatási intézmények esetében a kétnyelvű feliratok aránya átlagosan 30,6 százalék. Az arány kicsivel magasabb az adminisztratív feliratok esetében (33,1 százalék) és alacsonyabb a szaktermek esetében (29,1 százalék). Az egynyelvű (főleg román) feliratok aránya lényegesen magasabb, 52,3 százalék. A kategórián belül a legtöbb egynyelvű felirat az adminisztrációban van (57,1 százalék), míg legkevesebb a nem-oktatási termek és helyszínek esetében (46,5 százalék).

Ezen utóbbi esetben a termek majdnem negyede nincs ellátva felirattal.

28. ábra: A belső feliratozás index átlaga a vegyes iskolákban (N=339)

Amennyiben azonban az átlagos eloszlást is figyelembe vesszük, árnyaltabbá válik a helyzet. A 30,6 százalékos átlag ellenére, az iskolák körülbelül felében a kétnyelvű feliratok aránya nem haladja meg a 10 százalékot és mindössze 18 százalékuk olyan, ahol túlnyomó részt (80 százalékban) kétnyelvű felirat van.

Jelentős különbségeket észlelhetünk a kétnyelvű feliratok arányában, amennyiben figyelembe vesszük az oktatási intézmények jellemzőit és a települések földrajzi és demográfiai adottságait. Az alábbi, 7. táblázat alapján elmondható, hogy lényegesen magasabb a kétnyelvű feliratok aránya azokon a településeken, ahol a magyarok többségben vannak, valamint a Székelyföldön, azonban ezekben az oktatási intézményekben sem haladja meg átlagosan az 57 százalékot (ez alól csak a 80%-os magyar diák-többséget számláló iskolák képeznek kivételt,

ahol az arány 66 százalék). Továbbá elmondható, hogy a szórványtelepüléseken, valamint ott, ahol a magyarok aránya nem haladja meg a 20 százalékot elenyésző a kétnyelvű feliratok aránya is. A település típusa mindössze kis mértékben befolyásolja a kétnyelvű feliratok arányát. A magyar diákok számát tekintve mindössze a szélsőértékek esetén észlelhetünk különbséget (a kevesebb mint 30 magyar diákot számláló iskolákban a kétnyelvű feliratok aránya 15 százalék, a 300 felettiekben pedig 54).

7. táblázat: A kétnyelvű belső feliratok aránya az oktatási helyszín földrajzi elhelyezkedése, valamint demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint

		kétnyelvű feliratok aránya	
		átlagok	Anova
Összesen		31	
oktatási helyszín jogállása	alárendelt	33	
	önálló	30	-
iskola típusa	elemi	16	
	általános iskola	37	9,237***
	középiskola	31	
diáklétszám	300 alatt	35	
	300-599	34	5,126**
	600 felett	20	
magyar diákok száma	30 alatt	15	
	30 - 150 között	34	13,057***
	150 - 300 között	34	
	300 felett	54	
magyar diákok aránya	20% alatt	11	
	20-50%	34	40,856***
	50-80%	53	
	80% felett	66	
magyar vezetőség az iskolában	nincs	12	
	aligazgató	17	55,270***
	igazgató	51	
település típus	város	28	
	vidék	33	-
régió	Székelyföld	56	
	Közép-Erdély	39	15,476***
	Partium	22	
	Szórvány	16	
magyarok aránya a közig. egységben	20% alatt	8	
	20-50%	28	55,126***
	50% felett	57	
magyar politikai vezetés	nincs	18	
	csak polgármester	28	49,445***
	magyar többség	58	

Amint láthatjuk, lényegesen nagyobb a kétnyelvű feliratok aránya azokon a helyszíneken, ahol a magyar diákok többségben vannak, vagy az igazgató tud magyarul, viszont ezekben az esetekben sem haladja meg a kétnyelvű feliratok aránya a 60 százalékot. Érdekes módon a diáklétszám, az iskola típusa, az iskola jogállása, vagy ha van magyar aligazgató az intézményben alig befolyásolja a kétnyelvű feliratok feltételét. Azokban a vegyes iskolákban, ahol van magyar aligazgató, átlagosan 17 százalékban vannak kihelyezve a magyar feliratok, míg ott ahol sem az igazgató, sem pedig az aligazgató nem beszél magyarul, mindössze 12.

2.3 Az oktatási intézmények belső feliratozási stratégiái

Ahhoz, hogy megértsük, hogy milyen feliratozási stratégiákat alkalmaznak a vegyes iskolák klaszterelemzést alkalmaztunk. Ennek segítségével az iskolákat és oktatási helyszíneket megadott jellemzők alapján csoportokba szerveztük. Mint már említettük, egy iskolán belül lehetnek kétnyelvű, egynyelvű (általában román) feliratok, valamint nem feliratozott termek. Minden iskolában kiszámoltuk ezek arányát, majd a három változó alapján klaszterelemzés segítségével megnéztük, hogy vannak-e hasonlóságok ezek között.

8. táblázat: A vegyes iskolákban alkalmazott nyelvi feliratozási stratégiák. Klaszterelemzés

		egynyelvűsítő stratégia	Klaszter semleges (burkolt egynyelvű)	kétnyelvűsítő stratégia	
kétnyelvű feliratok aránya		6%	10%	79%	
feliratozás nélküli termek aránya		10%	64%	10%	
egynyelvű feliratok aránya		84%	26%	10%	
klaszterbe tartozó	iskolák	száma	183	45	111
		aránya	54%	13%	33%
	magyar diákok	száma	19 014	2 770	20 742
		aránya	45%	7%	49%

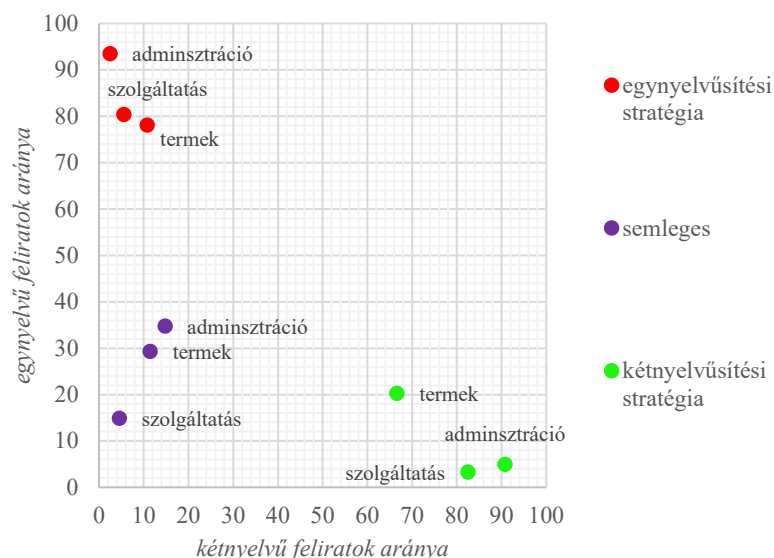
A fenti, 8. táblázat azt mutatja, hogy a vegyes iskolákban, a belső feliratozás tekintetében legalábbis, három nyelvhasználati stratégia körvonalazódik:

- 1) *Egynyelvűsítő stratégia* – a vegyes oktatási intézmények 54%-a követi és ilyen típusú intézményekben tanul az összes diák 45 százaléka. Olyan iskolákat soroltunk ide, ahol a feliratok dominánsan egynyelvűek (átlagosan 84%), a termek átlagosan 6%-a van kétnyelvű felirattal ellátva, és 10%-ukon nincs felirat. Más szóval, ezekben az iskolákban átlagosan egy terem van kétnyelvű felirattal ellátva, a többi viszont módszeresen egynyelvű (román).

- 2) *Kétnyelvűsítő stratégia* – a vegyes oktatási intézmények 33%-a követi és ilyen intézményekben tanul a diákok 49 százaléka. Olyan iskolák tartoznak ide, amelyek a termék nagy részét két nyelven feliratozzák (a kétnyelvű feliratok aránya majdnem 80%). A maradék 21% fele-fele arányban oszlik az egynyelvű és felirat nélküli termék között.
- 3) *Semleges stratégia* – az iskolák 13%-a követi és ilyen intézményben tanul a diákok 7 százaléka. Ezek az oktatási intézmények látszólag nem vesznek részt a nyelvi ideológiák nyelvi tájképbe való beépítésébe, hiszen a termékek majd kétharmadára (64%) nem helyeznek feliratokat. A maradék termék nagyobb részét (26%) azonban egynyelvűen az állam nyelvén feliratozzák. A kétnyelvű feliratok száma elenyésző, átlagosan 10% körül mozog.

Hogy jobban megértsük a nyelvi stratégiák működését, megvizsgálhatjuk, hogy hogyan alakul a különböző terem-típusok feliratozása egy-egy nyelvi stratégiát alkalmazó iskola-típus esetén. Amint látható, mind az egynyelvűsítő, mind pedig a kétnyelvűsítő stratégiát alkalmazó oktatási helyszínek esetében a stratégia az adminisztrációs termék felirataiban kerül legjobban végrehajtásra (93, valamint 91 százaléka e feliratoknak ezen a kategórián belül egynyelvű, valamint kétnyelvű). Érdekes módon a semleges stratégiát alkalmazó iskolák esetében ugyancsak az adminisztrációs termék azok, amelyek legjobban feliratozva vannak (átlagosan körülbelül a termék felén van felirat) és amennyiben ez megtörténik, dominánsan egynyelvű stratégiát alkalmaznak.

29. ábra: A vegyes iskolákban alkalmazott nyelvi feliratozási stratégiák alakulása terem-típusok szerint

Amennyiben demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint vizsgáljuk a kétnyelvűsítési stratégiát alkalmazó iskolákat, több szignifikáns különbséget észrevehetünk (9. táblázat).

9. táblázat: Kétnyelvűsítő stratégiát alkalmazó vegyes iskolák aránya az oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint

		kétnyelvűsítő stratégiát alkalmazó iskola (%)	χ négyzet
összesen		33	
Oktatási helyszín jogállása	alárendelt	33	-
	önálló	33	
Iskola típusa	elemi	14	18,404***
	általános iskola	41	
	középiskola	33	
Diáklétszám	300 alatt	38	12,182***
	300-599	39	
	600 felett	18	
Magyar diákok száma	30 alatt	12	33,218***
	30 - 150 között	38	
	150 - 300 között	38	
	300 felett	58	
Magyar diákok aránya	20% alatt	9	89,647***
	20-50%	35	
	50-80%	59	
	80% felett	84	
Magyar vezetőség az iskolában	nincs	10	82,770***
	aligazgató	15	
	igazgató	60	
Település típusa	város	30	-
	vidék	35	
Régió	Székelyföld	66	37,145***
	Közép-Erdély	41	
	Partium	23	
	Szörvány	15	
Magyarok aránya a közig. egys.ben	20% alatt	5	87,801***
	20-50%	27	
	50% felett	69	
Magyar politikai vezetés	nincs	17	82,608***
	csak polgármester	26	
	magyar többség	69	

A kétnyelvű stratégiát alkalmazó iskolák dominánsan olyan környezetben vannak, ahol a magyarok aránya mind az iskolában, mind pedig a településen meghaladja az 50 százalékot és az igazgató magyar. Legnagyobb arányban ezek az iskolák a Székelyföldön vannak (66 százalék), ezt Közép-Erdély (41 százalék), a Partium (23 százalék) és a Szórvány követi (15 százalék). Elenyésző a kétnyelvű stratégiát alkalmazó iskolák aránya azokon az oktatási helyszíneken, ahol a magyarok aránya nem éri el a 20 százalékot és alacsony a magyar diákok aránya. A diáklétszám tekintetében a nagy (600-nál több diákkal működő) iskolák lényegesen kisebb arányban kétnyelvűek, viszont aránylag magas az arányuk ott, ahol a magyar diákok aránya meghaladja a 300-at. A település típusa, valamint az oktatási helyszín jogállása nem befolyásolja azt, hogy milyen stratégiát választ az iskola.

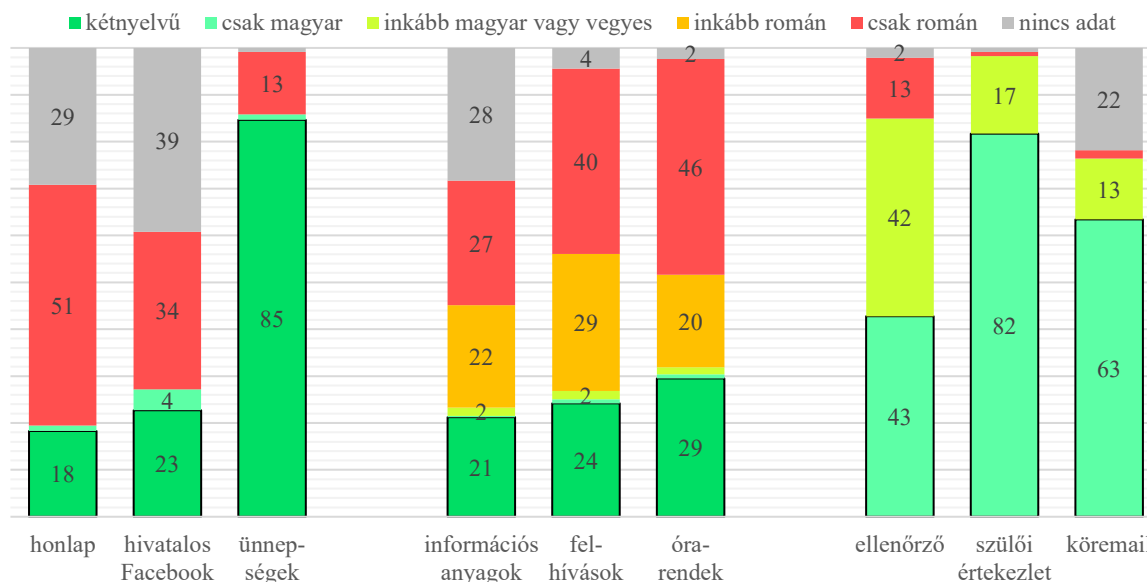
3. A vegyes iskolában külső kommunikációja

Mint láhattuk az előző fejezetben az iskolák külső kommunikáció vizsgálatára több kérdést is feltettünk. Ezek főleg a szülőkkel és külvilággal való kapcsolattartásra, különböző információs anyagokra és a hivatalos nyilvános kommunikációs elemekre vonatkoztak. A vegyes iskolák kommunikációjának elemzésében azonban csak kilenc változót használtunk, amelyek feltételezésünk szerint egyrészt a legjobban következnek a létező jogi keretből, másrészt pedig a legelterjedtebb kommunikációs eszközök, amelyekkel találkozunk. A kilenc elem az iskola vagy oktatási helyszín hivatalos honlapjának (1), valamint Facebook oldalának (2), a különböző ünnepek (3), az iskolai tájékoztató füzetek (4), a folyósón elhelyezett felhívások (5) és órarendek (6), az ellenőrzőbe bekerülő jegyek (7), a szülői értekezletek (8), illetve szülői kör-emailek (9) nyelvére vonatkoztak. Az első három esetben akkor tekintettük az iskolai kommunikációt kétnyelvűnek, amennyiben a honlap, Facebook oldal vagy az ünnepek kétnyelvűek vagy megvannak külön magyarul és románul is. A második csoportba tartozó elemeket (tájékoztatók, felhívások és órarendek) akkor tekintettük kétnyelvűnek, ha azok mind magyar, mind pedig románul is megjelennek. A szülőkkel való kommunikáció és az ellenőrző esetében, mivel ezek csak az osztályon belüli kommunikációra vonatkoznak és az oktatási nyelvhez kötődnek, a kizárólagos magyar kommunikáció létét tekintettük a kétnyelvűség megvalósulásának.

A kilenc változó önálló eredményeit a 30. ábra mutatja be és feketén keretezett zöld színnel jelöltük a pozitívnak tekintett eredményeket. Amint látható, az oktatási helyszínek 85 százaléka tart kétnyelvű ünnepeket, vagy külön rendez ünnepséget a magyar és román csoportnak. Ezt a szülői értekezletek nyelve követi, amelyek az iskolák 82 százalékában

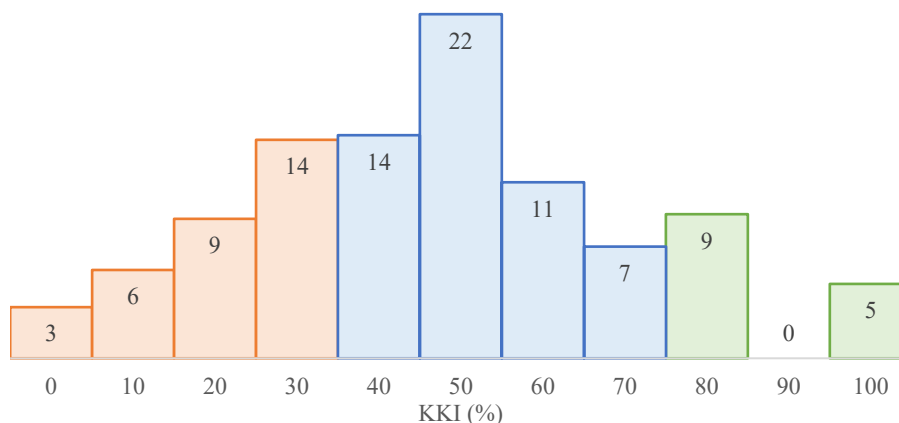
kizárólag magyar nyelven zajlanak és a magyar nyelv a jellemzőbb a szülőknak küldött kör-emailekre is (63 százalék). A különböző információs anyagok, valamint hivatalos kommunikációs csatornák mindössze az iskolák 19–28 százalékában kétnyelvűek.

30. ábra: A vegyes iskolák legfontosabb külső és belső kommunikációs elemei

A fenti kilenc változóból kiszámítható az iskola kétnyelvű kommunikációs indexe. Ezt a következő formában alakítottuk ki. Minden változót újrakódoltunk a következő formában: „1” értéket vett fel, amennyiben teljesül a kétnyelvű kommunikációs feltétel (fekete keretes eset a 30. ábrán) és „0” értéket, amennyiben nem. Amennyiben az iskola nem válaszolt a kérdésre, akkor a változót nem vettük figyelembe az index kiszámításánál. Az értékeket összeadtuk, majd elosztottuk annyival, ahány kérdésre válaszolt kaptunk az illető oktatási helyszíntől a kilencből. Az így kapott 0 és 1 közötti értékek százalékos formában adják meg az iskola kétnyelvű kommunikációs indexét (KKI). A KKI 0-ás értéket vesz fel, amennyiben az iskola egyáltalán nem kommunikál magyarul és 100-at, ha teljes a kétnyelvű kommunikációja.

31. ábra: Az iskolák eloszlása a kétnyelvű kommunikációs index (KKI) alapján

Az index alapján elmondható, hogy a vegyes oktatási helyszínek kétnyelvű kommunikációja átlagosan 51 százalékos. Továbbá, mint ahogy a 31. ábra is mutatja, az iskolák 32 százalékában a kétnyelvű kommunikáció 40 százalék alatt van és mindössze az iskolák 14 százalékában haladja meg a 80 százalékot.

10. táblázat: A kétnyelvű kommunikációs index alakulása a vegyes oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint

		KKI (átlag)	Anova F érték
Mindösszesen		51	
iskola jogállása	alarendelt	60	8,206**
	önálló	49	
képzés típusa	elemi	46	-
	általános iskola	54	
	középfiskola	49	
diáklétszám	300 alatt	55	4,973**
	300–599	49	
	600 felett	46	
magyar diákok száma	30 alatt	42	8,010***
	30–150 között	52	
	150–300 között	56	
	300 felett	61	
magyar diákok aránya	20% alatt	40	22,789***
	20-50%	53	
	50-80%	64	
	80% felett	67	
magyar vezetőség az iskolában	nincs	38	29,083***
	aligazgató	48	
	igazgató	61	
település típusa	város	47	10,120**
	vidék	55	
régió	Székelyföld	65	11,098***
	Közép-Erdély	55	
	Partium	48	
	Szörvány	40	
magyarok aránya a közig. egységben	20% alatt	38	31,557***
	20-50%	50	
	50% felett	64	
magyar vezetőség a közig. egységben	nincs	45	21,334***
	polgármester	53	
	magyar többség	63	

Amennyiben háttérváltozók alapján vizsgáljuk a KKI alakulását (10. táblázat), a következő állapítható meg. A KKI magasabb a székelyföldi iskolákban, illetve ott, ahol a

magyar diákok száma és aránya magasabb. Növeli a kétnyelvű kommunikáció esélyeit, ha magyar az igazgató, vagy ha a magyarok többségben vannak a közigazgatási egységben vagy a településen. A diáklétszám vagy az iskola típusa alapján nincs jelentős különbség az iskolák között a kétnyelvű kommunikáció tekintetében.

4. Az iskolai alkalmazottak nyelvtudása

Az iskolán belüli nyelvhasználatot nagymértékben befolyásolja, hogy az ott dolgozó nem oktatási személyzet közül mennyien beszélnek magyarul, hiszen egy olyan iskolában, ahol a magyar alkalmazottak aránya alacsony, vélhetően a nyelvhasználat is hiányosságokat mutat. Továbbá fontos szempont, hogy melyek azok a funkciók, amelyet kötelezően magyarul tudó személy kellene betöltsön. E tekintetben, mint láthattuk, mind a tanügyi törvény, mind pedig a helyi közigazgatást szabályozó törvény ad támpontokat. A 2011/1-es tanügyi törvény 45 (9) cikke kimondja, hogy minden olyan iskolában, ahol kisebbségi nyelven (is) folyik oktatás, az egyik igazgatónak (igazgató vagy aligazgató) ismernie kell a magyar nyelvet. A 2019/57-es kormányrendelet 195 (2) és (5) cikke értelmében azokon a településeken, ahol a kisebbséghez tartozók aránya meghaladja a 20 százalékot, a közintézmények azon alkalmazottainak, akik közönségi szolgálatot látnak el, beszélniük kell az adott kisebbség nyelvét. A törvény tehát csak egy általános keretet biztosít a nyelvhasználatnak, azt hogy mely funkciókra lesz érvényes az iskola határozza meg.

Az alkalmazottak nyelvtudásának vizsgálatára két módszert használtunk. Egyrészt, megnéztük, hogy milyen arányban érvényesül a tanügyi törvény igazgató nyelvtudására vonatkozó passzusai, másrészt azt vizsgáltuk, hogy az alkalmazottak hány százaléka tud magyarul.

4.2 A vezetőségi tagok nyelvtudása

Az igazgatósági tagok nyelvtudása jelentősen különbözik az iskolatípus alapján. Amint láthattuk a 17. ábrán a magyar tannyelvű iskolákban minden igazgató tud magyarul, azonban a vegyes iskolákban az esetek 26 százalékában nincs magyarul tudó vezetőségi tag. Ez az arány vegyes vagy román tannyelvű iskoláknak alárendelt iskolák esetén még rosszabb, hiszen a törvény az iskolák mindössze 55 százalékában kerül betartásra.

Különböző háttérváltozók alapján vizsgálva a kérdést (11. táblázat) elmondható, hogy a vegyes iskolák esetében az igazgatósági tagok magyar nyelvtudása az átlagosnál lényegesen

rosszabb a kislétszámú iskolákban (61 százalék), a csak elemi osztályokkal rendelkező oktatási helyszíneken (39 százalék), valamint ott, ahol a diákok aránya nem éri el a 20 százalékot (59 százalék). A demográfiai jellemzők tekintetében az igazgatók magyar nyelvtudása a falusi oktatási helyszíneken (64 százalék), valamint a Szórványban (52 százalék) marad el az átlagostól. Azokon a közigazgatási egységeken, ahol a magyarok többségben vannak, szinte kizárólagos (97 százalék) a magyar vezetőségi tag jelenléte is.

11. táblázat: Az igazgatósági tagok magyar nyelvtudása az oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint

		összes iskola		vegyes iskolák		
		vezetőségi tag (%)	χ négyzet	vezetőségi tag (%)	igazgató (%)	χ négyzet
Összesen		83		74	43	
diáklétszám	300 alatt	83		61	49	
	300-599	85	-	77	48	64,529***
	600 felett	91		89	30	
iskola típusa	elemi	75		39	25	
	általános iskola	89	38,122***	83	49	64,132***
	középiszkola	94		87	51	
magyar diákok száma	30 alatt	68		42	22	
	30 - 150 között	88	104,313***	76	48	113,604***
	150 - 300 között	99		99	42	
	300 felett	100		100	86	
magyar diákok aránya	20% alatt	59		59	22	
	20-50%	80	91,062***	80	39	88,756***
	50-80%	84		84	75	
	80% felett	91		94	94	
település típusa	város	91	11,330***	84	37	45,398***
	vidék	82		64	49	
régió	Székelyföld	98		92	79	
	Közép-Erdély	81	102,220***	71	38	44,607***
	Partium	80		82	50	
	Szórvány	61		52	22	
magyarok aránya a közigazgatási egységben	20% alatt	56		55	13	
	20-50%	68	199,176***	70	32	133,906***
	50% felett	98		97	93	
magyar politikai vezetés	nincs	60		61	18	
	csak polgármester	83	206,904***	82	56	141,360***
	magyar többség	98		97	91	

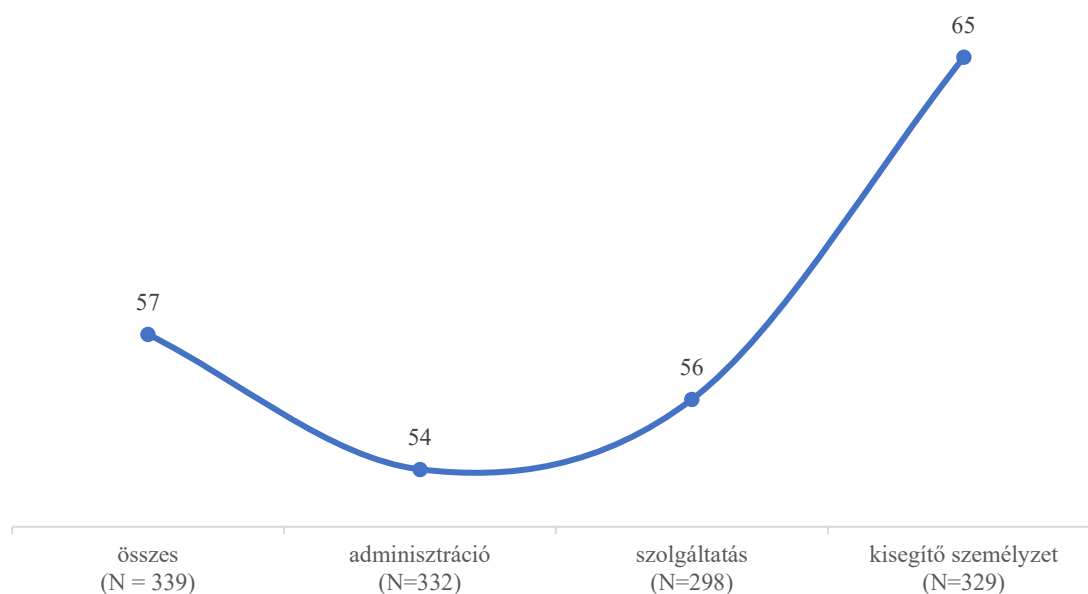
Amennyiben csak az igazgatói posztot nézzük, hasonló képet kapunk. A magyar többségű közigazgatási egységeken, valamint azokban az oktatási intézményekben, ahol a magyar

diákok száma 300, vagy arányuk meghaladja a 80 százalékot, az igazgatók túlnyomó többsége tud magyarul és amennyiben a magyarok szórványban élnek, nem részei a közigazgatási egység politikai vezetésének, vagy az iskolában is jelentős kisebbségben élnek a magyar igazgatók aránya sem haladja meg a húsz százalékot.

4.1 Az iskolai alkalmazottak nyelvtudása

Amint láthattuk a IV.5. fejezetben, a kérdőívben 11 funkcióra kérdeztünk rá. Ezek a következők: igazgató (1), aligazgató (2), titkár vagy titkárnő (3), iskolaorvos (4), orvosi asszisztens vagy asszisztensnő (5), iskolapszichológus vagy nevelési tanácsadó (6), logopédus (7), könyvtáros vagy könyvtárért felelős tanár (8), kapus (9), az iskolabusz sofőrje (10), valamint az iskolai karbantartó (11). Minden iskola esetében megszámláltuk, hogy az említett funkciókban van-e legalább egy magyarul beszélő alkalmazott, majd a kapott számot elosztottuk azon posztok számával, amelyek léteznek az iskolában. Továbbá, mivel a funkciók három kategóriába sorolhatóak (az első három az adminisztrációnak, a következő öt nem-oktatási szolgáltatásoknak, az utolsó három pedig kisegítő személyzetnek tekinthető), kiszámoltuk a személyzet nyelvtudását a három kategóriában is. Az alábbi, 29. ábra alapján elmondható, hogy átlagosan 57 százaléka az iskolai személyzetnek beszél magyarul Ez az arány majd kétharmados a kisegítő személyzet esetén és 54 százalékos az adminisztrációban és 56 százalékos a nem oktatási személyzet esetében. Érdekességképpen még elmondható, hogy az iskolák 12 százalékában egyáltalán nincs nem-oktatási szolgáltatásokat ellátó személyzet.

32. ábra: A különböző posztoknak magyar személyszettel való lefedettségének aránya a vegyes iskolákban

Hasonlóan az eddig vizsgált nyelvhasználati dimenziókhoz, a magyarul tudó személyzet arányát is befolyásolja az oktatási helyszín elhelyezkedési és jellemzői, valamint a demográfiai és politikai jellemzők alapján. A 12. táblázat ezeket összesíti.

12. táblázat: A különböző pozícióba alkalmazott iskolai személyzet magyar nyelvtudása az oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint

		Magyarul tudó személyzet aránya	Anova F-érték
	Összesen	57	
okt. helysz. jogáll.	alárendelt	53	-
	önálló	58	
vezetőség nyelvtudása	nincs	28	222.797***
	magyar alig.	44	
	magyar ig.	85	
iskola típusa	elemi	39	19.768***
	általános iskola	65	
	középiskola	59	
diáklétszám	300 alatt	62	-
	300-599	58	
	600 felett	49	
magyar diákok száma	30 alatt	40	22,706***
	30-150 között	60	
	150-300 között	62	
	300 felett	86	
magyar diákok aránya	20% alatt	40	43,076***
	20-50%	58	
	50-80%	79	
	80% felett	91	
település típusa	város	52	9.409**
	vidék	63	
régió	Székelyföld	85	22.350***
	Közép-Erdély	54	
	Partium	63	
	Szórvány	37	
magyarok aránya a közig. egységben	20% alatt	28	152.176***
	20-50%	54	
	50% felett	91	
magyar politikai vezetés	nincs	40	140.224***
	csak polgármester	69	
	magyar többség	90	

Amint látható, a Székelyföldön, valamint azokon a településeken, ahol a magyarok többségben vannak és azokban az iskolákban, ahol jelentős a magyar diákok száma és aránya

vélhetőleg magyar az igazgató. A nem-oktatási személyzet nyelvtudása tekintetében nincs jelentős különbség a diáklétszám, az iskola jogi státusa, valamint a település típusa szerint. A magyarul tudó alkalmazottak aránya azokon a helyszíneken a legalacsonyabb (28 százalék), ahol a magyarok nem érik el a 20%-ot a közigazgatási egységen belül.

5. *A vegyes iskolák nyelvhasználatának mélyebb statisztikai elemzése*

Amint láthattuk a kétnyelvűség és a magyar nyelvhasználat jelentősen különbözik az oktatási helyszínek jellemzői, a magyar diákok száma és aránya, az iskola jogállása és a vezetőségének összetétele, a régió, a közigazgatási egység etnikai és politikai összetételének függvényében. Az adatok arra engednek következtetni, hogy a magyar nyelvhasználat mindössze azokon az oktatási helyszíneken, vagy településeken és régiókban teljesül, ahol a magyarok többségben vannak. Ahhoz azonban, hogy választ adjunk arra, hogy a felsorolt tényezők közül, melyek befolyásolják ténylegesen a nyelvhasználatot komplexebb statisztikai elemzés szükséges. A legalkalmasabb módszer az összefüggések vizsgálatára a regresszió. Ennek célja, hogy statisztikailag vizsgálja, hogy milyen hatással vannak a fentebb bemutatott független változók a kétnyelvű tábla megjelenésére, egy iskola által választott nyelvi stratégiára, a kétnyelvű belső feliratok arányára, vagy a kétnyelvű kommunikációs indexre. Az iskola homlokzatán megjelenő hivatalos felirat nyelve, vagy a kétnyelvű stratégiát alkalmazó iskolák csoportjába tartozás feltétele esetén logisztikus regressziót alkalmaztunk, a kétnyelvű belső feliratok arányának, valamint a külső kommunikációs index meghatározására pedig lineáris regressziót.

Mind a négy regressziós modell esetében ugyanazon változók segítségével – iskola jogállása, a képzés típusa az iskolában tanuló diákok és magyar diákok száma, az iskolában tanuló magyar diákok aránya, az iskola vezetőségének nyelvtudása, az iskola típusa, a település típusa, a régió, valamint a magyarok politikai súlya és aránya a közigazgatási egységben – próbáltuk meghatározni, hogy (1) egy oktatási helyszín kihelyezi-e a kétnyelvű táblát, (2) kétnyelvűsítő stratégiát alkalmaz-e a belső feliratainak tekintetében, (3) hány százaléka a belső feliratainak kétnyelvű, illetve (4) mekkora a kétnyelvű kommunikációs indexe.

A felsorolt változók a következő értékeket vehették fel.

- az *iskolák jogállása* esetében beszélhetünk alárendelt iskolákról („0”), valamint önálló iskolákról („1”)

- a *képzés típusa* három értéket vehetett fel: „1” értéket, ha az oktatási helyszínen csak elemi osztályok működnek, „2” értéket, ha általános iskolai osztályok (is) vannak és „3” értéket, ha az oktatási helyszín középiskolaként (is) működik.
- az *iskolában tanuló diákok száma*, valamint a *magyar diákok száma és aránya* folytonos változóként jelent meg, ami azt jelenti, hogy minden oktatási helyszín esetében a kérdőívre adott választ vettük alapul.
- az *iskola vezetőségének nyelvtudása* alapján beszélhetünk olyan iskolákról, ahol nincs magyarul beszélő vezetőségi tag („0”), az igazgató nem beszél magyarul, de (legalább egy?) aligazgató igen l („1”), az igazgató beszél magyarul (függetlenül attól, hogy az aligazgató nyelvtudása milyen („2”).
- a *magyar politikai vezetést* hasonlóan kódoltuk: „0”, ha a magyarok a közigazgatási egységben kisebbségben vannak, „1”, ha a polgármester valamelyik magyar párt színeiben jutott be, de nincs tanácstöbbsége helyi tanácsban, és „2”, ha a magyarok abszolút többségben vannak.
- a *magyarok arányát a közigazgatási egységben* csak az (1) modell esetében használtuk és „0”-s értéket vett fel, ha az oktatási helyszín olyan közigazgatási egységben működött, ahol a magyarok aránya kevesebb volt mint 20% és „1”-est, ha annál nagyobb. A többi modellben, mivel nagy arányú összefüggést mutatott mind a politikai vezetés, mind pedig a magyar diákok arányával, jobbnak láttuk kihagyni
- a *település-típus* két értéket vehetett fel, „0”-t ha az oktatási helyszín városban működött és „1”-est ha falun.
- az utolsó változó, a *régió* négy értéket vehetett fel: Székelyföld („0”), Közép-Erdély („1”), Partium („2”) és Szórvány („3”).
- a lineáris regressziók esetében a kategorikus változókat dummy változókként³ használtuk.

A 13. táblázatban összesítettük a regressziós modellek eredményeit. Mint láthatjuk mind a négy esetben az R^2 érték aránylag magas és az (1) és (2) modellek esetében a klasszifikációs pontosság is 80% körül van. Az Exp(B) értékek azt hivatottak szemléltetni, hogy mennyivel nő vagy csökken a valószínűsége annak, hogy ki van helyezve a kétnyelvű tábla / egy oktatási

³ A dummy változók olyan változók, amelyek csak két értéket vehetnek fel. Míg ez az iskolák jogállása és a település-típus esetében viszonylag egyszerű, addig az olyan kategorikus változókat, amelyek több értéket is felvehetnek esetében egy változót több dummy-változóvá kell alakítani. A képzés típusát például a következő két változó helyettesíti: az oktatási helyszín általános iskolának számít („1”), vagy nem („0”), illetve hogy középiskolának számít („1”), vagy nem („0”).

helyszín kétnyelvűsítési stratégiát követ abban az esetben, ha a független változó is változik. A B értékek azt hivatottak szemléltetni, hogy az illető független változó mennyivel növeli vagy csökkenti a függő változó (kétnyelvű feliratok aránya az iskolában, valamint a kétnyelvű kommunikációs index) értékét, amennyiben 1 ponttal növekedik, míg a standardizált β értékek egy-egy változó magyarázó-erejét hivatottak szemléltetni.

A (1) modell alapján elmondható, hogy három változó fejt ki szignifikáns hatást a *hivatalos táblák nyelvi összetételére*. A szignifikancia szintjét figyelembe véve csökkenő sorrendben ezek a következők: magyarok aránya a közigazgatási egységben és az igazgató magyar nyelvtudása (mindkettő esetben $p < 0,001$), valamint az iskola típusa ($p < 0,05$). Ennek értelmében 8,2-szer nagyobb a valószínűsége annak, hogy legyen kétnyelvű felirat egy oktatási helyszín homlokzatán, amennyiben ez törvényileg kötelező, vagyis ha a magyarok aránya a közigazgatási egységben meghaladja a 20%-ot. Továbbá 5,3-szor valószínűbb, hogy van magyar felirat egy olyan oktatási intézmény homlokzatán, ahol az igazgató tud magyarul és 3,8-szor valószínűbb hogy legyen magyar felirat egy általános iskolán.

A (2) modell arra ad választ, hogy mely iskolák választják a *kétnyelvűsítési stratégiát* belső feliratozásuk rendezésében. Ebben az esetben négy változó fejt ki szignifikáns hatást: az iskola vezetőségének nyelvtudása (mindkettő esetben $p < 0,001$), a magyar diákok aránya, ($p < 0,01$), a régió és a közigazgatási egység politikai összetétele ($p < 0,05$). A vezetőség nyelvtudása tekintetében elmondható, hogy 5,9-szer nagyobb a valószínűsége, hogy a belső feliratozása a terméknek dominánsan kétnyelvű legyen, amennyiben az igazgató tud magyarul, de a magyar aligazgató léte nem garantálja a kétnyelvűséget. A magyar diákok aránya esetében, mivel nem kategorikus változót használtunk, a kapcsolat nem ilyen evidens. Mindössze annyi mondható el, hogy a magyar diákok arányának 1%-os növekedésével 1,029-szeresére növeli annak az esélyét, hogy az iskola kétnyelvűsítési stratégiát kövessen. Továbbá 2,8-szor nagyobb a valószínűsége annak, hogy ki legyenek helyezve a kétnyelvű feliratok, amennyiben a közigazgatási egységben magyar a politikai vezetés (polgármester és tanács többség egyaránt). A régió esetében egy negatív összefüggés észlelhető, hiszen a 3,2-szer kisebb a valószínűsége annak, hogy kétnyelvűsítő stratégiát kövessen az oktatási helyszín, amennyiben a Partiumban található.

A (3) modell azt vizsgálta, hogy melyek azok a tényezők, amelyek növelik vagy csökkentik egy iskolán belüli a *kétnyelvű belső feliratok arányát*. A modell értelmében az igazgató magyar nyelvtudása ($p < 0,001$), a magyar diákok aránya ($p < 0,01$), valamint a magyarok politikai súlya a közigazgatási egységben ($p < 0,05$) pozitív hatást fejt ki a kétnyelvű feliratok arányára, az iskola regionális elhelyezkedése viszont negatív hatást mutat ($p < 0,05$).

13. táblázat: Logisztikus és lineáris regressziós modellek a kétnyelvűséget befolyásoló tényezők megállapítására

		változó típusa	magyar külső feliratok (1)		2nyelvűsítő iskolák (2)		2nyelvű feliratok aránya (3)			KKI (4)				
			%	Exp(B)	%	Exp(B)	átlag	B (beta)	0-100 skála	B (beta)				
Összesen			59		33		31		51					
iskola jogállása	alárendelt	(kategorikus)	67	0,508	33	1,688	33	2,523	(0,025)	60	-9,722	(-0,147)*		
	önálló		58		33		30			49				
képzés típusa	elemi	(kategorikus)	34	3,758*	14	2,050	16	5,457	(0,074)	46	0,681	(0,014)		
	általános iskola		70		41		37			54				
	középiskola		60		33		31			49			-0,244	(-0,004)
iskolai diáklétszám	300 alatt	(folytonos)	65	1,000	38	0,998	35	-0,014	(-0,132)	55	0,005	(0,071)		
	300-599		57		39		34			49				
	600 felett		52		18		20			46				
magyar diákok száma	30 alatt	(folytonos)	32	1,002	12	1,002	15	0,032	(0,125)	42	0,017	(0,099)		
	30 - 150 között		68		38		34			52				
	150 - 300 között		62		38		34			56				
	300 felett		94		58		54			61				
magyar diákok aránya	20% alatt	(folytonos)	33	1,023	9	1,029**	11	0,311	(0,234)**	40	0,176	(0,203)*		
	20-50%		63		35		34			53				
	50-80%		91		59		53			64				
	80% felett		97		84		66			67				
magyar vezetőség az iskolában	nincs	(kategorikus)	31	2,466	10	1,902	12	5,911	(0,074)	38	12,783	(0,246)***		
	aligazgató		50		15		17			48				
	igazgató		84		60		51			61			15,763	(0,328)***
település típusa	város	(kategorikus)	55	1,126	30	0,655	28	-1,067	(-0,015)	47	11,924	(0,250)***		
	falu		63		35		33			55				
régió	Székelyföld	(kategorikus)	84	2,013	66	2,329	56	7,527	(0,099)	65	-2,862	(-0,058)		
	Közép-Erdély		72		41		39			55				
	Partium		50		23		22			48			-11,622	(-0,231)**
	Szórvány		35		15		16			40			-8,564	(-0,142)

magyarok aránya a közig. egys.ben ^(x)	20% alatt	(kategorikus)	16	8,201***							
	20% felett		73								
magyar politikai vezetés	nincs	(kategorikus)	43		17		18			45	
	csak polgármester		62	0,821	26	1,029	28	0,466 (0,004)	53	3,058 (0,041)	
	magyar többség		91	1,639	69	2,823*	58	11,193 (0,139)*	63	0,150 (0,003)	
Konstans				0,041*		0,029***		4,840		37,982***	
R négyzet				0,584		0,547		0,414		0,280	
Klasszifikációs pontosság				82,3%		79,9%		-		-	

*** $P < 0.001$ ** $P < 0.01$ * $P < 0.05$

Az (1) és (2) modell esetében logisztikus regressziót, a (3) és (4) modellek esetében lineáris regressziót használtuk

(x) a külső tábla tekintetében a 20%-os küszöböt tekintettük relevánsnak, a többi esetben a változó nem került be a modellbe

Pontosabban, 0,31 százalékkal nő a kétnyelvű feliratok aránya, amennyiben a magyar diákok aránya növekedik egy egységnyit. Emellett a magyarul tudó igazgató 21,5 százalékkal, a magyar politikai vezetés a közigazgatási egységben pedig 11,2 százalékkal növeli a kétnyelvű feliratok arányát az oktatási helyszínen. Ezzel szemben, amennyiben az oktatási helyszín a Partiumban működik, 13,9 százalékkal csökken a kétnyelvű belső feliratok aránya.

A (4) modell a *kétnyelvű kommunikációs index (KKI)* alakulására ható tényezőket vizsgálja. Minden iskola esetében az index 0 és 100 közötti értéket vehetett fel, ahol 0 azt jelentette, hogy egyáltalán nincs magyar nyelvű kommunikáció, a 100 pedig azt, hogy teljes mértékben megvalósul. A KKI alakulására az igazgató és aligazgató magyar nyelvtudása és a település típusa (mindhárom esetben $p < 0,001$), valamint a magyar diákok aránya ($p < 0,05$) pozitív, a régió ($p < 0,01$), valamint az oktatási helyszín jogállása ($p < 0,05$) negatív hatást vált ki. Más szóval 15,8 ponttal növekszik a KKI értéke, amennyiben az igazgató tud magyarul és 12,8 ponttal, ha az aligazgató. 11,9 ponttal magasabb értéket vesz fel, ha az iskola rurális környezetben van és 0,17 ponttal nő az index értéke amennyivel 1%-al növeljük a magyar diákok arányát. A negatív hatásokat tekintve 11,6 ponttal alacsonyabb a KKI értéke a partiumi iskolákban és 9,7 ponttal, amennyiben az oktatási helyszín rendelkezik önálló jogi személyiséggel.

Amint látható a nyelvhasználat mindegyik felvázolt dimenziója esetében az igazgató magyar nyelvtudása fontos szerepet játszik a kétnyelvűség megvalósításában, de releváns magyarázó tényezőként hat a magyar diákok aránya, a politikai vezetés összetétele is. Emellett a külső feliratok tekintetében fontos szerepet játszik a magyarok aránya a közigazgatási egységben is. Másszóval minél nagyobb súllyal vannak jelen a magyarok az iskolában és a közigazgatási egység keretén belül, annál nagyobb a valószínűsége, hogy valamilyen típusú kétnyelvű kommunikáció megvalósul. Egy másik fontos következtetés, hogy kétnyelvű belső feliratozás és a kétnyelvű kommunikáció tekintetében a Partiumi iskolák rosszabban teljesítenek az elvártnál, mindhárom esetben közepes szignifikancia-szintű összefüggés észlelhető.

Az igazgató szerepének pontosabb megértése érdekében megvizsgáltuk, hogy hogyan változik a különböző modellek és változók magyarázóereje, amennyiben eltekintünk az igazgató magyar nyelvtudásától. Ezalapján elmondható, hogy mind a négy modell magyarázóereje alacsonyabb, hiszen az R^2 értékek valamivel alacsonyabbak. Továbbá, habár az eredeti modellben magyarázó szerepet kapó változók összetétele nem változik azonban azok magyarázóereje megnövekszik. Más szóval, az igazgató magyar nyelvtudása nem csak a

kétnyelvű nyelvhasználat megmagyarázásában játszik fontos szerepet, hanem gyengíti esetenként helyettesíti más változók hatását a nyelvhasználatra.

VI. Következtetés

A kutatás keretein belül az oktatási helyszíneket három kategóriába soroltuk: magyar oktatási helyszínek, alárendelt (magyar) oktatási helyszínek és vegyes oktatási helyszínek. Az első kategóriába tartozó intézményekben kizárólag csak magyar nyelvű oktatás folyik.

A kutatás alapján elmondható, hogy a magyar iskolák esetében elterjedt a magyar nyelv használata és a hivatalos nyelvi tájképében, a hivatalos belső és külső kommunikáció, valamint a személyzet magyar nyelvtudásában majdhogynem teljeskörű a magyar nyelvhasználat ezekben az iskolákban. Ugyanakkor vannak helyzetek, amikor ez kizárólagossá válik és a román nyelv kárára történik. Továbbá elmondható, hogy ezen iskolák esetében az iskola homlokzatán megjelenő kétnyelvű felirat még azokban az esetekben is teljesülnek, amikor a magyarok aránya nem haladja meg a 20 százalékot, tehát elviekben ezeket nem lenne kötelező kitenni. A tiszta magyar iskolák esetében tapasztaltak alátámasztják és megerősítik a Laihonen and Tódor (2015) által mondottakat, akik arról számoltak be egy székelyföldi esettanulmány kapcsán, hogy a magyar iskolákban a rendszerváltást követően egy újramagyarosítási törekvésnek lehetünk a tanúi, melynek eredményeként a magyar iskolák nyelvi tájképe és nyelvhasználati szokásai fokozatosan kizárólagosan magyarrá válnak.

Ezzel szemben a vegyes iskolákban a magyar nyelvhasználat visszaszorított, a kétnyelvűség sokszor eseti jelleggel jellemző, és vannak helyzetek, amikor még a törvény által kötelezőnek titulált minimum sem valósul meg. A leglátványosabb ebből a szempontból az iskola homlokzatán megjelenő hivatalos felirat, amely azokon a helyszíneken, ahol a közigazgatási egységben a magyarok aránya meghaladja a 20 százalékot, mindössze 73 százalékban kétnyelvű. Ez azt jelenti, hogy az iskolák több mint negyede esetében a homlokzaton nincs jelzés arra vonatkozólag, hogy az iskolában magyar oktatás is folyik.

A hivatalos nyelvi tájkép tekintetében elmondható, hogy az iskolák három stratégiát alkalmaznak (kétnyelvűsítő stratégia, egynyelvűsítő stratégia és semleges stratégia). Ezen utóbbi főleg a nem magyar iskoláknak alárendelt magyar, valamint a vegyes oktatási helyszínekre jellemzőbb és a termetet jelző feliratok hiányát vonja maga után. Ez azért érdekes, mert látszólag elkerüli az egynyelvű és kétnyelvű táblák bevezetését ösztönző nyelvi ideológiák összecsapását, de mégis ennek ellenére sokat elmond ezek meglétéről és kapcsolatáról. A magyar iskolák megjelenő magyar nyelvet előtérbe helyező nyelvi stratégiája, valamint a

vegyes iskolákban megjelenő aszimmetria alapján elmondható, hogy úgy tűnik, hogy az iskolák vezetőségei tisztában vannak a nyelvi tájkép és a nyelvhasználat fontosságával és tudatosan vagy anélkül nagy hangsúlyt fektetnek ennek megvalósítására.

Egy másik, a vegyes iskolákkal kapcsolatos következtetés, hogy kimutatható, hogy az iskolák, amennyiben elkezdik kitenni a kétnyelvű feliratokat a termekre, akkor jó eséllyel az összes létező termet ellátják kétnyelvű feliratokkal. A belső feliratok nyelvén végzett klaszterelemzés alapján kimutattuk, hogy az iskolák 33 százalékában átlagosan a termek több mint háromnegyede kétnyelvűen feliratozott, míg a többi esetben ez 10-20 százalék között van (ami körülbelül átlagosan egy-két termet jelent).

A vegyes iskolák nyelvhasználati szokásaival és nyelvi helyzetével kapcsolatban mélyebb statisztikai elemzést végeztünk, hogy pontosabban felvázoljuk, melyek azok a tényezők, amelyek pozitívan, vagy esetleg negatívan befolyásolják a magyar nyelvhasználatot és kétnyelvűséget. Ennek alapján elmondható, hogy a kétnyelvűség általában arányosan növekszik a magyar diákok arányával az iskolában. Továbbá, központi szerepe van a kétnyelvűséggel kapcsolatos intézkedések végrehajtásában az igazgatónak, hiszen amennyiben magyar(ul tudó) igazgatója van az oktatási helyszíneknek, lényegesen nagyobb a valószínűsége annak, hogy az iskola odafigyel a kétnyelvű belső feliratozásra és a magyar nyelvű kommunikációra. Érdekes módon ez alól nem kivétel az iskola hivatalos felirata sem. Míg ebben az esetben ténylegesen a magyarok aránya a legfontosabb változó (pontosabban az, hogy a közigazgatási egységben a magyarok aránya meghaladja-e a 20 százalékot vagy sem), azonban az igazgató katalizátora lehet a folyamatnak. Ugyanakkor a statisztikai elemzés alapján arra következtethetünk, hogy mivel a külső feliratot leszámítva minden nyelvhasználati kérdés, habár kötelező érvényű, de a pontos megvalósítás szempontjából értelmezhető, ezért az igazgató személye katalizátorként hathatnak bizonyos nyelvhasználati lehetőségek megvalósításában. Továbbá, fontos adalék, hogy nagyobb a valószínűsége annak, hogy megvalósul a kétnyelvűség azon oktatási helyszíneken, amelyek olyan környezetben működnek, ahol a magyarok rendelkeznek a politikai hatalommal (a polgármester és a tanácstöbbség is a magyar pártok kezében van).

A fentiek ellenében fontos megállapítani, hogy az, hogy magyar nyelven beszélő igazgatója van egy iskolának, hogy a magyar diákok többségben vannak, vagy hogy olyan környezetben működik, ahol a magyarok többségben vannak és a politikai hatalmat is uralják nem jelenti még azt, hogy a kétnyelvűség megvalósul. Habár a külső feliratok tekintetében ez elégséges tényező (az oktatási helyszínek több mint 80 százaléka kihelyezi a magyar feliratokat), a kétnyelvű belső feliratozás, esetében a kétnyelvű belső feliratok aránya ritkán haladja meg az

átlagos 60 százalékot és azokat az iskolákat vagy oktatási helyszíneket leszámítva, ahol a magyar diákok aránya 80 százalék feletti, a kétnyelvűsítési stratégiát követő iskolák aránya is 60 százalék alatt van. Hasonlót tapasztalunk a kétnyelvű kommunikációs index esetében is, ahol a legjobb pontszámmal ugyancsak azok az oktatási helyszínek rendelkeznek, ahol magyar diákok aránya 80 százalék feletti, viszont ez a szám átlagosan itt is csak 67.

Közpolitikai szempontból a kutatás alapján a nyelvhasználat tekintetében több következtetés megfogalmazható.

- 1) A magyar tannyelvű iskolák és a vegyes iskolák közötti látható különbségből adódóan a célszerű megfontolni az iskolák szétválasztását, és amennyiben lehetőség és politikai hajlandóság nyílik rá önálló magyar tannyelvű iskolák létrehozására törekedni minden régióban és kistérségben.
- 2) Amennyiben erre nincs lehetőség, a magyar nyelven beszélő igazgatók arányának növelése egy másik lehetőség lehet a kétnyelvűség napirendre kerülése érdekében.
- 3) Fontos aláhúzni, hogy habár az igazgató és bizonyos mértékig az aligazgató személye kulcsfontosságú, de nem garancia a kétnyelvűsítési folyamat elindításában, hatékony lehetőség lehet a magyar nyelvhasználat növelésére egy olyan információs kampány kidolgozása, amely ezekben a pozíciókban levő személyeket célozná meg és tájékoztatná őket a törvény adta lehetőségekről, és az anyanyelvhasználat nyelvi tájképben és belső és külső kommunikációban való megjelenítéséről és fontosságáról.
- 4) Mivel az iskolák egy jelentős részében (26 százalék) nincsen magyar nyelven tudó igazgató vagy aligazgató, ezen helyszínekre más stratégia körvanalazható. Egyrészt, a 3) pontnál említett információs kampány román nyelven is megfogalmazható, ezzel szimbolikus módon is aláhúzva a kétnyelvűség fontosságát
- 5) Másrészt, ezen esetek világosan szembe mennek a tanügyi törvény érvényben levő rendelkezéseivel, amely kimondja, hogy minden olyan iskolában, ahol magyar nyelvű képzés is zajlik az egyik igazgató kell tudjon magyarul. Ezen helyszíneken kiemelt fontosságú lenne a magyar igazgatók és aligazgatók kinevezése, valamint a nyelvhasználat alakulásának monitorizálása

Bibliográfia

- Biró Enikő (2016). Learning Schoolsapes in a Minority Setting. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 8(2), 109-121, doi:10.1515/ausp-2016-0021.
- CEMO (2011). *Shadow Report to the Initial Periodical Report on the Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages in Romania*. Tîrgu Mureş/Marosvásárhely: Civic Engagement Movement.
- Dressler, Roswita (2014). Signgeist: promoting bilingualism through the linguistic landscape of school signage. *International Journal of Multilingualism*, 12(1), 128-145, doi:10.1080/14790718.2014.912282.
- Gorter, Durk (2006). Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. *International Journal of Multilingualism*, 3(1), 1-6, doi:10.1080/14790710608668382.
- Laihonen, Petri, & Tódor Erika-Mária (2015). The changing schoolscape in a Szekler village in Romania: signs of diversity in rehungarization. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 20(3), 362-379, doi:10.1080/13670050.2015.1051943.
- Landry, Rodriguez, & Bourhis, Richard Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23-49, doi:10.1177/0261927X970161002.
- Shohamy, Elana (2006). *Language policy: hidden agendas and new approaches*. London – New York: Routledge.
- Szabó Tamás Péter (2015). The Management of Diversity in Schoolsapes: An analysis of Hungarian practices. *Apples - Journal of Applied Language Studies*, 9(1), 23-51, doi:10.17011/apples/2015090102.
- Tódor Erika-Mária (2014). The hidden curriculum of schoolsapes. Overview of the bilingual school context. *Journal of Romanian Literary Studies* (4), 529-538.
- Tódor Erika-Mária (2019): *Hétköznapi kétnyelvűség*. Budapest: Rácia – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Ábrák és táblázatok

1. ábra:	Az oktatási helyszínek és a diákok számának eloszlása az oktatás helyszín típusa és az oktatás nyelve szerint (%).....	14
2. ábra:	Az iskolák eloszlása annak függvényében, hogy mekkora a magyarok aránya a közigazgatási egységen (%).....	16
3. ábra:	Az iskola homlokzatán található felirat nyelve a magyarok aránya függvényében (%)...	18
4. ábra:	A különböző szaktermek feliratainak nyelve (%).....	20
5. ábra:	A különböző szolgáltatásokat nyújtó termek feliratainak nyelve (%)	21
6. ábra:	Az adminisztrációs termek feliratainak nyelve (%).....	22
7. ábra:	A kétnyelvű és egynyelvű feliratokkal ellátott, valamint felirat nélküli termek aránya a három iskolatípus esetében	23
8. ábra:	A kétnyelvű és egynyelvű feliratokkal ellátott, valamint felirat nélküli termek aránya a képzés típusa szerint	24
9. ábra:	Az iskola külső kommunikációjának nyelve (%)	26
10. ábra:	Az iskola külső kommunikációjának három dimenziója a magyar diákok száma, valamint az iskola típusa szerint (%).....	27
11. ábra:	Az iskola külső kommunikációjának három dimenziója a magyar diákok száma szerint (%)	28
12. ábra:	A szülőkkel való kommunikáció nyelve (%).....	29
13. ábra:	A belső kommunikáció nyelve (%).....	30
14. ábra:	A belső kommunikáció nyelve a diákok száma és iskolák típusa szerint (%).....	31
15. ábra:	Az iskola-szerinti belső kommunikációs index átlaga az iskolák jogállása, valamint a közigazgatási egységek etnikai összetétele alapján.	32
16. ábra:	Az adminisztrációban dolgozó személyzet magyar nyelvtudása (%).....	34
17. ábra:	Az igazgatók magyar nyelvtudása iskolatípusok szerint (%)	34
18. ábra:	A nem-oktatási szolgáltatásokat nyújtó funkciókat betöltő alkalmazottak magyar nyelvtudása (%)	35
19. ábra:	A kisegítő személyzet magyar nyelvtudása (%)	36
20. ábra:	A személyzet magyar nyelvtudása a magyar diákok száma és aránya, valamint iskola-típus alapján.....	37
21. ábra:	A személyzet magyar nyelvtudása a magyar diákok száma és aránya alapján.....	38
22. ábra:	A helyszínen működő könyvtárak aránya (%).....	39
23. ábra:	A helyszínen működő könyvtárak aránya a képzés típusa szerint (%).....	40
24. ábra:	A könyvtári könyvek nyelve (%).....	41
25. ábra:	Önszervezési körök az oktatási helyszíneken (%).....	42

26. ábra:	A vegyes tannyelvű oktatási helyszínek hivatalos feliratának nyelve (N=338)	49
27. ábra:	A belső feliratozás a vegyes oktatási helyszínekben(N=339).....	52
28. ábra:	A belső feliratozás index átlaga a vegyes iskolákban (N=339)	53
29. ábra:	A vegyes iskolákban alkalmazott nyelvi feliratozási stratégiák alakulása terem-típusok szerint.....	56
30. ábra:	A vegyes iskolák legfontosabb külső és belső kommunikációs elemei.....	59
31. ábra:	Az iskolák eloszlása a kétnyelvű kommunikációs index (KKI) alapján.....	59
32. ábra:	A különböző posztoknak magyar személyszettel való lefedettségének aránya a vegyes iskolákban	63
1. táblázat:	A törvényi keret mérhetővé tétele egy kérdőíves kutatás keretein belül	8
2. táblázat:	Az iskolák és diákok eloszlása régiók, település-típus, az iskola jogállása, az iskola típusa, és a magyarok aránya szerint (%).....	15
3. táblázat:	Az iskolák jellemzői (átlagok).....	16
4. táblázat:	A vizsgált tevékenység-típusok a oktatási helyszínek és képzési típusok szerint (%).....	44
5. táblázat:	Vegyes iskolák (N = 339) és az ide járó diákok (N = 42 526) eloszlása földrajzi, demográfiai és a közigazgatási egységek politikai jellemzői alapján (%).....	47
6. táblázat:	A kétnyelvű feliratok aránya az oktatási helyszín földrajzi elhelyezkedése, valamint demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint.....	50
7. táblázat:	A kétnyelvű belső feliratok aránya az oktatási helyszín földrajzi elhelyezkedése, valamint demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint.....	54
8. táblázat:	A vegyes iskolákban alkalmazott nyelvi feliratozási stratégiák. Klaszterelemzés	55
9. táblázat:	Kétnyelvűsítő stratégiát alkalmazó vegyes iskolák aránya az oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint.....	57
10. táblázat:	A kétnyelvű kommunikációs index alakulása a vegyes oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint.....	60
11. táblázat:	Az igazgatósági tagok magyar nyelvtudása az oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint.....	62
12. táblázat:	A különböző pozícióba alkalmazott iskolai személyzet magyar nyelvtudása az oktatási helyszínek elhelyezkedése, demográfiai, politikai és oktatási jellemzők szerint.....	64
13. táblázat:	Logisztikus és lineáris regressziós modellek a kétnyelvűséget befolyásoló tényezők megállapítására	68